

Äitinä ja pakolaisena Suomessa

Tutkimus pakolaisäitien kokemuksista Suomeen kotoutumisesta

Henna Karttunen, 13140

Pro gradu -tutkielma

Syksy 2014

Sosiaalityö

Lapin yliopisto

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Äitinä ja pakolaisena Suomessa. Tutkimus pakolaisäitien kokemuksista Suomeen kotoutumisesta.

Tekijä: Henna Karttunen

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -työ Sivulaudaturtyö ___ Lisensiaatintyö ___

Sivumäärä: 90

Vuosi: 2014

Tutkielma käsitteli pakolaisäitien Suomeen kotoutumisen kokemuksia. Tutkielman kohteena olivat Suomessa elävät pakolaisnaiset, joilla on lapsia. Tutkielmassa keskityttiin pakolaisäitien kokemuksiin Suomessa elämisestä ja tänne kotoutumisesta. Tutkielman tarkoituksena oli saada tietoa siitä, miten naiset ovat kokeneet Suomeen kotoutumisen ja mitkä olivat merkittäviä tekijöitä kotoutumisessa pakolaisäitien näkökulmasta.

Tutkielma toteutettiin haastattelemalla kymmentä pakolaisäitiä, joiden taustat ja Suomessa asumisen aika vaihtelivat viidestä 24 vuoteen. Teemahaastattelulla kerätty aineisto analysoitiin sisällönanalyysin keinoin erilaisten haastatteluista nousevien teemojen kautta. Tutkielman teoreettinen osuus rakentui pakolaisuuden ja kotoutumisen tarkasteluun aihetta koskevan kirjallisuuden pohjalta. Lisäksi pakolaisäitien ollessa tutkimuksen kohteena teoriaosuudessa avattiin myös äitiyttä koskevaa keskustelua. Pakolaisuus oli osa haastatteluihin osallistuneiden elämää ja samalla se on syy miksi äidit ovat muuttaneet Suomeen. Sekä pakolaisuutta että kotoutumista ohjaavat lainsäädännöt, jotka määrittelevät niitä reunaehtoja, joiden sisälle pakolaisäitien elämä Suomessa rakentuu.

Tutkielma osoittaa, että pakolaisäitien kotoutumisen kokemuksiin vaikuttaa erityisesti se aika, jonka he ovat asuneet Suomessa. Lisäksi menneisyys ja nykyinen elämäntilanne ovat määrittämässä sitä, millaisia kokemuksia pakolaisäideillä on Suomeen kotoutumista. Suomessa asumisen aikana pakolaisäitien ajatuksen ja mielipiteen muuttuvat ajan kuluessa. Pakolaisäitien näkökulmasta tärkeitä kotoutumista tukevia asioita ovat suomen kielen osaaminen ja sen aktiivinen käyttö. Myös sosiaaliset suhteet niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa ovat tukemassa äitien ja perheiden sopeutumista uuteen ympäristöön. Äitien näkökulmasta lasten kasvatusta vierassa maassa voi herättää ristiriitaisia ajatuksia. Toisaalta on puhuttelevaa kuulla kuinka elämän perusasiat ja turvallinen asuinympäristö voivat olla kiitollisuuden aiheita äitien arkipäivässä. Äitien henkilökohtaisiin ongelmiin voi olla yhteiskunnan tasolla vaikea puuttua, mutta yksilöllinen ja oikeudenmukainen kohtelu ovat tukemassa kotoutumista ja elämistä pakolaisäitinä Suomessa.

Avainsanat: pakolaisuus; kotoutuminen; pakolaisäidit; kotouttaminen; äitiys;

Suostun tutkielman luovuttamisen kirjastossa käytettäväksi

Sisällys

1 Johdanto.....	1
2 Pakolaisuudesta.....	4
2.1 Mitä on pakolaisuus	4
2.2 Pakolaiset Suomessa	6
2.3 Pakolaisäidit	8
3 Suomeen kotoutuminen.....	11
3.1 Kotoutumisprosessi	11
3.2 Kotouttaminen	14
3.3 Pakolaisäitien kotoutuminen	20
4 Tutkielman toteutus ja tutkielman eettiset kysymykset.....	25
4.1 Tutkimuskysymykset	25
4.2 Tutkimusmenetelmät	26
4.2.1 Laadullinen tutkimus.....	26
4.2.2 Aineiston kerääminen	27
4.2.3 Aineiston analyysi.....	31
4.3 Tutkimusaineiston kuvaus	33
4.4 Tutkimuksen eettiset kysymykset.....	35
5 Pakolaisäitien kokemuksia kotoutumisen alkuajoista	39
5.1 Alkuaika Suomessa	39
5.2 Millainen Suomi. Pakolaisäitien ajatuksia Suomesta ja suomalaisista.....	41
5.3 Kielitaito, avain kotoutumiseen ja työelämään	48
6 Pakolaisäitien elämä Suomessa.....	55
6.1 Äitinä Suomessa, lasten kasvatus kahden kulttuurin välissä.....	55
6.2 Pakolaisäitien sosiaalinen ympäristö.....	64
6.3 Kodin ja ympäristön merkitys kotoutuvien äitien elämässä.....	70
6.4 Pakolaisäitien elämä tänään.....	74
7 Pohdinta	79
Lähteet	85

1 Johdanto

Tutkimukseni käsittelee pakolaisäitien elämää Suomessa. Tarkoitukseni on selvittää, millaisia kokemuksia pakolaisäideillä on Suomeen kotoutumisesta. Minua kiinnostaa, mitkä ovat merkittäviä tekijöitä pakolaisäitien kotoutumiselle. Kiinnostukseni pakolaisäitien kotoutumiseen liittyy työhöni aikuissosiaalityössä, jossa asiakkainani oli myös maahanmuuttajaäitejä. Usein mietin, minkälaista asiakkaitteni arki on ja millaista on heidän elämänsä Suomessa. Elämä äitinä ja pakolaisena vieraassa kulttuurissa, tuntui aiheelta, jota haluan ymmärtää syvemmin. Olen itse äiti ja äitiyden teemat ovat läsnä elämässäni ja myös se herätti kiinnostusta pakolaisäitien elämään. Valitsin pakolaisäidit tutkimuksen kohderyhmäksi myös siksi, että sain rajattua tutkimuksen maahanmuuttajaäidit pienempään ryhmään. Pakolaisuus on osa äitien elämänhistoriaa, mutta myös syy ja seuraus sille, miksi he ovat muuttaneet Suomeen.

Pakolaisäitien kotoutumisen kokemusten tutkimusta voidaan pitää tärkeänä monestakin syystä. Pakolaisten määrä kasvaa vuosittain Suomessa ja heidän kotouttamisensa onnistuminen tulee yhä tärkeämmäksi osaksi suomalaista politiikkaa. Annika Forsander (2002, 69) perustelee maahanmuuttajien tutkimusta siten, että keskiöstä katsoen yhteiskunnan reunamilla elävien ihmisryhmien tarkastelu kertoo yhteiskunnallisten mekanismien toimivuudesta, mutta tutkimalla erityisryhmien sosiaalista asemaa saadaan tietoa sekä kyseisen ryhmän tilanteesta, mutta myös yhteiskunnan joustavuudesta ja kyvystä vastata tasa-arvoisesti kansalaistensa tarpeisiin. Maahanmuuttajuus peilautuu suhteessa valtaväestöön sellaisena erityisominaisuutena, jonka erityisluonne on vahvistettu sekä lainsäädännössä että yhteiskunnallisten palveluiden piirissä.

Äitien kotoutumisen onnistumisella on nähty olevan merkitystä koko perheen uuteen maahan sopeutumisen kannalta. Se, kuinka merkittävä tutkimukseni on tieteellisesti, on vaikea määritellä. Kuitenkin toivon, että tutkimuksestani nousisi esille jotain uutta tietoa äitien kotoutumisesta heidän omien kokemustensa kautta. Toiveenani on, että pakolaisäidit saisivat äänensä kuuluviin. Ajatukseni on, että pakolaisäitien tarinoiden

kuunteleminen auttaa ymmärtämään heidän elämäänsä paremmin.

Usein maahanmuuttajia koskeville tutkimuksille on tyypillistä, että tutkimusjoukko rajataan etnisen ryhmän tai kansallisuuden mukaan. Tutkielmani poikkeaa muista tutkimuksista siten, että en ole määritellyt tutkimusjoukkoa edellä mainitun tyypillisin rajauksin. Maahanmuuttajien kotoutumista käsittelevää tutkimusta on tehty jonkin verran, mutta pakolaistutkimus on näkemykseni mukaan jäänyt vähemmälle. Huomioitavaa toki on, että maahanmuuttajatutkimus koskettaa yhtälailla myös pakolaisten elämää. Keskeisiä pakolaistutkimuksia Suomessa ovat esimerkiksi Marja Pentikäisen (2005) tutkimus, jossa perehdytään vietnamilaisten ja somalialaisten pakolaisten elämään ja elämänkulkuun Suomessa. Marja Tiilikainen (2003) on keskittynyt tutkimuksessaan Suomessa elävien Somalinaisten arkielämään. Lotta Kokkosen (2010) tutkimus pakolaisista tarkastelee pakolaisten vuorovaikutussuhteita ja uuteen sosiaaliseen ympäristöön kiinnittymistä. Minna Säävälä (2013) on puolestaan tutkimuksissaan keskittynyt maahanmuuttoon perheilmionä.

Tutkielmani rakentuu siten, että luvussa kaksi käsittelen luvussa pakolaisuutta sekä pakolaisuutta äitien näkökulmasta. Pakolaisuus on syy sille, että tutkimuksessa haastatellut äidit ovat muuttaneet Suomeen. Toisaalta pakolaisuutta voidaan pitää koko maailmaa koskettavana ongelmana, sillä eri kansat pyrkivät kantamaan vastuunsa ja ratkaisemaan pakolaisongelmaa yhteisesti. Pakolaiset jättävät turvaan lähtiessään taakseen sekä synnyinseutunsa ja usein läheiset ihmisetkin ja siksi sen vaikutus ihmisten elämään on valtava. Teoriaosan luku kolme käsittelee kotoutumista, kotouttamista sekä pakolaisäitien kotoutumista. Kotoutumisella tarkoitetaan sitä prosessia, jossa maahanmuuttajat pyrkivät sopeutumaan uuteen yhteiskuntaan. Kotoutumisen tarkastelu äitien näkökulmasta nostaa esiin usein niitä ristiriitoja, joita vieraan kulttuurin ja vieraan kielen keskellä eläminen voi tuoda perheiden elämään.

Neljäs luku käsittelee tutkimuksen toteutusta sekä tutkielman eettisiä kysymyksiä. Tutkielmani on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus, jossa aineisto on kerätty haastatteleamalla kymmentä pakolaisäitiä. Lisäksi esittelen luvussa tutkimusaineiston, käyn läpi analyysin vaiheita sekä tutkimuseettisiä kysymyksiä. Viidennessä ja

kuudennessa luvussa annan äänen haastatteluun osallistuneille äideille, käyn haastatteluja läpi erilaisten teemojen kautta analysoiden. Käsittelem heidän kotoutumisen kokemuksia eri näkökulmista siten, että viidennessä luvussa keskityn kotoutumisen alkuaikaan ja kuudennessa luvussa aiheet ovat enemmän tätä hetkeä koskettavia. Kummastakin luvusta nousee esiin vastauksia molempiin tutkimuskysymyksiini.

2 Pakolaisuudesta

2.1 Mitä on pakolaisuus

Tutkielmani kohteena ovat pakolaisina Suomeen muuttaneet äidit. Pakolaisuus on ilmiö, jossa ihmisten elämää ohjaa lainsäädäntö. Turvapaikanhakijat ovat tulleet Suomeen joko kotimaastaan tai jostakin muusta ei-turvalliseksi luokitellusta maasta. Suomi on velvollinen käsittelemänä heidän turvapaikkahakemuksensa ulkomaalaisvirastossa. Kiintiöpakolaiset ovat saaneet pakolaisstatuksen YK:N UNHCR:ltä ja pakolaiset sijoitetaan niihin maihin, jotka ovat sopineet vastaanottavansa tietyn määrän pakolaisia vuosittain. Lisäksi perheenyhdistämishajelmalla pyritään takaamaan ydinperheen mahdollisuus asua yhdessä, jolloin kansainvälisen sopimuksen mukaan Suomessa oleskeleva pakolainen saa oleskeluluvan myös aviopuolisolleen ja alaikäisille lapsilleen. Perheenyhdistämistä voidaan hakea myös iäkkäälle sukulaiselle, jos ihmisellä on elatusvelvollisuus iäkästä ihmistä kohtaan. (Räty 2002, 18-20.)

Ulkomaalaislaki määrittelee pakolaisuuden seuraavasti: *Ulkomaalaislain 87§:n (30.4.2004/301) mukaan maassa olevalle ulkomaalaiselle annetaan turvapaikka, jos hän oleskelee kotimaansa tai pysyvän asuinmaansa ulkopuolella se johdosta, että hänellä on perusteellisesti aihetta pelätä joutuvansa siellä vainotuksi alkuperän, uskonnon, kansalaisuuden, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta, ja jos hän pelkonsa vuoksi on haluton turvautumaan sanotun maan suojeluun.*

88§ Maassa oleskelevalle ulkomaalaiselle myönnetään oleskelulupa toissijaisen suojelun perusteella, jos 87§:n mukaiset edellytykset turvapaikan antamiselle ei täyty, mutta on esitetty merkittäviä perusteita uskoa, että jos ulkomaalainen palautetaan kotimaahansa tai pysyvään asuinmaahansa, hän joutuisi todelliseen vaaraan kärsiä vakavaa haittaa, ja hän on kykenemätön tai sellaisen vaaran vuoksi haluton turvautumaan sanotun maan suojeluun.

88a§ Humanitaariset syyt; ympäristökatastrofin takia tai siellä vallitseva huono turvallisuustilanne

90§ Pakolaiskiintiö; Suomeen voidaan ottaa UNHCR:n pakolaisiksi katsomia henkilöitä tai muita kansainvälisen suojelun tarpeessa olevia ulkomaalaisia uudelleen sijoitusta varten.

Pakolaisaseman saa ulkomaalaislain 106§ (8.5.2009/323) mukaan turvapaikan Suomessa saanut ulkomaalainen, pakolaiskiintiössä Suomeen otettu pakolaisuuden perusteella oleskeluluvan saanut ulkomaalainen tai perhesiteen perusteella oleskeluluvan pakolaiseksi katsottava perheenjäsen.

Tavallisen maahanmuuttajan ja pakolaisen keskeisin ero on tietysti se, että pakolainen on joutunut jättämään kotimaansa turvattomista olosuhteista johtuen. Marja Pentikäinen (2005, 16) toteaa pakolaisia käsittelevässä tutkimuksessaan, että pakolaiset lähtevät pakoon kotimaastaan ilman minkäänlaista suojelua ja kansainvälisen pakolaismääritelmän mukaista statusta, sillä kukaan ei voi olla pakolaisena omassa maassansa. Pakenijat suunnittelevat ja toteuttavat pakonsa turvallisuuspoliittisen näkökulman kannalta laittomasti ja pakenevat kotoaan ja kotimaastaan henkensä edestä, ilman mitään asemaa. Laillisuuden määrittää yleensä se vieras valtio, josta pakenija voi ja uskaltaa hakea turvaa sekä samalla laillisuutta omaan asemaansa. Odotusaika on kaikkialla maailmassa pitkä. Pakolaisuudessa käynnistyykin transnationaalinen, ylikansallinen ja- rajallinen laitton liikkuminen, koska näitä ihmisiä ei kosketa mitkään sopimukset tai pakolaisuuden kriteerit. Pentikäisen mukaan ihmiset kuitenkin pakenevat henkensä edestä ja heidän pakonsa on oikeutettua.

Pakolaisten määritelmien nojalla käytetään valtaa pakolaisten elämässä sekä kansainvälisissä, että kansallisissakin tilanteissa. Laillisen pakolaisstatuksen, ihmisestä tehtävän ”pakolaispäätöksen” myöntäminen, perustuu aina viranomaisen tekemään päätökseen. Suomessa päätökset ovat viranomaispäätöksiä ja niiden takana on laaja ja monivaiheinen viranomaistyö. Päätökset tehdään tietystä kontekstissa, missä huomioidaan erityisesti ihmisen henkilökohtainen vaino lähtömaassaan, lähtömaan tilanne ja kansainvälisen suojelun tarve. Pakenijalle päätös vaikuttaa elämään ja tilanteeseen mullistavasti. (Pentikäinen 2005, 18.) Minttu Rätty (2002, 16) toteaa, ettei pakolaisuuden syitä aina pystytä määrittelemään yksilötasolla pakolaissopimuksen mukaan, sillä yhä useammin ihmiset joutuvat lähtemään kotiseudultaan nälänhän tai

ympäristöongelmien vuoksi. Pakolaisuuden syyt voivat olla monisyisiä ja syyt voivat johtaa kauaskin historiaan.

2.2 Pakolaiset Suomessa

Maahanmuuttoviraston mukaan Suomessa tehtiin vuonna 2013 päätös 4055 turvapaikanhakijalle. Myönteinen päätös eli turvapaikka tai oleskelulupa myönnettiin 1827 henkilölle. Heistä 1200 henkilöä oli miehiä ja 627 naisia. Kielteisen päätöksen saivat turvapaikanhakijoista 1390 miestä ja 513 naista. Eniten turvapaikan saaneita henkilöitä saapui Suomeen vuonna 2013 Irakista, Somaliasta, Afganistanista, Syyriasta ja Iranista. Turvapaikkaa hakeneista oli naisia 28 % vuonna 2013 kaikista hakijoista. Eniten naishakijoita tuli Irakista, Venäjältä, Nigeriasta, Somaliasta ja Iranista. Kiintiöpakolaisia saapui vuonna 2013 Suomeen 746 henkilöä. (Maahanmuuttovirasto 2013.)

Ei ole yhdentekevää, mistä ja minkä vuoksi maahanmuuttaja on lähtenyt kotimaastaan, mutta yhdentekevää ei ole myöskään se, että uusi asuinmaa on nimenomaan Suomi. (Pentikäinen 2005, 237). Suomeen muuttavat pakolaiset asettuvat maahan, joka on muuttunut viime vuosikymmenten aikana hyvin monella eri tapaa. Pasi Saukkonen (2013a, 236) toteaa, että Suomi on monikulttuurinen yhteiskunta, joka on muuttumassa yhä monikulttuurisemmaksi. Kansalliselle itseymmärrykselle ja käytännön yhteiskuntaelämälle tämä on sekä haaste että mahdollisuus. Kirjoittaja kuvailee Suomen olevan sekä yksilöiden yhteiskunta että yhteisöjen yhteiskunta. Pentikäisen (2005, 237) mukaan pakolaistyön ammattitaito on kehittynyt Suomessa niiden kolmen vuosikymmenen aikana, jolloin pakolaistyötä on tehty maassamme. Lainsäädännöt ja työkäytännöt ovat muuttuneet näinä vuosina. Pakolaistyön ammattitaito on kehittynyt ja pakolaiset osallistuvat itse vastaanoton eri työprosesseihin. Kuitenkaan vastausta sille, kuinka pakolaiset löysivät paikkansa ja asemansa suomalaisessa yhteiskunnassa, ei ole löydetty.

Pakolaisten kohdalla muutto ei ole harkittua eikä suunniteltua ja se vaikuttaa pakolaisten elämään monella tavalla. Kukin pakolainen joutuu käymään läpi

elämänmuutoksen, jossa hän pyrkii sopeutumaan uuteen elinympäristöön. Lotta Kokkosen (2010, 13-14) mukaan maasta toiseen muuttaminen vaatii aina sopeutumista ja monenlaisia selviytymiskeinoja. Pakolaisten kohdalla tulee erityisesti huomioida se, etteivät he muuttaessaan välttämättä ole valinneet kohdemaataan niin kutsuttujen vetävien ominaisuuksien perusteella, vaan he ovat joutuneet jättämään entisen kotimaansa pakosta. Muutosprosessi voidaan nähdä erityisen raskaana juuri pakolaisille, koska heillä on harvoin aikaa etukäteen valmistua muutokseen ja elämään uudessa ympäristössä.

Vaikka Suomeen tulevien pakolaisten elämän vastaanottaminen perustuu selkeään lainsäädäntöön, jossa on toimijoiden vastuualueet on määritelty, joutuvat pakolaiset kohtaamaan monenlaisia haasteita yhteiskunnassamme. Rätty (2002, 116-117) kuvaa maahanmuuttajien elämänsä olevan vaikeasti ennakoitavaa. Pakolaiset ovat tehneet kotimaastaan lähtiessään lähtöpäätöksen hyvin nopeasti tai kaotoisessa tilanteessa. Kotoutumista saattaakin haitata pohdinta siitä, onko kotimaasta lähtö ollut oikea ratkaisu. Pakolaiset eivät myöskään ole voineet valmistautua uuteen elämään, sillä pahimmassa tapauksessa pakolainen ei ole tiennyt Suomesta mitään ennen tälle tulemistaan. Uusi elämäntilanne sisältää muutenkin yllätyksiä mukanaan, sillä asema ulkomaalaisena ja vähemmistön jäsenenä on uusi ja outo. Myös yhteiskunnallisen arvonannon ja aseman muutos voi olla merkittävä ja se puolestaan koettelee maahanmuuttajan itsetuntoa.

Pakolaisäitien kotoutumiseen ovat vaikuttamassa monenlaiset tekijät, joiden kautta sopeutuminen uuteen ympäristöön joko tukevat tai vaikeuttavat sopeutumista. Pentikäisen (2005, 236-237) tutkimus osoittaa, että Suomeen muuttaneiden pakolaisten elämässä tuntuvat erilaisuuden taakka ja toiseuden ahdistus. Pakolaiset kokevat olevansa erilaisia suhteessa valtaväestöön. Toiseuden kokemukset voivat kumuloitua vierauden tunteeksi ja koti-ikävään. Näiden lisäksi pakolaisten lähtö kotimaastaan ei ole ollut tietoinen valinta vaan he ovat joutuneet lähtemään henkensä säilyttämiseksi, he ovat tehneet valinnan elämästä. Lisäksi kokemusten tuskaa lisää suomalaisten negatiivinen suhtautuminen tilanteissa, joissa pakolaiset olisivat tarvinneet erityistä ohjausta ja tukea.

2.3 Pakolaisäidit

Tutkimukseni tarkastelee äitien elämää. Äitiys on moniulotteinen ilmiö, jota voidaan tarkastella useasta näkökulmasta. Kristiina Bergin (2008, 20) mukaan äitiys voidaan nähdä instituutiona sekä henkilökohtaisena kokemuksena. Omat kokemukset äitiydestä voivat olla ristiriidassa äitiysinstituution asettamien vaatimusten kanssa. Yhteiskunnalliset ja kulttuuriset piirteet, jotka ovat rajaamassa äitinä oloa, voivat merkitä äitiyden kokemuksista ongelmallisina ja ristiriitaisina, vaikka äitiydessä sinänsä ei ole mitään ongelmia. Uuteen vieraaseen maahan ja kulttuuriin muuttavat pakolaisäidit ja heidän äitiytensä voivat joutua murroksen eteen, sillä vanhat, opitut käytännön kokemukset ja näkemykset äitinä olosta ei välttämättä ole toimivia tai hyväksyttävikiäkään. Kotoutuessaan äidit joutuvatkin puntaroimaan omia opittuja näkemyksiään uuden kotimaan ajattelumallien valossa.

Minna Säävälän (2011, 52) mukaan äitiys on yhdistämässä naisia eri puolilla maailmaa, mutta tavat olla hyvä äiti vaihtelevat hyvinkin paljon. Nykyinen pohjoiseurooppalainen äiti- ja ydinperhekeskeinen lastenhoito poikkeaa siitä, miten lastenhoito on suurimmassa osassa maailmaa järjestetty. Maasta toiseen muuttaminen on vaikuttamassa siihen, miten äitiyteen suhtaudutaan ja miten ollaan äitejä. Äitinä ei voida vieraassa kieliympäristössä ja yhteiskunnassa toimia samaan tapaan kuin lähtömaassa. Nainen tulee entistä tietoisemmaksi omasta äitiydestään uudessa asuinmaassansa, mikäli ympärillä elävät näyttävät toimivan äiteinä omasta lähtökulttuurista poikkeavalla tavalla.

Berg (2008, 24-25) näkee äitiyden moninaisina, rinnakkaisina ja keskenään kilpailevina konstruktioina sekä näiden välisten kamppailujen ja ristiriitojen verkostona, jossa erilaisen tietämisen ja näkemisen tavat, diskursiiviset määrytykset, merkitykset ja artikulaatiot kohtaavat äitinä olemisen käytännöt. Äidit elävät jatkuvassa vuorovaikutussuhteessa äitiyttä koskeviin sosiaalisiin ja kulttuurillisiin määrytyksiin ja toimivat niiden sisältämien sosiaalisten käyttäytymismallien ja ajattelutapojen sekä moraalikoodien mukaisesti tai sitten voivat kyseenalaistaa ne. Äitien toimiessa vallitsevien käsitysten mukaisesti, käyttäytyminen tuottaa ymmärrystä, sosiaalista

hyväksyntää ja joskus jopa valtaa. Vallitsevia konventioita rikkovat äitinä olemisen tavat taas sisältävät riskejä tulla äitinä poikkeavasi ja ei-hyväksytyiksi.

Maarit Marjetan (2001, 13) mukaan sukupuoli-identiteetti ja kulttuuri kietoutuvat tiiviisti toisiinsa erityisesti siinä tapauksessa, jos yksilön ja hänen kulttuurisen ryhmänsä maskuliinisuuden ja feministisyyteen liittämät merkitykset poikkeavat ympäröivän yhteiskunnan yhteisön käsityksistä. Kulttuurinen identiteetti muodostuu sukupolvilta toisille välittyvistä sekä sosiokulttuurisista arvoista, kielestä ja perinteestä että ryhmän yhteenkuuluvuuden tunteesta ja yksilön kokemusta vuorovaikutustilanteista oman ja muiden ryhmien kanssa. Myös Bergin (2008, 25) Äidit elävät jatkuvassa vuorovaikutussuhteessa äitiyttä koskeviin sosiaalisiin ja kulttuurillisiin määrittäjiin ja toimivat niiden sisältämien sosiaalisten käyttäytymis- ja ajattelutapojen sekä moraalikoodien mukaisesti tai sitten voivat kyseenalaistaa ne. Äitien toimiessa käsitysten mukaisesti, käyttäytyminen tuottaa ymmärrystä, sosiaalista hyväksyntää ja joskus jopa valtaa. Vallitsevia konventioita rikkovat äitinä olemisen tavat taas sisältävät riskejä tulla äitinä poikkeavaksi ja ei-hyväksytyiksi.

Pakolaisäitien elämää voi varjostaa monenlaiset menneisyyteen tai tulevaisuuteen liittyvät asiat. Liisa Viren ym. (2011, 65) mukaan useilla maahanmuuttajanaisilla on elämässään rankkoja kokemuksia, joista ei mielellään puhuta, mutta ne ovat vaikuttamassa naisten elämään myös Suomessa. Myös maahanmuuton voidaan katsoa olevan jollakin tasolla traumatisoiva kokemus, sillä yksilö joutuu muodostamaan identiteettinsä ja järjestämään myös elämänsä uudelleen. Marja Tiilikainen (2003, 285) nostaa somalinaisten elämää koskevassa tutkimuksessaan esille sodan aikana tapahtuneen perinteisten tukirakenteiden ja siteiden murenemisen sekä yhteisö- että perhetasolla, jotka tekevät somalinaisista erityisen haavoittuvan.

Pakolaisäitien elämä Suomessa voi olla monenlaisten huolien sävyttämää. Sotaa ja turvattomuutta pakoon lähteneiden elämään tulee uusia haasteita, sillä he joutuvat usein käymään monenlaisia vaiheita läpi, ennen kuin kokevat sopeutuvansa Suomeen. Pentikäisen (2005, 236) mukaan hänen tutkimuksensa pakolaistarinoiden aineistogenre osoittaa, kuinka vuosien kuluessa maahanmuuttajat vahvistavat paikkaansa ja tilaansa

Suomessa. Pakolaiset menevät kohti sitä, missä heillä on kiinnikkeitä ja missä heillä on mahdollisuus hyvään elämään. He menevät sinne, missä he viihtyvät, ja missä heillä on tilaa ja mahdollisuuksia. Heidän elämänsä eri tekijät voivat vetää heitä eri suuntiin ja siksi he joutuvat käytännön elämässä tekemään kompromisseja, neuvottelujen tuloksena.

3 Suomeen kotoutuminen

3.1 Kotoutumisprosessi

Pakolaisten kotoutumista voidaan tarkastella useasta eri näkökulmasta. Kotoutumisen käsite on laajasti käytössä suomalaisessa maahanmuuttajia koskevassa keskustelussa. Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti (2006, 13-14) ovat määritelleet kotoutumisen kolmen maahanmuuttajan kohtaaman haasteen kautta. Heidän mukaansa maahanmuuttajien on ensimmäiseksi järjestettävä uuden elämän elinolot tyydyttävällä tavalla. Usein tämä tarkoittaa työn ja asumisen järjestämistä sekä taloudellisen toimeentulon varmistamista. Toiseksi maahanmuuttajien tulee opetella uusia taitoja ja kulttuurisia tapoja säilyttäen samalla itselleen tärkeitä kulttuurisia perinteitä. Tähän sisältyy myös sosiaalinen kanssakäyminen valtaväestön kanssa. Kolmanneksi maahanmuuttajien on sopeuduttava henkisesti käytännöllisiin, kulttuurisiin ja sosiaalisiin muutoksiin.

Tuomas Martikaisen (2011, 51) mukaan maahanmuuttajien kohdalla kotoutumisprosessia on jaoteltu monella tavalla; keskeisimpiä ovat kielitaito, ammatillinen osaaminen sekä sosiaalisten ja kulttuurillisten tilanteiden hallinta. Kotoutuessaan maahanmuuttajat tulevat osaksi suomalaista yhteiskuntaa eli integroituvat. Kotoutuminen voidaan nähdä kaksisuuntaisena, eli se koskettaa sekä maahanmuuttajia, että vastaanottavaa yhteiskuntaa. Martikainen ja Tiilikainen (2007, 24) tarkastelevat kotoutumista yksilön perheen ja yhteiskunnan tasolla. Sopeutumisprosessiin on vaikuttamassa heidän mukaansa monia tekijöitä, joista sukupuoli on yksi tekijä. Lisäksi on tärkeää korostaa tilannekohtaisten erojen, henkilökohtaisten voimavarojen ja toimijuuden merkitystä. Esimerkiksi pakolais- ja musliminaiset asetetaan jo lähtökohtaisesti uhrin asemaan. Pentikäisen (2005, 249) mukaan kotoutuminen käynnistyy vähitellen ja kotiutuminen on yksilön henkilökohtainen prosessi oman paikan hakemisesta ja oman identiteetin kokemisesta sopusoinnussa taustansa ja uuden yhteiskunnan kanssa.

Kotoutumista kuvataan usein prosessiksi, jonka ihminen käy läpi sopeutuessaan uuteen elämäntilanteeseensa. Anita Novitsky (2005, 72) on tarkastellut maahanmuuttoa

muutoksen kokemuksena. Hänen mukaansa maahanmuuton kokemukseen liittyy olennaisesti kokemus elämästä uudessa sosiaalisessa ympäristössä, mutta myös erilaisessa kulttuurissa sekä yhteiskunnassa, johon maahanmuuttaja on tottunut. Uusi sosiaalinen ympäristö voi heijastella esimerkiksi erilaisia rooliodotuksia, jolloin vanhat roolit ja käyttäytymismallit asetetaan muutospaineiden alaiseksi. Roolimuutokset ovat hitaita ja ne vaativat vuorovaikutusta ympäristön kanssa, mutta myös motivaatiota muutokseen.

Pakolaisten sopeutumista tarkastellessa tulee huomioida se, että globalisoitumisen myötä ihmisten liikkuminen ja yhteydenpito pitkien matkojen taakse on entistä helpompaa. Pakolaisten elämä uudessa maassa rakentuu erilaisten vuorovaikutussuhteiden välissä. Kokkonen (2010, 25) muistuttaa pakolaisten vuorovaikutussuhteita koskevassa tutkimuksessaan, että uuden asuinmaan konteksti ei ole välttämättä pakolaisille ainoa merkittävä sopeutumisen kohde, vaan myös erilaiset kulttuuriset, ideologiset, etniset ja emotionaaliset siteet yhdistävät maahanmuuttajia useisiin maantieteellisiin paikkoihin ja kulttuurisiin ympäristöihin. Tätä ilmiötä on kuvattu tutkimuksissa esimerkiksi diasporan, transnationaalisuuden ja ylijaraisuuden käsitteillä. Kotoutumisen tai sopeutumisen tarkastelu on nykyisessä globaalissa maailmassa yhä moniulotteisempaa ja haasteellisempaa. Samaan aikaan kun ihmisten vuorovaikutussuhteet ulottuvat yli kansallisten rajojen, kaipaavat ihmiset samalla yhteisöjä joihin voisivat kiinnittyä, sekä sosiaalista ympäristöä, jossa tuntisivat olevansa kotonaan.

Työn tekemistä voidaan pitää Suomessa keskeisenä yhteiskuntaan integroivana tekijänä kaikkien ihmisten kannalta, oli sitten kysymys työvoimaan kuuluvasta väestöstä tai työvoimaan välillisesti kosketuksissa olevasta väestöstä. Sekä Suomessa että muissa teollisuusmaissa maahanmuuttajien työllistyminen on vaikeampaa verrattuna valtaväestöön. Yhteiskunnallisen integraation kannalta maahanmuuttajien työllistyminen on yksi keskeisistä kysymyksistä. Monilla maahanmuuttajilla on vaikeuksia päästä työmarkkinoille ja voidaankin kysyä, onko kysymyksessä suomalaisten työmarkkinoiden siirtymävaiheesta vai ovatko työllistymisvaikeudet merkki joidenkin maahanmuuttajaryhmien pysyvämmästä ajautumisesta työmarkkinoiden ulkopuolelle.

Maahanmuuttajien ja etnisten vähemmistöjen asema työmarkkinoilla voidaan nähdä heijastavan näiden ryhmien asemaa yhteiskunnassa laajemminkin. Yhteiskunnallinen asema vaikuttaa ryhmän elinoloihin niin yksilö- kuin yhteisötasollakin. Maahanmuuttajaperheessä yhden perheenjäsenen työttömyys voi olla vaikuttamassa eritavoin koko perheen kotoutumiseen uudessa yhteiskunnassa. (Forsander & Ekholm 2001, 59.)

Maahanmuuttajien resursseista työllistymisen tai uralla etenemisen edellytyksinä puhuttaessa tarkoitetaan niitä kykyjä ja taitoja, joita pidetään olennaisina kyseessä oleviin työtehtäviin. Työelämässä tarpeellisia resursseja ovat ainakin kielitaito, ammattitaito, kulttuurinen kompetenssi ja sosiaaliset kyvyt sekä valtayhteiskunnan verkostojen hallinta. Työpaikan saamiseen ja työssä etenemiseen vaaditaan työyhteisön sosiaalisen koodin eli kulttuurin hallitsemista, sillä kulttuuri elää niiden tuhansien sääntöjen kautta, joita ei koskaan sanota ääneen. Maahanmuuttajan tuleekin ensin kyetä osoittamaan ammattitaitonsa ja sopivuutensa ja vasta sen jälkeen hänelle suodaan tilaisuus työllistyä tai edetä työssä ulkomalaisuudesta huolimatta. (Forsander & Ekholm 2001, 64-65.) Ikä ja koulutustaso voidaan nähdä sellaisina taustatekijöinä, jotka ovat vaikuttamassa kunkin maahanmuuttajan edellytyksiin päästä mukaan suomalaiseen yhteiskuntaan ja sen sosiaalisiin, taloudellisiin ja poliittisiin verkostoihin. (Alitolppa-Niitamo & Abdullahi 2001, 144).

Kotoutumisprosessiin liittyy monia asioita, jotka edesauttavat tai vaikeuttavat pakolaisen kotoutumista. Pakolaiset joutuvat käymään läpi ennen heille itsestään selviä asioita ja pohtimaan omaa käyttäytymistään ja ajatuksiaan uudelleen. Rädyn (2002, 108) mukaan samalla kun maahanmuuttaja tutustuu uuteen ympäristöönsä, jatkaa hänen entinen elämänsä. Elämä on monimutkainen yhtälö menneitä ja nykyisyyttä. Maahanmuuttaja voi elää tavallaan kolmessa eri maailmassa yhtä aikaa, sillä hänellä voi olla kiinteä yhteys kotimaahansa, toisaalta hän elää osana maahanmuuttajayhteisöä ja kolmanneksi hän on osa suomalaista yhteiskuntaa. Martikaisen (2011, 61) mukaan Suomessa asuvat maahanmuuttajat joutuvat vääjäämättä tulkitsemaan itseään esimerkiksi suhteessa suomalaiseen sukupuoli- ja perhejärjestelmään.

Pakolaisäideistä puhuttaessa on helppo luoda heistä huivipäisinä ja lastenrattaita työntävinä naisina. Kuitenkin on muistettava, että pakolaisten taustat vaihtelevat hyvin paljon ja siksi heidän sopeutumisensa uuteen maahan voi olla hyvin erilaista. Riitta Järvinen (2006, 146) toteaa, että omasta kotimaastaan pakoon lähteneet ja Suomesta turvapaikkaa hakeneet pakolaiset eivät mahdu stereotypioihin, joita me suomalaiset arkikielessä puheeseen liitämme heidän kulttuurikäyttäytymisestään. Järvisen tutkimuksessa ilmeni, että esimerkiksi sosiaali- ja terveysalan ammatillisissa työkäytännöissä ei ole käsitelty kulttuurien eroavaisuuksia ja käytännöt rakentuvat yksinomaan länsimaisten tieteiden perustalle. Ne tekijät, jotka tuottavat psykososiaalista hyvinvointia ja pahoinvointia ihmisille, perustuvat länsimaiseen määrittelyyn normaalista ja epänormaalista kulttuurista. Laura Huttunen ym. (2005, 26) mukaan monikulttuurisuudesta puhuttaessa kulttuurikäsite on yleensä antropologinen. Kulttuurilla voidaan viitata yhtäältä ihmisten arkisiin käytäntöihin, kuten ruokaan ja juomaan tai musiikkiin, mutta myös vähemmän näkyviin asioihin, kuten arvoihin ja normeihin; käsitteisiin miehistä ja naisista tai perheestä. Kulttuuri voidaan nähdä jonakin, joka jäsentää ja määrittelee jokapäiväistä elämäämme sekä tapamme katsoa maailmaa.

3.2 Kotouttaminen

Pakolaisten sekä muidenkin maahanmuuttajien integraatiota tukevan toiminnan kehykset on määritelty kotouttamislainsäädännössä. Pakolaisia vastaanottavilla kunnilla tulee olla oma kotouttamisohjelma, joka laaditaan yhteistyössä työviranomaisen, muiden viranomaisten sekä Kansaneläkelaitoksen kanssa. Kotouttamisohjelmaan pyritään sisällyttämään maahanmuuttajien kotoutumista tukevia tavoitteita, toimenpiteitä ja voimavaroja sekä sovitaan eri tahojen välisestä yhteistyöstä. (Forsander & Ekholm 2011, 111.) Anna Mikkonen (2005, 59) jakaa kotouttamistoiminnan kolmeen tasoon: sosiaaliseen, tiedolliseen ja toiminnalliseen tasoon. Kotouttamislain tavoitteena on edistää maahanmuuttajien kotoutumista ja tasa-arvoa sellaisilla toimenpiteillä, joilla tuetaan yhteiskunnassa tarvittavien tietojen ja taitojen kartuttamista (Mikkonen 2005, 53).

Kotoutuvien pakolaisäitien elämää ohjaa laki, jonka mukaan kotoutuminen käynnistyy. *Laki kotoutumisen edistämisestä (30.10.2010/1386)* sisältää ohjeet siitä, mitä tietoa maahanmuuttajalle tulee antaa hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan suomalaisessa työelämässä ja yhteiskunnassa. Lisäksi tietoa palvelujärjestelmästä sekä lain mukaisista kotoutumista edistävästä toimenpiteistä tulee antaa. Maahanmuuttajien työllistymis-, opiskelu- ja muut kotoutumisvalmiudet, kielikoulutuksen ja muiden kotoutumista edistävien toimenpiteiden ja palvelujen tarpeet arvioidaan alkukartoituksessa. Kotouttamissuunnitelmalla tarkoitetaan maahanmuuttajan yksilöllistä suunnitelmaa, joka sisältää suunnitelman niistä toimenpiteistä ja palveluista, joilla tuetaan maahanmuuttajan mahdollisuuksia hankkia riittäviä suomen tai ruotsin kielen taito sekä muista yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja. Kotouttamissuunnitelma voidaan laatia myös perheelle, mikäli perheen kokonaistilanne sitä edellyttää. Perheen kotouttamissuunnitelman tarvetta arvioitaessa kiinnitetään huomiota erityisesti huomiota lapsen tai nuoren kehitystä tukevan ja ohjaavan vanhemmuuden edellytyksiin sekä vanhempien tuen ja koulutuksen tarpeisiin.

Kotoutumissuunnitelmassa sovitaan työ- ja elinkeinoviranomaisten kanssa maahanmuuttajan koulutuksesta, työnhausta ja sen tavoitteista sekä työnhalua tukevista ja työllistymistä edistävästä toimenpiteistä ja palveluista. Kunnan työ- ja elinkeinotoimiston tulee seurata kotoutumissuunnitelman toteutumista ja suunnitelma tulee tarkastaa maahanmuuttajan palvelutarpeen mukaisesti tai vähintään kerran vuodessa. (Laki kotoutumisen edistämisestä 30.10.2010/1386.) Elina Ekholm ym. (2005, 106) toteavat, että yksittäisen pakolaisen kotoutumisprosessi voi kestää pitkään. Heidän mukaansa varhainen koulutukseen pääsy, yksilöllinen ohjaus ja neuvonta sekä viranomaisten ja yhteisön tuki edesauttavat kotoutumista ja myös työllistymistä. Työhallinto tarjoaa monenlaisia toimenpiteitä pakolaisten työllistämisen tukemiseen; työkokeilu, koulutuskokeilut sekä valmentavat ja ammatillinen työvoimakoulutus. Toimenpiteillä pyritään luomaan pakolaisille realistinen ja toimiva tie suomalaiseen työelämään.

Pakolaisäitien kotoutumisesta puhuttaessa nousee usein esille vaikeuksia, jotka ovat

vaikeuttamassa kotoutumista. Sekä työllistymisellä, että suomen kielen oppimisella on kasautuvia vaikutuksia taloudellisen ja sosiaalisen sopeutumisen onnistumiseen. Maahanmuuttajien työllisyyden tukeminen ja tehokkaan kieliopetuksen tärkeys korostuu, kun tiedetään niillä olevan sopeutumisen myötä kasvava merkitys subjektiiviselle hyvinvoinnille. (Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006, 79.) Myös Tarnanen & Suni (2005, 9) toteavat maahanmuuttajien kohdalla kieliasioiden lävistävän koko kotoutumisprosessin, sillä kielen osaaminen vaikuttaa koulutus- ja vaikuttamismahdollisuuksiin, työllistymiseen, palveluiden käyttöön, yhteyksiin valtaväestön kanssa ja ylipäänsä viihtymiseen sekä haluun jäädä tai lähteä.

Pasi Saukkonen (2013b, 93) on tarkastellut suomalaista maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikkaa ja hänen mukaansa suomalaisen kotouttamispolitiikan lähtökohtana on ollut ajatus, että kotoutuminen on kaksisuuntaista, vaikka sitä ei lakitekstissä suoraan sanotakaan. Koko suomalaisen yhteiskunnan sekä kantaväestön edustajien tulee oppia elämään uudessa tilanteessa, jota määrittää yhdenmukaisuuden sijaan monimuotoisuus. Saukkonen (2013b, 97) kuvailee suomalaisen kotouttamispolitiikan olevan luonteeltaan multikulturalistista, mikä johtui avoimuutta ja suvaitsevaisuutta korostavasta yhteiskunnallisesta ilmapiiristä sekä yleisestä vähemmistöpoliittisesta kehityksestä ja kansainvälisten esimerkkien, kuten Ruotsin ja Alankomaiden vaikutuksesta. Maahanmuuttajien sekä uusien etnisten ja kulttuuristen yhteisöjen kielelliset ja kulttuuriset oikeudet on tunnustettu lainsäädännössä sekä keskushallinnon ja kuntien strategioissa ja ohjelmissa. Kuitenkin käytännön kotouttamistyö näyttää hieman toisenlaiselta kuin virallisten asiakirjatekstien ja lainsäädännön perusteella voidaan odottaa.

Pakolaisaitien kotoutumista miettiessä nousee esiin pohdinta siitä, jatkavatko äidit elämäänsä Suomessa omien tapojensa ja kulttuuristen perintöjensä mukaan vai pitäisikö heidän sopeutua suomalaiseen kulttuuriin ja yhteiskuntaan siten, että he käyttäytyisivät valtayhteiskunnan tapojen mukaisesti. Huttunen (2005,150) kuvailee suomalaista maahanmuuttopolitiikkaa integraatioon tähtäävänä politiikkana, jossa lähtökohtana on ymmärrys maahanmuuttajista etnisinä ja siis kulttuurisesti suomalaisista poikkeavina ryhminä. Kulttuuri nähdään jonakin, jota maahanmuuttajat

haluavat vaalia ja pitää yllä, mutta joka kuitenkin määrittyy yksityisen ja kodin piirin ja mahdollisen oman etnisen ryhmän piiriin, järjestöjen kokoontumiseen ja juhlatilaisuuksiin. Suomessa etnisyys saa merkityksensä hyvinvointivaltion kontekstissa, jolloin etninen ja siihen liittyvä kulttuurinen hahmottuvat yksityisen alueelle rajoittuvaksi tapakulttuuriksi. Tällöin varsinainen poliittinen sekä työ- ja talouselämä hahmottuvat kulttuurin ylä- tai alapuolella olevina, neutraaleina alueina. Monikulttuurisuuden näkökulmasta tällainen ajattelu on ongelmallista, sillä politiikan, työ- ja talouselämän syvästi kulttuurinen luonne jää näkymättömäksi ja tasavertainen keskustelu niiden vaatimuksista on mahdotonta.

Kotouttamistyö tulisi nähdä aina koko perhettä koskettavana työnä, jossa lähtökohtaisesti pyritään ottamaan perheiden erilaisuus ja perheen kokonaistilanne huomioon. Marja Peltola (2010, 80-81) huomauttaa, että maahanmuuttajataustaiset perheet eivät ole yhtenäinen ryhmä, vaan kaikki erilaisia myös resursseiltaan ja elinoloiltaan. Kuitenkin näyttää siltä, että maahanmuuttajatausta tuo yksilöiden ja perheiden yhteiskunnalliseen asemaan monenlaista haavoittuvuutta, joka näkyy esimerkiksi vanhempien rajoitetuissa mahdollisuuksissa tarjota materiaalista tukea ja ohjeita suomalaisessa järjestelmässä navigoimiseen. Epätasa- arvoisuutta lisää valitettavan monet mekanismit suomalaisessa yhteiskunnassa, jotka käytäntöjenkin tasolla osoittavat maahanmuuttajataustaiselle väestölle vain marginaalisia asemia, useammassa sukupolvessa. Kuitenkin maahanmuuttajataustaiset perheet reagoivat näihin omien lähtökohtiensa mukaan, eivätkä muodosta mitään yhtenäistä yhteiskunnallista ryhmää esimerkiksi luokka-asemansa tai muidenkaan ominaisuuksiensa suhteen.

Maahanmuuttajan ensimmäinen konkreettinen kiinnekohta uudessa ympäristössä on asunto. Asunnolla ja asumisella onkin oleellinen osa integraatioprosessia. Yhteiskunnan poliittisissa keskusteluissa onkin otettu esille maahanmuuttajien alueellinen sijoittuminen, sillä sen ajatellaan ohjaavan kotoutumista. Taustalta löytyy ajatus siitä, että integraatiolla on haitaksi, jos maahanmuuttajat keskittyvät liiaksi tietyille asuinalueille. Useissa yhteiskunnissa maahanmuuttajien toinen sukupolvi eli maahanmuuttajien jälkeläiset eivät ole sulautuneet valtaväestön asumiskulttuuriin.

Toisaalta voidaan nähdä, että maahanmuuttajien keskittymät edistävät monin tavoin sopeutumista. (Jarkko Rasinkangas 2013, 123.) Pakolaisaitien kotoutumisen näkökulmasta kotia voidaan pitää erityisen keskeisenä ja tärkeänä paikkana, sillä se on perheen omaa tilaa, jossa arkea uudessa kotimaassa aletaan rakentaa.

Pakolaiset ovat ainoa maahanmuuttajaryhmä, jonka ensivaiheen asuminen on järjestetty Suomessa tukitoimien avulla. Varsinaisten kiintiöpakolaisten ja oleskeluluvan saaneiden turvapaikanhakijoiden asuminen ja vastaanottojärjestelmä poikkeavat jonkin verran toisistaan, sillä kiintiöpakolaisilla on Suomeen saapuessa jo valmiina oleskelulupa ja heille on myös osoitettu asuinkunta ja asunto. Valtion ja kunnan välinen sopimus pakolaisten vastaanotosta ei määrittele miten kunnan tulee järjestää pakolaisten vastaanotto. Usein asunto on järjestetty kunnan vuokrataloyhtiöstä. Turvapaikanhakijoiden tilanne on erilainen, sillä turvapaikkahakemuksen käsittelyn ajaksi hakijalle järjestetään asuinpaikka vastaanottoyksiköstä. Turvapaikanhakija ei voi valita itse vastaanottokeskusta, mutta hänellä on mahdollisuus asua myös sukulaisten tai ystäviensä luona turvapaikkaprosessin ajan. Myönteisen turvapaikkapäätöksen saaneelle osoitetaan asuinpaikka kunnasta, joka on tehnyt sopimuksen pakolaisten vastaanottamisesta. (Rasinkangas 2013, 133-134.)

Suomalaisen kotoutumispolitiikan perustuessa yhteisvastuullisuuden periaatteeseen, jolloin se tarkoittaa eri osapuolten vastuullista sitoutumista ja sitouttamistakin. Vastuun jakaannuttua eri osapuolille, voidaan yhteistoiminnallisuusmalli nähdä monin tavoin haasteellisena. Yhtenä yhteistoiminnallisena haasteena voidaan nähdä kunnissa kotouttamistyön integroituminen osaksi kuntien ja kaupunkien infrastruktuuria, erityisesti alkuvaiheen kotouttamispalveluissa yhdenvertaisten palvelujen takaaminen kaikille asiakkaille. Yhteisvastuullisuuden haaste tulee ratkaista jokaisessa kunnassa paikallisten toimijoiden kanssa. Toisena haasteena ovat verkostotyön ja kotouttamisen työn erilaiset monipaikkaisuuden ja monenvälisyyden vaatimukset, sillä kotouttaa yhteistyö tapahtuu monen osapuolen sekä yhteisöjen ja yhdistysten parissa. Kolmantena haasteena voidaan nähdä olevan yhdenvertaisuuden edistäminen sekä syrjinnän vastainen työ. Sekä yksilöitä että yhteisöjä uhkaa marginalisoituminen että syrjäytyminen valtaväestöstä, mikäli kotouttamisprosessin vaiheet eivät toteudu. Neljäs

haaste liittyy kotouttavan pakolaissosiaalityön erityiskysymyksiin sekä sosiokulttuurisiin kysymyksiin. (Talvinen & Nylund 2008, 121-122.)

Jaana Vuoren (2012, 240) mukaan maahanmuuttajatyöllä pyritään vahvistamaan asiakkaiden sosiaalisia oikeuksia ja kotouttamaan heidän suomalaiseen yhteiskuntaan ja kulttuuriin ilman että he joutuisivat luopumaan muista kulttuurisista sidoksistaan. Kuitenkin väistämättä samalla tulkitaan heidän sosiaalista asemaansa suhteessa moniin erialaisiin yhteiskunnallisiin eroihin. Veronika Honkasalo (2011, 143) näkee uuden yhteiskunnallisen aseman vaikuttavan maahanmuuttajaperheiden asemaan ja vaikutukset näkyvät usein viranomaispuheessa ennen kaikkea kulttuurisina. Vähemmälle pohdinnalle on hänen mukaansa jäänyt se, miten sosiaaliset ja taloudelliset olosuhteet sekä perheen yhteiskunnallinen asema vaikuttavat perheiden sisäisiin valtasuhteisiin.

Saukkosen (2013b, 97) mukaan käytännön kotouttamistyö näyttää hieman toisenlaiselta mitä virallisten asiakirjatekstien ja lainsäädännön perusteella voitaisiin olettaa. Käytännön toimet on usein kohdistettu erityisesti maahanmuuttajien osallistumiseen suomalaiseen yhteiskuntaan eli sulautumiseen. Oman kielen ja kulttuurin ylläpitämisen oikeus on huomioitu koulujen opetuskäytännöissä sekä paikallisessa ja kansallisessa kulttuuripolitiikassa, mutta usein kielen ja kulttuurin vaalimisesta vastaavat maahanmuuttajien ja vähemmistöjen omat ryhmät ja yhdistykset. Saukkonen (2013a, 92) nostaa esille kaksi asiaa, jotka voidaan nähdä suomalaisen kotouttamispolitiikan kipupisteinä. Ensinnäkin maahanmuuttajien integrointi on käytännössä kuntien toteuttamaa ja sitä voidaan ohjata valtiovallan taholta vain rajallisesti. Sen vuoksi kotouttamisen periaatteet ja käytännöt voivat vaihdella paikkakunnittain. Tarvittaisiin laajaa yhteisymmärrystä erityisesti isojen kaupunkien ja valtiovallan kesken siitä, mitä kotouttaminen suomalaiseen yhteiskuntaan tarkoittaa ja mitä se edellyttää eri osapuolilta. Toisena ongelmana nousevat esiin taloudellisten voimavarojen riittämättömyys. Rahanpuute on aiheuttanut sen, ettei kaikki lakisäätteisiä velvoitteita ole voitu kunnolla toteuttaa.

3.3 Pakolaisäitien kotoutuminen

Valtion kotouttamisohjelmassa todetaan maahanmuuttajanaisten olevan perheiden kotoutumisessa avainasemassa. Erityisesti naiset, jotka hoitavat lapsiaan kotona saattavat jäädä eri syistä kotoutumiskoulutuksen tai muiden kotoutumista tukevien toimenpiteiden ulkopuolelle. Esteeksi kotoutumisen ja työllistymisen etenemiselle voidaan nähdä olevan elämäntilanteeseen soveltuvien koulutusmahdollisuuksien puute, kulttuureihin liittyvät asenteet, tottumukset, perhemallit, sekä kielitaidon puute. Kotona lapsiaan hoitaville maahanmuuttajanaيسille tulisikin järjestää opetusta lähellä arkea, lastenhoidon tarpeet huomioon ottaen. Myös vertaisryhmät ja yhteistapaamiset, jossa käydään läpi suomalaisen yhteiskunnan tapoja ja arvoja, nähdään ohjelmassa tarpeellisina toimina. (Valtion kotouttamisohjelma 27/2012.)

Yksi äitejä koskeva teema kotoutumiskeskustelussa on naisten asema ja naisten rooli perheissä uuteen maahan muuton seurauksena. Säävälä (2007, 76) toteaa Kosovon Albaaninaisten kotoutumista koskevassa tutkimuksessaan, että muualta Suomeen muuttaneiden naisten on vaikea puhua elämästään ilman perhekeskeisen ja itsenäisen naisen dikotomiaa. Naisen rooli perheessä ja toisaalta rooli työelämässä ja yhteiskunnassa asettuvat maahanmuuttajakeskusteluissa vastakkain. Usein perhe ja suku voidaan nähdä ongelman lähteenä ja kielteisessä valossa, vaikka perhe ja suku voivat olla maahanmuuttajanaisen omanarvontunnon keskeisiä lähteitä ja voivavarana selvitä uudessa elinympäristössä. Myös Pentikäinen (2005, 245) toteaa tutkimuksessaan, että haastatellut pakolaisen tottavat ilmastoon, ruokaan ja sääolosuhteiden erilaisuuteen helpommin kuin miesten, naisten ja lasten uusiin rooleihin suomalaisessa elämänmuodossa.

Pakolaisäitien kotoutuminen ja siihen liittyvät haasteet voivat liittyä myös naisten tämänhetkiseen tilanteeseen, mutta huomioitavaa on, että elämänhistorian aiheuttamat traumat kulkevat pakolaisten mukana myös uuteen maahan muutettaessa. Tiilikainen (2004, 127-128) on tutkinut Suomessa pakolaisina asuvia somalinalaisia. Hänen mukaansa somalialaiset naiset, erityisesti kotiäidit, ovat väsyneitä suomalaisten pienten lasten äitien tavoin. Usein somalialaisilla naisilla on myös monenlaisia kipuja,

joihin suomalaiset lääkärit eivät aina pysty löytämään lääketieteellistä syytä. Sosiaaliset jännitteet, perhe-elämän huolet, taloudelliset vaikeudet, suomalaiset olosuhteet sekä sota ja sen seuraukset ovat yhä läsnä somalinaisten kokemissa ja ilmaisemissa oireissa. Naisten väsyminen ja uupuminen yhdistyy arjen rasittavuuteen, yksinäisyyteen ja kylmyyteen Suomessa. Kuitenkin oireiden avulla voidaan ilmaista myös sisällissodan kärsimystä, josta muuten on vaiettava.

Vuori (2012, 260-261) toteaa, että julkista keskustelua maahanmuutosta ja suomalaisen yhteiskunnan monikulttuuristumista luonnehtii hämmennys siitä, miten jo maassa elävien muuttajien kotoutuminen on onnistunut ja mitä kotouttaminen ja kotoutuminen ylipäänsä on. Usein maahanmuuttajien sukupuoli ja perheasema ovat sangen refleктоimattomasti mukana keskustelussa. Vuori tarkastelee esimerkkinä Hallituksen esitystä kotouttamislain uudistamiseksi (Sisäasiainministeriö 2010), jossa kotouttamisen ja ammatillisen tuen ulkopuolelle jäävistä naisista käytetään puheessa ilmaisua ”erityistukea tarvitseva ryhmä” tai ”haavoittuvassa asemassa olevat naiset”. Dokumentissa ei käsitellä erilaisia sukupuoliin ja perheasemaan kiinnittyviä ongelmia, vaan luetellaan peräkkäin hyvin monenlaisia ongelmia yhteen kietoutuneena. Hämmäntävää on myös se, että keskeisessä maahanmuuttopolitiikkaa ja kotouttamislakia koskevassa asiakirjassa on refleктоimaton tapa liittää naisten ongelmat etnisyyteen. Ongelmallista tällainen asioiden käsittely on siksi, että se ei nosta sukupuolta ja perheasemaa tietoisesti ja systemaattisesti tarkasteluun osana kotouttamispolitiikkaa.

Äitiyteen liittyy maahanmuutto-oloissa Lainalan & Säävälän (2010, 53) mukaan tiettyjä samankaltaisuuksia naisten taustoista riippumatta. Vieraskielisten äitien vaara eristäytyä suomalaisesta yhteiskunnasta on suuri ja äitiyteen liittyvä psyykkinen paine on keskimääräistä kovempi. Huomioitavaa on, että äitien hyvinvointi, kielenoppiminen ja kotoutuminen ei koske heitä pelkästään yksilöinä, vaan koko perhettä ja myös toista sukupolvea. Kirjoittajat pitävätkin erityisen tärkeänä sitä, että palvelujärjestelmämme huomio maahanmuuttajaäitien kieliohintojen tarpeet. Myös Viren ym. (2011) pitävät maahanmuuttajanaisten vaaraa syrjäytyä suomalaisesta yhteiskunnasta todellisena. Heidän mukaansa syrjäytymisen riskiä lisää yleensä heikko kielitaito sekä lasten

saaminen, joka sitoo äidit pitkiksi ajoiksi kotiin. Mikäli maahanmuuttajaperheen äiti on syrjässä kaikesta ympärillään tapahtuvasta eikä ymmärrä mitä hänen ympärillään tapahtuu, hän voi elää pelkkien ennakkoluulojensa varassa. Tällaiset luulot ja epävarmuutensa hän voi siirtää myös lapsilleen.

Äideistä puhuttaessa perheen merkitys kotoutumisprosessissa on keskeistä. Säävälän (2013, 121-122) mukaan muutosta on mielekästä puhua neljästä syystä perheilmiönä; politiikan, identiteetin, hyvinvoinnin ja transnationaalisuuden vuoksi. Hänen mukaansa perhekysymykset nivoutuvat kiinteästi eurooppalaisissa yhteiskunnissa käytävään maahanmuuttokeskusteluun ja maahanmuuttolainsäädäntöön. Toiseksi maahanmuuttaneiden ihmisten erilaisuus liitetään julkisissa keskusteluissa heidän perheisiinsä; ”maahanmuuttajaperhettä” on taipumusta patologisoida tai ihannoiden eksotisoida. Kolmanneksi muuttoprosessi vaikuttaa koko muuttajan perheen hyvinvointiin, myös vanhemmuuteen ja parisuhteeseen. Neljänneksi muuttoliikkeen luonne on muuttunut entistä ylijäisemmäksi ja muuttajat hoitavat perhevelvoitteitaan ja -suhteitaan yli rajojen.

Maahanmuuton seurauksena lasten ja vanhempien välinen riippuvuus- ja hoitosuhde voi kääntyä myös ylösalaisin, kun lapset kotoutuvat uuteen yhteiskuntaan vanhempiaan nopeammin. Tällainen eritahtinen kotoutuminen on prosessi, jossa lapsi ottaa vanhemmalle kuuluvan roolin asioiden hoitajana sekä vastuunkantajana. Vanhempi ei kykene täyttämään rooliaan esimerkiksi puutteellisen kielitaidon tai paikallisen hallintokulttuurin tuntemuksen vuoksi. (Säävälä 2011, 60.) Peltola (2014, 274-275) kuitenkin huomauttaa, että vaikka sukupolvien väliset konfliktit on paikannettu usein tutkimuksissa ja ammattilaiskeskusteluissa usein eritahtisen akkulturaation käsitteen kautta. Tilanteessa vanhempien resurssit sekä epävarmuus aiheuttaa joko vanhempien auktoriteetin kyseenalaistamisen tai vanhempien pyrkimys kontrolloida nuorta sukupolvea erityisellä tavalla. Kirjoittaja toteaa kyseenalaistavansa eritahtisen akkulturaation johtavan runsaasti sukupolvien välisiin konflikteihin tai nuorten hyvinvoinnin heikentymiseen. Hän painottaa eritahtisen akkulturaation ilmiön kytkeytyvän suomalaisen yhteiskunnan rakenteisiin, työmarkkinoihin ja kotouttamispolitiikkaan. Ongelmat eritahtisesta akkulturaatiosta haastavat erityisesti

niiden vanhempien vanhemmuutta, joiden on vaikea kiinnittyä työmarkkinoille tai kenen kielellisissä tai sosiaalisissa resursseissa on puutteita.

Suomessa asuvat maahanmuuttajanaiset ovat kohdanneet samanlaisia ongelmia kuin muuallakin maailmassa työmarkkinoille pyrkiessään. Naisten elämä on ollut tasapainoilua yhtäältä maahanmuuttoon liittyvien perheen sisäisten jännitteiden sekä työmarkkinoiden sukupuolittuneisiin rakenteisiin kytkeytyvien että muista syistä johtuvien työllistymisongelmien kanssa. Näitä ongelmia naiset ovat ratkaisseet eri maahanmuuttajaryhmiin kuuluvat naiset ratkaisseet eri tavoin, riippuen kuitenkin niistä voimavaroista, joita heillä on ollut käytettävissä. Osa naisista on suuntautunut aktiivisesti työmarkkinoille tai perustaneet omia yrityksiä. Osa heistä on jäänyt kotiäideiksi; jotkut väliaikaisesti, toiset pysyvämmiin. (Joronen 2007, 307.)

Usein maahanmuuttajien kotoutumiskeskustelussa nostetaan esille kielitaidon merkitys uuteen maahan sopeutumisen edellytyksenä. Äitiys ja kielitaidon hankkiminen voidaan nähdä kuitenkin haastavana yhtälönä. Lainialan ja Säävälän (2010, 28) mukaan monet äitiyteen kuuluvat tehtävät ja tavoitteet ovat vaikea toteuttaa ilman suomen kielen taitoa. Teoksessa haastateltujen maahanmuuttajaäitien mukaan kielitaitoa pidettiin äitiyden toteuttamisen kannalta lähes välttämättömänä. Vaikka lapset olivat tärkein kieliohjelmaa estänyt tekijä monen haastatellun elämässä, kuitenkin motivaatio kielen opiskeluun löytyy myös nimenomaan lapsista sekä äitinä olemisesta.

Maahanmuuttajanaisten koulutus ei sinänsä takaa heille työpaikkaa. Jorosen (2007, 308) mukaan se ryhmä, joka on kokonaan jäänyt työmarkkinoiden ulkopuolelle, on heterogeeninen. Työmarkkinoiden ulkopuolelle jääneitä edustaa yhtäältä pakolaistaustaiset monilapsisten perheiden äidit, joilla ei ole koulutusta juuri lainkaan tai hyvin vähän. Toisaalta ryhmää edustaa ne korkeasti koulutetut naiset, jotka ovat muuttaneet Suomeen miestensä mukana. Vaikka näiden ryhmien elämäntilanteet poikkeavat toisistaan, molempia ryhmiä voitaisiin tukea ainakin osittain samantapaisilla toimenpiteillä kuten suomenkielen opetuksella tai kotouttamiskoulutusta järjestämällä. Huomioitavaa on, että tukitoimenpiteiden onnistumisen edellytyksenä on huomioitava naisten erilaiset taustat, elämäntilanteet ja tavoitteet.

Suomalaisen hyvinvointivaltion väestön monikulttuuristuksessa on hyvinvointivaltio muuttunut samaan aikaan entistä eriarvoisemmaksi. Eri väestöryhmien tulo- ja terveyserot ovat syventyneet ja niistä on tullut parin viime vuosikymmenen aikana entistä pysyvämpiä. Maahanmuuttajat ovat yksi erityisen haavoittuvista väestöryhmistä ja he siksi he tarvitsevatkin hyvinvointivaltion sosiaaliturvaa ja suunnitelmallisia julkisesti tuotettuja palveluita syrjäytymisen estämiseksi sekä osallisuuden lisäämiseksi. Pakolaisista ja turvapaikanhakijoista osa on maahan tullessaan heikossa asemassa terveyden ja hyvinvoinnin näkökulmasta, sillä he ovat voineet kokea kotimaassaan sotaa, vainoa tai kidutusta. Heidän terveystarpeensa tulisikin hoitaa välittömästi muuton jälkeen. Joissakin maahanmuuttajaryhmissä on työttömiä, köyhiä, yksinhuoltajaperheitä enemmän kuin kantaväestössä. Mikäli näihin syrjäytymistä aiheuttaviin mekanismeihin liittyy heikko suomen kielen taito, puutteita kansalaistaidoissa, luku- tai kirjoitustaidottomuutta tai kokemuksia syrjinnästä, voidaan maahanmuuttajien terveys nähdä erityisen haavoittuvana. (Malin & Anis 2013, 158-159.)

4 TUTKIELMAN TOTEUTUS JA TUTKIELMAN EETTISET KYSYMYKSET

4.1 Tutkimuskysymykset

Tutkielmani tarkoituksena on kerätä tietoa siitä, miten eri maista tulleet pakolaisäidit ovat sopeutuneet Suomeen. Haastattelemieni äitien lähtökohdat poikkeavat toisistaan, sillä en ole määritellyt haastattelevien ikää, Suomessa asumisen aikaa tai pakolaisuuden syytä. Tutkimukseni tarkoituksena ei ole saada tarkkaa tietoa jonkin pakolaisryhmän sopeutumisesta vaan antaa ääni kotoutumisen eri vaiheissa ja elämäntilanteissa eläville pakolaisäideille sekä heidän kotoutumisen kokemuksilleen. Tutkielman keskeisenä teemana kulkee äitiyden, pakolaisuuden ja Suomeen kotoutumisen yhtälö, jonka keskellä haastatteleman äidit elävät elämäänsä.

Eri-ikäiset ja eri elämäntilanteissa olevat äidit kertovat omaa tarinaansa siitä, millaiselta Suomessa eläminen ja kotoutuminen näyttää ja tuntuu. Elämän eri osa-alueet nivoutuvat kotoutuvan äidin elämässä prosessiksi, jota määrittelevät menneisyys, tämä hetki ja tulevaisuus. Kotoutumisen kokemuksiin ovat vaikuttamassa ympäristö ja siihen kuuluvat ihmiset. Tutkielmani tarkoituksena on löytää tietoa siitä, mitkä ovat merkittäviä tekijöitä pakolaisnaisten kotoutumisessa ja millaisilla keinoilla heidän kotoutumista voitaisiin mahdollisesti tukea. Tutkimustehtäväni jakautuu kahteen tutkimuskysymykseen:

1 Millaisia kokemuksia pakolaisäideillä on Suomeen kotoutumisesta?

2 Mitkä ovat merkittäviä tekijöitä pakolaisäitien kotoutumisessa?

Tutkimani ilmiö rakentuu pakolaisäitien kotoutumisen kokemuksiin. Tarkoituksena on kerätä äitien kokemuksen lisäksi tietoa siitä, millaista on olla pakolaisäitinä vieraassa ympäristössä. Pakolaisuus on keskeinen osa äitien elämää, sillä he eivät ole vapaaehtoisesti muuttaneet Suomeen. Vaikka tutkimuksessani on äitejä monenlaisista taustoista, heitä yhdistää pakolaisuus. Äitiyden merkitys pakolaisnaisten elämässä on merkittävä ja oleellinen myös kotoutumisen näkökulmasta katsottuna.

4.2 Tutkimusmenetelmät

4.2.1 Laadullinen tutkimus

Tutkielmani on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Tutkimuksen tekeminen on jaettu usein laadulliseen tai määrälliseen eli kvantitatiiviseen tutkimukseen. Tutkimuskysymys selventää yleensä sen, kumpaa tutkimusmenetelmää tutkimuksessa käytetään. Joissakin tutkimuksessa voidaan käyttää kumpaakin menetelmää. Syrjäläinen ym. (2008, 7) toteavatkin, että nykyisin laadullisten ja määrällisten menetelmien vastakkainasettelusta pyritään sanoutumaan irti ja tutkimustehtävä sinällään ohjaa sen, millaisilla menetelmillä tutkija saa parhaiten vastauksia tutkimuskysymykseensä. Sirkka Hirsjärvi ym. (2008, 157) mukaan kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Kvalitatiivisen tutkimuksessa kohdetta pyritään kuvaamaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Tutkielmani tavoitteena on kuvata pakolaisäitien Suomeen kotoutumisen kokemuksia.

Laadullisessa tutkimuksessa ideana on löytää aineistosta jotakin uutta ja ennen havaitsematonta, uusia jäsennyksiä ja merkityksiä, ennen kuvailemattomia tapoja ymmärtää ympäröivää inhimillistä todellisuutta. (Ruusuvuori ym. 2011, 16). Hirsjärvi ym. (2008, 160) luonnehtivat laadullisen tutkimuksen olevan luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedon hankintaa, jossa aineisto kootaan luonnollisessa ja todellisessa tilanteissa. Usein tiedon keruun instrumenttina käytetään ihmistä, sillä tutkija luottaa enemmän omiin havaintoihinsa ja keskusteluihin tutkittavien kanssa kuin mittausvälineillä hankittavaan tietoon. Aineiston hankinnassa käytetään laadullisia metodeja, joissa tutkittavien näkökulmat ja ääni pääsevät esille. Usein kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti, eikä satunnaisotoksen menetelmää käyttäen. Laadullisen tutkimuksen tutkimussuunnitelma muotoutuu tutkimuksen edetessä, jolloin tutkimus toteutetaan joustavasti ja suunnitelmia muutetaan olosuhteiden mukaisesti. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tapauksia käsitellään ainutlaatuisina ja myös aineistoa käsitellään sen mukaisesti. Tieteen keskeisenä haasteena on Juhani Aaltolan (2010, 20) mukaan syventää kykyämme ymmärtää todellisuuden erilaisia ilmiöitä sekä

niiden välisiä yhteyksiä. Tutkielmani tarkoituksena on kerätä tietoa laadullisen tutkimuksen keinoin pakolaisäitien kotoutumisen kokemuksia. Tutkielman tekovaiheet noudattavat kvalitatiivisen tutkimuksen ohjeista noudattaen. Pakolaisäitien kotoutumisen kokemusten kautta on pyrkimys saada haastateltavien ääni esille.

Aaltola (2010, 16) toteaa, että tutkimuksen prosessia jäsenettäessä tulee kiinnittää huomiota siihen, miten tieteellistä tietoa tavoitellaan ja perustellaan. Tieteellistä tietoa voidaan pitää rationaalisenä ja hyvin perusteltuna toimintatapojen perusteella. Juha T. Hakalan (2010, 21) mukaan kvalitatiivisen tutkimuksen tavoitteena on usein, muiden tavoitteiden ohella, nostaa esiin ja tunnustaa tutkimuksen kohteena olevien toimijoiden omia tulkintoja. Laadullista tutkimusta käytetään usein silloin, kun halutaan tarjota ääni sellaisille toimijoille, joilla sitä ei ole perinteisesti ollut.

4.2.2 Aineiston kerääminen

Tutkielmani aineiston keräsin haastattelemalla kymmentä pakolaistaustaista äitiä yksilöhaastatteluina. Hirsjärvi & Hurme (2001, 41) kuvaavat haastattelua tekevä tutkijan tehtäväksi välittää kuvaa haastateltavan ajatuksista, käsityksistä, kokemuksista ja tunteista. Moilainen & Räihä (2010, 53) pitävät aineiston keruun aikana tärkeimpänä sitä, että tutkijan kysymykset ja aineisto vastaavat toisiaan. Mikäli tutkija haluaa saada selville, miten ihmiset kokevat jonkin asian, tulee aineiston tehdä oikeutta kokemusten ominaislaadulle. Heidän mukaansa tutkijan tuleekin jo ennen aineiston keruuta pohtia, millaisia kokemukset ovat luonteeltaan ja miten niitä voidaan eri tavoin tavoitella. Haastattelutapaa miettiessäni pohdin myös mahdollisuutta kerätä aineistoa ryhmähaastattelulla tai ryhmäkeskustelulla. Valtonen (2005, 223) viittaa ryhmäkeskustelulla järjestettyyn keskustelutilaisuuteen, johon on kutsuttu ihmisiä keskustelemaan tietystä aiheesta fokusoidusti, mutta vapaamuotoisesti, tietyksi ajaksi. Vetäjä ei itse välttämättä osallistu keskusteluun vaan keskusteluvastuu siirretään keskustelijoille. Kuitenkin päädyin yksilöhaastatteluun, sillä erityisesti kieli- ja kulttuurierojen vuoksi uskoin kerääväni yksilöhaastattelulla enemmän kokemuksia ja tietoa.

Eskola & Vastamäki (2010, 28) luonnehtivat teemahaastattelua haastatteluksi, jossa aihepiirit eli teema-alueet on etukäteen määrätty. Menetelmästä puuttuu kuitenkin strukturoidulle haastattelulle tyypillinen kysymysten tarkka muoto ja järjestys. Haastattelussa käydään kaikki etukäteen päätetyt teema-alueet haastateltavan kanssa läpi, mutta niiden järjestys ja laajuus vaihtelevat haastattelusta toiseen. Haastateltavien määrää mietittäessä tulee Eskolan & Vastamäen (2010, 42) mukaan ottaa huomioon tutkimusaihe, tutkimuksen laajuus, oman oppilaitoksen suositukset sekä käytetty analyysimenetelmä. Ohjeellista määrää ei voi antaa, mutta mielessä voi pitää saturaation eli kyllästymisen ajatuksen. Haastattelujen alkaessa toistaa itseään eikä niistä ilmene enää mitään uutta, on niitä todennäköisesti riittävästi. Sain haastateltavaksi kymmenen pakolaisäitiä, jotka olivat tulleet pakolaisina Suomeen seitsemästä eri maasta. Olisin tyytynyt vähempääkin määrään haastatteluja, mutta koska innokkuutta riitti haastatteluihin, tein kaikki haastattelut mielelläni. Haastattelut olivat keskenään luonteeltaan hyvin erilaisia haastateltavien iästä, kielitaidosta, lähtömaasta, Suomessa asumisen ajasta sekä perheen tilanteesta johtuen.

Teemahaastattelun kysymykset voivat rakentua usealla tavalla. Eskola & Vastamäki (2010, 35) näkevät keskusteltavien teemojen syntyvän esimerkiksi intuition perusteella, joka on heidän mukaansa valitettavasti ehkä yleisin tapa. Lisäksi teemat voidaan etsiä kirjallisuudesta tai johtaa teemat teorioista. Olennaista on teemoja mietittäessä kuitenkin muistaa tutkimusongelma, sillä juuri se sitoo kokonaisuuden yhteen ja oikeuttaa erilaisten kysymysten esittämisen. Olen rakentanut alustavan rungon haastatteluiden pohjaksi. Aihealueet haastattelun rungoksi nousevat gradun teoriaosuuden ympärille. Haastattelujen teemat pohjautuivat teoriaosuuden pohjalle ja sen tiedon varaan joka minulla aiheesta oli. Lisäsin ensimmäisten haastattelujen jälkeen muutamia mielestäni tärkeitä kysymyksiä haastattelurunkoon. Kymmenen haastattelua olivat hyvin erilaisia, sillä haastateltavien kielitaito sekä tapa vastata kysymyksiin vaihtelivat hyvin paljon. Joidenkin haastattelujen yhteydessä en käynyt kaikkia kysymyksiä läpi, sillä kaikkien haastateltavien suomen kielen taito ei riittänyt ymmärtämään kaikkia kysymyksiäni.

Vaikka haastattelut ovat kuinka strukturoituja ja etukäteen suunniteltuja tai avoimia haastatteluja, ne ovat aina vuorovaikutustilanteita, joissa haastattelija ja haastateltava toimivat suhteessa toisiinsa. Kaikki haastatteluaineisto on osallistujien välisessä vuorovaikutuksessa tuotettua verbaalista materiaalia. (Ruusuvuori & Tiittula 2009, 29.) Haastatteluihin osallistuneet pakolaisäidit olivat pääosin innokkaita vastaamaan kysymyksiin ja kertoivat halustaan auttaa minua tekemään tutkielmaani. Haastateltavista osa oli hyvin avoimia ja kertoivat henkilökohtaisia, itseään koskevia kipeitäkin asioita tarkasti, mutta toiset halusivat säilyttää tietynlaisen etäisyyden ja vastasivat kysymyksiin yleisellä tasolla ja lyhyesti. Myös suomen kielen taidon tason vaihtelu aiheutti haastattelutilanteisiin erilaisia hauskoja, jopa koomisiakin tilanteita, mutta erityisesti haasteita haastattelijan näkökulmasta.

Haastattelutilanteessa voi olla monenlaisia tekijöitä, jotka aiheuttavan jännitteitä ja vaikeuttavat haastattelun etenemistä. Tutkimushaastattelu voidaan nähdä rakentuvan kysymysten ja vastausten varaan, jossa kysymys toimii veloitteena vastaajalle (Ruusuvuori & Tiittula 2009, 27). Koska äänitin haastattelut, joidenkin pakolaisäitien kohdalla nauhurin käyttö herätti hilpeyttä tai jännitystä haastattelutilanteissa. Lisäksi yksi haastatteluun osallistuvista ei olisi halunnut, että nauhuria käytetään ollenkaan. Kuitenkin kerrottua tarkasti miksi ja miten nauhuria käytetään, haastateltava suostui sen käyttöön.

Anna Rastas (2009, 78-80) toteaa laadullisen tutkimushaastattelun tavoitteena olevan tuottaa haastateltavan puhetta tutkimusaineistoksi jostain tietyistä asioista tai ilmiöistä tutkimusta varten. Lähtökohtana on, että haastateltava ja haastattelija ymmärtävät toisiaan. Mikäli haastateltava ja haastattelija ovat eläneet eri kulttuurien piirissä, heidän kokemuksensa voivat olla erilaisia ja voidaan olettaa heidän tulkitsevan ympäröivää todellisuutta eri tavoin. Tämä heikentää haastateltavan ja haastateltavan mahdollisuuksia ymmärtää toisiaan. Haastateltavien kansalaisuudella, kielellä ja iällä sekä muiden tekijöiden valinnalla on yleensä mahdollista ennakoita haastattelijan ja haastateltavan välisiä yhteistä ymmärrystä kyseenalaistavia eroja, mutta aina tämä ei onnistu. Joskus haastateltavan erilainen kulttuuritausta voi tulla yllätyksenä myös tutkijalle.

Olin ensimmäisten haastattelujen jälkeen hämmentynyt, sillä ymmärsin, että maailma josta tulen on niin kaukana siitä haastateltavien maailmasta, jossa he elävät. Kysymyksiini saadut vastaukset eivät olleetkaan sellaisia, joita luulin ennen haastatteluja kuulevani. Ymmärsin myös sen, että se mitä kotoutuminen sanana merkitsee minulle, ei tarkoita samaa haastateltavilleni. Toisaalta haastattelujen aikana ymmärsin sen, että eiväthän haastateltavat luultavasti ymmärrä lainkaan sitä, mikä on haastattelun todellinen tarkoitus ja sen vuoksi oli välillä vaikea saada vastauksia kysymyksiini. Haastattelutilanteessa tulee ottaa myös huomioon se, että käsitteillämme voi olla hyvin erilaisia merkityksiä. Usein jouduin tarkentamaan kysymyksiä ja miettimään, miten voisin sanoa asian mahdollisimman yksinkertaisesti. Toisaalta joissakin haastatteluissa jätin osan kysymyksistä kysymättä sen vuoksi, että haastateltavien kielitaito oli vielä kovin heikko Rastaa (2009, 85-86) mukaan on tutkimuskohtainen asia, missä määrin haastattelijan on hyvä perehtyä haastateltavien kulttuurin/kulttuurien erityispiirteisiin ja minkäläisten asioiden kautta haastateltavien omaa kulttuuria lähdetään määrittelemään. Haastateltavani tulivat hyvin erilaisista maailmoista ja kuulin vasta haastattelutilanteessa sen, mistä maasta naiset ovat tulleet Suomeen.

Haastatteluun osallistuvien Suomen kielitaito vaihteli hyvin paljon. Litterointivaiheessa jouduin jättämään osan vastauksista pois, sillä en ymmärtänyt kaikkea haastateltavien vastauksia. Haastattelut kestivät keskimäärin puoli tuntia. Nauhoitettua puhetta kertyi vähän reilu viisi tuntia. Haastattelujen litterointiin kului yllättävän paljon aikaa, sillä puutteellisen kielitaidon ja epäselvien ilmausten vuoksi jouduin kelaamaan nauhuria usein taaksepäin. Litterointivaiheessa kirjoitin haastateltavien puheen sanatarkasti, huonollakin suomen kielellä ilmaistuna, kirjoitetuksi tekstiksi. Myöhemmin tutkielmani seuraavissa luvuissa 5 ja 6 olen muokannut tekstiä ymmärrettävämpään muotoon. Pyrkimyksenäni oli, että asian sisältö säilyisi täysin oikeana, mutta lukijan olisi helpompi ymmärtää vastauksen keskeistä sisältöä, eikä huomio kiinnittyisi pelkästään kirjoitettuun, epäselvästi ilmaistuun suomen kieleen. Eniten korjauksia on tehty muokkaamalla verbien aikamuotoja sekä taivutusmuotoja.

Haastattelun jälkeen tutkimuksessa siirrytään vaiheeseen, jossa kerättyä aineistoa aletaan analysoida. Analyysiä varten tulee kerätty aineisto muuttua sellaiseen muotoon, että sen analysointi on helpompaa. Usein haastattelujen yhteydessä tutkimushaastattelut nauhoitetaan. Ruusuvuoren & Tiittulan (2009, 14-16) mukaan nauhoittaminen mahdollistaa sen, että haastatteluvuorovaikutuksen kulkua voidaan myöhemmin analysoida ja tarkastella. Kun haastattelua kuunnellaan uudelleen, se tuo haastattelusta esiin uusia sävyjä, joita tutkija ei ole välttämättä tuonut aiemmin esille. Aineistot muutetaan analyysiä varten kirjoitettuun muotoon eli ne litteroidaan. Litterointi on hyvä apu muistamiseen ja helpottaa tärkeiden kohtien havaitsemista aineistosta.

4.2.3 Aineiston analyysi

Kvalitatiivisen tutkimuksen suurimpana haasteena on usein pidetty aineiston analyysiä, sillä laadullinen tutkimus on suurimmassa määrin käsityöläisyyttä, erittäin luova prosessi ja siinä vaaditaan tutkijalta suurta lukeneisuutta ja äärimmäistä herkkyyttä omaan aineistoonsa. Tutkijan tulee kyetä tulkitsemaan tuloksiaan, sillä laadullisen tutkimuksen tärkeimpänä tavoitteena voidaan nähdä inhimillisen ymmärryksen lisääminen. Kohdallisen ja oivaltavan tulkinnan kautta voidaan lisätä ymmärrystä ihmisen arjesta. (Syrjäntö, Eronen & Värri 2008, 8.) Aineiston analyysimenetelmänä käytin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä, halusin antaa aineistolle luvan kertoa, millaisia kokemuksia heillä on. Tarkoitukseni oli teemoittelun kautta pyrkiä vastaamaan tutkimusongelmiini.

Teemahaastatteluaineistoa on useimmiten analysoitu teemoittelemalla ja tyypittelemällä. Myös omassa tutkimuksessani tulen tekemään analyysiä teemoittelun kautta. Teemoittelulla tarkoitetaan aineiston jäsentämistä teemojen mukaisesti ja sitten sen pelkistämisestä. Tyypittelyssä on kyse erilaisten tyypikuvausten konstruoinnista aineistosta. Teemahaastattelun vahvuutena voidaan pitää sitä, että kynnyks aineistosta analyysiin ei ole niin korkea kuin usein laadullisen aineiston kanssa. Aineistoa voidaan myös järjestää litteroinnin jälkeen uudestaan teemoittain eli niin, että jokaisen teeman

alla on kaikkien haastateltavien vastaukset tiettyyn teemaan. Näin aineistoa on helppoa analysoida teemoittain. (Eskola & Vastamäki 2010, 43.) Litteroinnin jälkeen tulostin haastattelut paperille ja aloin etsimään niistä yhtäläisyyksiä teemoittain. Keräsin haastattelun teemojen mukaan vastauksia pinoihin käyden näin koko haastattelumateriaalin läpi. Samalla jätin pois sellaista materiaalia, jota en pitänyt keskeisenä tutkielmani tutkimuskysymysten näkökulmasta. Kuitenkin korostin itselleni sitä, että tuon esille naisten kotoutumisen kokemuksia, enkä liikaa ajattele kotoutumista teorialuvun mukaisesti.

Teemoittelun jälkeen keräsin vastaukset teemoittain alalukujen alle. Samalla vaihtelin niiden järjestystä ja lisäsin ja jätin vastauksia pois. Tässä vaiheessa myös korjasin osan teksteistä paremmalle suomen kielelle, jotta tekstin lukeminen olisi sujuvampaa. Tutkielmani ohjaajan suosituksesta muutin puhetta kirjoitetussa muodossa selkeämmäksi suomen kieleksi, jolloin lukija voi sujuvammin ymmärtää tekstiä ja mielenkiinto ei kiinnity puheen virheisiin vaan asiasisältöön. Tavoitteenani oli tietysti olla muuttamatta asiasisältöä laisinkaan vaan korjata esimerkiksi väärässä aikamuodossa olevat verbit. Analyysin edetessä jouduin tekemään valintoja siitä, mitkä aihealueet nousevat keskeisiksi ja pohdin myös teemojen keskinäisiä suhteita. Työn edetessä löysin aihealueet, joiden alle keräsin aiheittain sopivia teemoja. Keskeisinä teemoina nousi esille esimerkiksi äitiys Suomessa, kotoutumisen alkuaika, suomalaisuus, kulttuurin ja uskonnon merkitys, kieliopinnot, sosiaaliset suhteet ja kodin merkitys sekä kotoutumiseen liittyvät ongelmat. Näiden teemojen kautta lähdin rakentamaan analyysiä, joka muotoutui teemojen kautta laajemmiksi kokonaisuuksiksi. Jo sisällön analyysivaiheessa kirjoittaja teen tulkintoja aineistosta, kuten Hirsjärvi & Hurme (2010, 173) toteavatkin; nostetut teemat pohjautuvat tutkijan tekemiin tulkintoihin haastateltavien sanomisista.

Analyysivaiheessa tulee huomioida myös se, että vaikka aineisto on kuinka hienovireistä tahansa, haastatteluna aineisto ei tule koskaan loppuun tulkituksi. Siksi kannattaakin korostaa keskustelua aineiston kanssa. On tärkeää erottaa tutkimuksessa toisistaan analyttiset havainnot ja niistä tehty yhteenveto, mutta myös analyysin tuloksista tehdyt johtopäätökset. Kun tulokset liitetään teoreettisiin näkökulmiin ja

ajankohtaisiin käytännön ongelmiin, se avautuu lukijoille uudella tavalla. Pelkkiin analyttisiin johtopäätöksiin pysähtynyt tutkimus jää tavallaan kesken. (Ruusvuori ym. 2010, 29.) Hakala (2010, 18-19) toteaa, että kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineistonkeruu ja käsittely kietoutuvat yhteen, sillä jo aineistonkeruuvaiennassa tutkijalta vaaditaan analyysiin liittyvää osaamista. Alustavaa tulkintaa joudutaan tekemään jo aineistoa koottaessa. Analyysi, jota tehdään jo aineistonkeruun yhteydessä suuntaa usein aineistonkeruun jatkoa, mutta se voi rajata myös kohdejoukkoa ja toisinaan jopa tehtävänasettelua. Laadullisen tutkimuksen kelvollisuuden kriteerinä ei ole koskaan kootun datan määrä vaan pikemminkin analyysin kelvollisuus.

Analyysin tarkoitusta ja sen kelvollisuutta pyrin miettimään kokoajan työtä tehdessäni. Ruusuvuori ym. (2010, 19) toteavat, että laadullisen tutkimuksen analyysiksi ei riitä se, että aineistoon tehdään luokittelu ja sen jälkeen kerrotaan, mitä mihinkin lokeroon on kertynyt. Analyysi ei ole myöskään onnistunut, jos tutkija valitsee vain hyviä, aihetta kuvittavia näytteitä kustakin lajittelun tuloksena syntyneestä luokasta ja kertoo saman asian omin sanoin aina aineistokatkelman jälkeen. Aineiston taakse ei siis piilouduta ja jätetä aineistoa puhumaan puolestaan, vaan analyysivaiheen tehtävänä on saada aineistosta irti jotain, joka suorissa lainauksissa ei ole sellaisenaan läsnä.

4.3 Tutkimusaineiston kuvaus

Usein maahanmuuttotutkimuksissa valitaan tietty kansallinen tai etninen ryhmä johon tutkimus kohdistuu. Valitessani haastattelujoukkoa, en halunnut rajata haastateltavia kansallisen tai etnisen ryhmän mukaan. Peltola (2014, 54) toteaa tutkimuksessaan, että rajaamalla haastateltavia esimerkiksi kansallisuuden mukaan voi tiettyyn ryhmään keskittyminen aiheuttaa pienten tai mediassa vähemmän huomiota saavien ryhmien jääminen tutkimusten ulkopuolelle. Toisaalta (Wimmer 2009) tulee huomioida, että etteivät samaan etniseen ryhmään kuuluvat yksilöt tai samasta maasta muuttavat jaa välttämättä yhtenäistä kulttuuria. Riskinä on, että etnisen ryhmän jäsenet nähdään vain oman kulttuurinsa kantajina ja heidän kokemuksensa nähdään ensisijaisesti heidän

kulttuuritaustastaan lähtien, eikä esimerkiksi yksilöllisen kokemusten näkökulmasta. Valitessani tutkielmaani haastateltavia, pohdin haastattelijoukon valitsemista etnisen ryhmän mukaan. Kuitenkin tutkielmani tavoitteena oli antaa ääni pakolaisnaisten kokemuksille. Päädyin rajaamaan haastateltavani siten, että heidän tulisi olla pakolaistaustaisia äitejä enkä halunnut rajata haastatteluun tulevien naisten joukkoa tarkemmin.

Yritin aluksi löytää haastateltavia lähettämällä eri yhdistyksille ja maahanmuuttajien kanssa työskenteleville tahoille sähköpostitse kutsun tutkimushaastatteluun, mutta tätä kautta en saanut yhtään haastateltavaa. Sen jälkeen sain puhelimitse sovittua tapaamisen erään järjestön tiloihin. Haastatteluuni osallistuneet naiset löysin järjestön kautta, joka järjestää monenlaista toimintaa maahanmuuttajille. Haastatteluun osallistuvat naiset olivat järjestön tiloissa työharjoittelussa, kuntouttavassa työtoiminnassa, palkkatuetussa työssä tai normaalissa työsuhteessa. Haastattelut suoritin kolmena päivänä menemällä järjestön tiloihin. Olin sopinut ohjaajien kanssa tulevani paikalle ja kysymällä suoraan paikalla olevilta naisilta olisivatko he innokkaita osallistumaan haastatteluun. Osan haastatteluista sovin myöhemmille haastattelupäiville.

Haastatteluun osallistuneet kymmenen pakolaisäitiä olivat kotoisin seitsemästä eri maasta. He olivat usein ennen Suomeen tuloa asuneet muutamia vuosia jossakin kotimaansa lähellä olevassa maassa ennen Suomeen muuttamista. Haastateltavat rajattiin sillä perusteella, että heidän tuli osata suomen kieltä ja olla pakolaistaustaisia äitejä. Tarkoitukseni oli saada laaja näkökulma kotoutumisen kokemuksista. Naiset olivat muuttaneet Suomeen Somaliasta, Afganistanista, Irakista, Iranista, Vietnamista, Kosovosta ja Turkista.

Haastateltavien naisten ikä vaihteli 29 vuodesta 60 vuotiaaseen ja olen iloinen siitä, että monen ikäiset pakolaisäidit osallistuivat haastatteluihin ja kertoivat kokemuksistaan. Eri elämäntilanteissa kotoutumisen ongelmat näyttäytyvät erilaisina, suuren ikäjakauman vuoksi äitien elämäntilanteet vaihtelivat suuresti, sillä osa eli vielä pikkulapsiarkea kun taas joidenkin lapset olivat muuttaneet pois kotoa ja heillä oli jo

useita lapsenlapsia. Haastateltavista äideistä neljä oli naimisissa, kolme naista oli eronnut ja yksi kertoi, ettei hänellä ole miestä. Pakolaisäitien Suomessa asumisen aika oli myös hyvin vaihteleva. Pisimmän ajan Suomessa asunut nainen oli asunut Suomessa 24 vuotta ja kaksi heistä oli asunut Suomessa vasta viisi vuotta. Tutkittavilla naisilla oli lapsia kahdesta seitsemään lasta.

4.4 Tutkimuksen eettiset kysymykset

Pietarisen & Launiksen (2002, 46) mukaan tieteen etiikalla tarkoitetaan niiden eettisten kysymysten tarkastelua, jotka tutkimuksen eri vaiheissa nousevat esille. Eettisiä kysymyksiä nousee esille esimerkiksi suunnittelussa, menetelmien valinnassa, aineiston kokoamisessa, luokittelussa tai julkaisussa. Toisaalta tieteen etiikalla voidaan viitata asioihin jotka liittyvät tutkittavan kohteen erityislaatuun. Voidaan siis kysyä esimerkiksi, mitä hyvä tieteellinen käytäntö pitää sisällään tai onko tutkijalla oikeus hankkia tietoa mistä tahansa. Tieteen etiikan ei kuitenkaan tulisi rajoittua niihin ongelmiin, jotka koskevat tutkimuksen hyvää käytäntöä tai tutkimuksen avulla hankitun tiedon soveltamista, vaan sillä tulisi myös vastata kysymykseen millaista tiedettä tarvitaan. Rauhalan & Virokankaan (2011, 238) mukaan sosiaalityön tutkimusta käsittelevät pohdinnat ovat olleet usein yksimielisesti sitä mieltä, että sekä tutkimuseettinen arviointi ja hyvät tutkimuskäytännöt tulisi huomioida tutkimuksen jokaisessa vaiheessa ja valinnoissa. Heidän mukaansa erityisesti opinnäytetyössä tutkimuseettiset kysymykset rajoittuvat usein yksittäisiin tietosuojakysymyksiin, jotka esitetään enemmän ongelmat poissulkevana kuin niitä itsekriittisesti tarkastellen.

Tutkielmaani tehdessä jouduin miettimään millaisilla menetelmillä voin aiheitani tutkia ja millaisin keinoin voin tutkimukseen liittyvistä ilmiöistä, pakolaisuudesta ja kotoutumisesta kirjoittaa. Rolin (2002, 94) toteaa, että tutkimuksen kohteena olevan ilmiön käsitteellistämiseen liittyy sekä metodologisia että moraalisia valintoja. Ilmiön kuvaaminen ja teorian monipuolisuus riippuu siitä, miten kyseinen ilmiö on käsitteellistetty. Esitetyt, käsitteellistetyt kysymykset määrittävät sen, millainen on tutkimuksen relevantti empiirinen aineisto. Ilmiön luokittelulla voidaan ottaa myös

moraalista kantaa esimerkiksi ilmiön hyväksyttävyyteen. Tutkimuksen kannalta on olennaista myös tutkimukseen liittyvän taustatiedon määrä. Clarkeburn ja Mustajoki (2007, 53-55) nostavatkin esille kysymyksen onko tutkijalla riittävästi pohjatietoa tehdä tutkimusta. Tutkimusta tehtäessä on huomioida, että tutkimustyö vaatii pohjatietojen hankkimista. Rajallisen ajan ja valtavan tiedon määrän keskellä voidaankin kysyä, kuinka paljon on tutkijan tulee tietää tutkittavasta asiasta, ennen kuin hän voi perustellusti osallistua keskusteluun ja tehdä aihetta käsittelevää, omaa tutkimusta. Myös taustatiedon määrää ja siihen liittyviä seikkoja jouduin pohtimaan. Lisäksi pidin tärkeänä sitä, etten aiempaa kirjallisuutta selatessani luo liian voimakkaita ennakoasenteita tai valmiita vastauksia tutkittavaan ilmiöön.

Aihetta valittaessani jouduin pohtimaan sitä, mikä motivaatio minulla oli haastatella naisia ja millaista tietoa minulla oli tarkoitus saada äitejä haastatteleamalla. Clarkeburn & Mustajoki (2007, 53-54) huomauttavat, että aiheen valintaa liittyy monia eettisiä valintoja. Aihe voi valikoitua tutkimuksen kohteeksi monella tavoin. Tutkija joutuu miettimään onko tutkimus esimerkiksi hyödyllinen ja asiaa pohdittaessa tulee myös määritellä, kenen hyötyä siinä tarkastellaan. Wibergin (2006, 269-270) mukaan yhteiskuntatieteissä Suomessa syyllistytään tutkimuskohteiden valinnassa sekä hyväksymis- ja hylkäämisvirheisiin jättämällä tarpeellisia aiheita tutkimatta ja tutkitaan joutavaa. Hänen mukaansa tämänhetkinen ongelma tutkimuskysymysten valinnassa johtuu siitä, että esimerkiksi perustutkimuksen sijaan tuhlataan niukkoja voimavaroja yhä marginaalisempien ja perifeerisempien asioiden pinnalliseen selvittelyyn.

Myös haastattelutilanteeseen liittyy eettisiä näkökulmia. Piispan (2006, 146) mukaan eettisinä lähtökotina haastattelutilanteessa voidaan nähdä kysymykset vastaamisen luottamuksellisuudesta ja riittävän informaation antaminen vastaajalle tutkimuksen tarkoituksesta. Toisaalta aineiston luotettavuutta voidaan arvioida aineiston laadun näkökulmasta. Tutkielmaani osallistuvat naiset osallistuivat vapaaehtoisina haastatteluihin. He allekirjoittivat lomakkeen suostumuksen tutkimukseen osallistumisesta, mutta huomioitavaa on, että kaikki haastatteluun osallistuvat eivät ole lukutaitoisia ja siksi kerroinkin selkeästi jokaiselle haastatteluun osallistuvalla mitä suostumuslomakkeessa sanotaan. On kuitenkin mahdollista, etteivät tutkimukseen

osallistuneet ymmärtäneet lainkaan sitä, mihin haastatteluja käytetään. Tutkielmani haastattelutilanteisiin liittyi myös ymmärrettävyyden näkökulma, sillä haastateltavat eivät puhu äidinkielenään suomea. Haastattelujen aikana haastattelukysymyksiäni ymmärrettiin usein väärin. Jouduinkin usein toistamaan kysymyksen useasti ja eri tavoin, jotta tulisin ymmärretyksi. Toisaalta litterointivaiheessa minulla oli vaikeuksia ymmärtää sitä mitä haastateltavat tarkoittavat vastatessaan kysymyksiini. Tärkeänä asiana pidän myös sitä, että tutkimuksen eri vaiheissa tulee ilmi se, että haastatteluihin osallistuvat naiset edustavat kotoutuvista naisista sitä ryhmää, joka osaa suomea ja on kotoutuneet jostakin näkökulmasta katsottuna hyvin Suomeen.

Yksityisyyden suojan lähtökohtana voidaan pitääkin velvollisuusetiikan mukaista ihmisarvon kunnioittamista. Tällainen toteutuu parhaiten tilanteessa, jossa ihmiset saavat itse päättää tutkimukseen osallistumisesta, mutta myös siitä mitä tietoja ja millaisin ehdoin he haluavat itsestään tutkimuskäyttöön antaa. (Kuula, 2006, 126). Rauhala & Virokannas (2011, 241) muistuttavatkin, ettei itsemäärämisoikeuden kunnioittaminen ole pelkästään tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuutta, vaan tutkittavalla on oikeus keskeyttää osallistumisensa ja osallistua vain haluamallaan tavalla tutkimukseen. Haastattelutilanteissa hän voi myös halutessaan jättää vastaamatta haastattelijan esittämiin kysymyksiin.

Eettiset kysymykset nousevat esille myös tutkielmassa tulosten tulkinnassa ja hyödyntämisessä. Heikkilä (2002, 176) toteaa tulosten tulkinnan olevan tutkijan sekä etuoikeus että velvollisuus ja tästä moraalista vaatimuksesta on pidettävä kiinni. Hirsjärvi & Hurme (2001, 185) toteavat haastatteluaineiston luotettavuuden riippuvan sen laadusta ja sen vuoksi haastatteluaineistoa ei voida sanoa luotettavaksi, jos esimerkiksi litterointi noudattaa eri sääntöjä alussa ja lopussa. Gordonin (2006, 247) mukaan aineiston analyysivaiheessa eettisyys liittyy siihen, että analyysiprosessi on riittävän avointa. Tutkija voi analyysiprosessin aikana yllättyä tai joutua kyseenalaistamaan aikaisempia käsityksiään, sekä etsimään uusia tapoja hahmottaa ja käsitteellistää esille tulleita ilmiöitä. Tutkijalla voi olla aineiston analyysivaiheessa jo käsityksiä siitä, mitä hän haluaisi sanoa. Aineiston kautta ei kuitenkaan pidä vain todentaa asioita vaan etsiä myös eri näkökulmia. Tutkielmaa tehdessäni jouduin

erityisesti miettimään sitä, miten tulkitseen ja analysoin aineistoa. Haastatteluihin osallistuneiden rajallinen kielitaito voisi aiheuttaa sen, että heidän sanomisensa tulkittaisiin väärin ja tällöin asiat voitaisiin ymmärtää monella tavalla. Mikäli en ollut varma ymmärsinkö naisten puhetta varmasti, jätin tällaiset vastaukset käyttämättä ja tulkitsematta.

Laadullisessa tutkimuksessa tulee huomioida aineiston keräämiseen sisältyvä luottamuksellisuus. Kuulan (2006, 129-131) mukaan tutkimusaineistosta puhuttaessa luottamuksellisuus tarkoittaa niitä sopimuksia ja lupauksia, mitä aineistonkäytöstä tutkittavien kanssa tehdään. Henkilötietolain soveltamisen lähtökohtana ovat tutkija antamat aineistoa koskevat lupaukset sekä sopimukset tutkittavien kanssa. Aineiston käsittelyllä tarkoitetaan analysoinnin lisäksi tietosuojalain osalta niitä toimenpiteitä, joilla tunnistetiedot poistetaan. Sopimuksissa määritellään aineiston käyttäjät, käyttötarkoitus, aineiston käsittely ja säilyttäminen. Tutkielmani haastateltavien anonymiteetti suojataan siten, että haastateltaville on luotu koodit, joiden mukaan vain minä voin yhdistää haastattelut tunnisteeet. Tutkielman valmistuessa tulen hävittämään kaiken haastatteluihin osallistuneisiin liittyvän tiedon sekä haastattelut.

5 PAKOLAISÄITIEN KOKEMUKSIA KOTOUTUMISEN ALKUAJASTA

5.1 Alkuaika Suomessa

Pakolaisäitien kotoutumisen alkuaika, Suomeen muutto ja maahan asettuminen on tärkeä osa kotoutumisen prosessia. Pentikäisen (2005, 249) mukaan kotoutuminen käynnistyy vähitellen ja kotiutuminen on hänen mukaansa yksilön henkilökohtainen prosessi oman paikan hakemisesta ja identiteetin kokemuksesta sopusoinnussa taustansa ja uuden yhteiskunnan kanssa. Haastatteleman pakolaisäitien kokemukset alkujasta vaihtelivat paljon. Usein alkuaikaa kuvattiin vaikeaksi ajaksi pakolaisen elämässä. Elämä vieraassa ympäristössä tuntui erityisen raskaalta siksi, että useat olivat joutuneet jättämään perheensä ja uuden elämän aloittaminen tuntui yksinäiseltä.

”Tulin miehen ja neljän perheen kanssa samaa matkaa, itkin ensin kahdeksan kuukautta aina. Sukulaiset kaikki leirissä, itkin aina, en jaksa katsoa. Kahdeksaan kuukauteen ei mitään, sitten syntyi tytär. Hoidin tyttäätä kaksi vuotta ja sitten hän meni päiväkotiin. Opiskelin kuusi kuukautta suomen kieltä.”(N1)

”Alussa oli vaikeinta se, että täällä Suomessa ei ole perhettä ja sukulaisia.”(N10)

Vaikka alkuaika voidaan nähdä monin tavoin vaikeana jaksena pakolaisäitien elämässä, useat haastatteleman äidit muistelivat Suomessa asumisen alkuaikaa kiitollisin mielin. Pakolaisten lähtötilanne ja elämä lähtömaassa on usein haastavaa ja jopa kaoottista. Osa äideistä koki muuton Suomeen helpottavana monella tapaa, sillä takana oli vuosia kestäneitä aikoja pakolaisleireissä tai muuten vaikeissa olosuhteissa. Arjen perusasiat, jotka meille hyvinvointiyhteiskunnan kasvateille tuntuvat tavallisilta, olivat pakolaisäideille tärkeitä monella tapaa. Riittävän puhtaan veden saaminen, lasten kouluun pääseminen tai oman kodin saaminen loivat turvallisuuden tunteen uudessa, vieraassa ympäristössä.

”En minä muista, mutta olimme iloisia, todella iloisia koska Iranissa lapset eivät menneet kouluun ja kun tulimme Suomeen lapset menivät heti kouluun. Ja Iranissa meillä ei ollut hyvää asuntoa, se oli kellari”(N2)

”Ennen kuin tulin tänne oli vaikeaa, nyt helppoa. Nyt ei ole ongelmaa.”(N4)

Pentikäinen (2005, 230-234) on jakanut pakolaisuuden kulun neljään vaiheeseen, jossa *irtaantumisvaiheessa* ihmiset pakenevat kotimaastaan ja lähtevät hakemaan turvaa. Lähdestä alkaa pakolaisuus. Irtantumisvaihe voidaan nähdä katastrofina, johon liittyy pelkoja ja kriisejä. Toisena vaiheena voidaan nähdä *välitila*, jossa pakenijoiden pakolaisuus laillistuu, mutta pitkään aikaan ei tapahdu mitään erityistä. Tähän liittyy elämä pakolaisleirillä tai turvapaikanhakijoiden elämä uudessa maassa. Huomioitavaa on, että pakolaisten oikeudellisella asemalla on suuri merkitys Suomeen saavuttaessa ja statusten erilaisuudesta seuraa oleellinen ero pakolaisuuden prosessissa ja kokemuksissa uuteen maahan saavuttaessa. Kiintiöpakolaiset voivat valmistautua pakolaisleirillä Suomeen lähtemiseen, he ovat maahan tullessaan odotettuja ja toivottuna valmisteltuun tilanteeseen. Turvapaikanhakijat saapuvat maahan epämääräisessä kaaoksessa, yllättäen. Välitilaan liittyy kokemus turvattomuudesta, sillä he ovat turvassa, mutta epävarmuudessa pakolaisuudelle tulee uusia muotoja. Eräs haastattelemani äiti kertoikin siitä turvallisuuden tunteesta, jonka muutto Suomeen voi tuoda kiintiöpakolaiselle.

”Leirissä ei ollut vettä, mies oli aina työssä ja lapset eivät käyneet koulua. Täällä oli kesä ja hyvännäköistä. Lapset menee kouluun ja minä menen kouluun... Rauhallista ja mukavaa ja kaikki auttaa ulkomaalaisia paljon.”(N1)

Pentikäisen (2005, 233-235) kolmantena vaiheena pakolaisuuden kulussa on *liittyminen*, johon liittyy tunne ”uuden elämän alusta”, jossa pakomatkat ja epätietoisuus näyttävät päättyvän ja uuden elämän rakentamisen voi aloittaa. Pettymyksenä voi kuitenkin tulla tunne siitä, ettei pakolaisena oleminen päätykään, sillä pakolaisuus hahmottuu elämäntilanteeksi, johon ihmiset ovatkin ikuisesti

sidottuja. Myönteistenkin Suomi-kokemusten keskellä erilaisuuden, epäselvän identiteetin ja alemmuuden tunteet ovat osa pakolaisten elämää. Arjen elämistä uudessa kotimaassa merkitsee *asettumista*. Kuitenkin asettumiseen liittyy tunteita elämän hallitsettomuudesta sekä ”puolielämästä” ja Suomessa elämistä joudutaan opiskelemaan pitkienkin aikojen jälkeen.

”Mutta alussa oli ensimmäinen vuosi vaikeampi tai kuus kuukautta, kokoajan mä ajattelin että ei ole mitään ihmisiä meidän alueella, talossa. Alussa oli kesäloma kun tulimme toukokuussa ja kaikki olivat kesämökeillä. Olimme kolmannessa kerroksessa ja kun näin ihmisen kävelevän koiran kanssa tai joku tuli oman lapsen kanssa mää huusin: Hei tulkaa katsomaan täältä on löytynyt ihmisiä. Kun koulut alkoivat oli vähän helpompaa. Silloin sosiaalityöntekijä vei meidät kauppatorille ja siellä oli kirpputori kesällä ja paljon ihmisiä. Pikkuhiljaa tuntui, että kyllä täälläkin voi elää.”(N9)

Marjetan (2001, 79) tutkimuksen mukaan perheellisten somalinaisten kaksi ensimmäistä vuotta Suomessa olivat raskaita. Takana oli usein ahdistava aika ahtaassa vastaanottokeskusten ahtaudessa sekä epävarmuudessa, uuden itsenäisen elämän aloittelu vieraassa kaupungissa sekä perhevastuun kantaminen ilman aviomiestä ja sukulaisia. Erään haastattelemani äidin sopeutumista auttoi alkukuukausien jälkeen se, kun uudessa asuinpaikassa elämä vilkastui kesäloman jälkeen. Vierias ympäristö voi tuntua oudolta, jos se poikkeaa erityisen paljon siitä elinympäristöstä, jossa ihminen on tottunut elämään. Sopeutuminen tapahtuu vaiheittain uudessa ympäristössä.

5.2 Millainen Suomi – pakolaisäitien ajatuksia Suomesta ja suomalaisista

Muutto Suomeen ja uuden elämän aloittaminen vieraalla maalla herättää äideissä monenlaisia ajatuksia. Pentikäisen (2006, 238) mukaan kotoutuminen on henkilökohtainen prosessi, jossa haetaan omaa paikkaa ja identiteetin kokemista menneen elämän ja uuden yhteiskunnan kanssa. Haastattelemani pakolaisäitien kertomukset Suomesta ja täällä elämisestä olivat usein positiivisia ja Suomea kehuksiin

vuolaasti. Vaikeista oloista pakoon lähteneet arvostavat Suomessa erityisesti rauhaa. Lisäksi Suomea pidettiin turvapaikkana, jossa ei tarvitse pelätä mitään.

”Suomi on hyvä maa, rauhallinen, tasa-arvoa ja niinkun meidän keskuudessa me sanottiin, että Suomi on satumaa. Se tarkoittaa, että kun meillä ei ole Vietnamissa rauhaa ja kun kaikki taistelevat kokoajan ja sisällisota ja kaikkea on tapahtunut.” (H10)

”Tosi hyvä, tosi hyvä, joo se on turvapaikka, tosi hyvä.” (H8)

”On erilainen, täällä on kaikki hyvää, vain vähän kylmä. Nyt Kosovossa asteet on 20. Aurinko ja paistaa ja on. Se on tosi hyvä täällä, rauhallista. Ja siellä minun maassa puhutaan paljon kovaan ääneen ja laittaa musiikkia ulkona...” (H3)

Koskettavaa oli kuulla, kuinka elämän perusasiat voivat olla keskeisiä kiitollisuuden aiheita. Jo ensimmäisten haastattelujen aikana äitien kotoutumisen kokemukset supistuivat usein puhtaan veden tärkeyden ja rauhan ympärille. Heidän mielestään Suomi oli hyvä paikka asua, koska täällä on tarpeeksi puhdasta vettä tai täällä pääsee lääkäriin.

”On hyvä, hyvä, hyvä ja puhdas ja kaikki on. Vesi on hyvää ja kuumaa ja kylmää paljon. Siellä minun maassa ei ole vettä, ei sada vettä eikä lunta...” (N3)

”Parasta on terveydenhoito” (H5)

Pentikäinen (2006, 237) huomauttaa, että maahanmuuttajan lähtömaalla on erittäin suuri merkitys. Joillekin menneisyys voi tarjota hyvän kodin, jonne voi katsoa Suomessa eläessä. Toisten kokemukset voivat pakottaa kääntämään selän lähtömaahan ja suuntaamaan muualle. Useat haastatellut naiset vertasivat Suomea lähtömaahansa ja nostivat esille monenlaisia ongelmia. Naiset olivat jättäneet taaksensa maan, jossa ei ollut turvallista tai mahdollista elää. Elämä ei olisi ehkä jatkunut lähtömaassa, joten

pako oli ainoa vaihtoehto heidän tilanteessaan.

”Suomessa on hyvä. Suomen maa on hyvä. Somaliassa ongelmaa kokoajan. Sitten täällä ei ole sotaa...” (H4)

”..On paljon ongelmaa joka päivä kotimaassa ja ihmisiä pommitetaan ja kaikki on kuollut, naapurit ja sukulaiset ja aina on surua. Ja onneksi on perhe kaikki täällä.”(N5)

Maahanmuuttajat arvioivat kotimaatamme, Suomea, heidän oman elämäkokemustensa ja näkemystensä kautta. Se, miten yhteiskunnassa vastaanotetaan pakolaiset ja miten heihin suhtaudutaan, on varmasti vaikuttamassa kotoutumisensa kokemuksiin. Malin & Anis (2013, 159) toteavat koko yhteiskunnan hyötyvän hyvinvointivaltion hyvinvoivista maahanmuuttajista. Maahanmuuttajien tukemista oman elämänsä toimijoiksi voidaan auttaa positiivisella erityiskohtelulla, kohdennetuilla palveluilla sekä aidosti asiakaslähtöisillä palveluasenteella. Osa pakolaisäideistä kokikin tärkeäksi sen, että heidät otettiin ystävällisesti vastaan Suomessa.

”Niinkun ensimmäinen tunne kun mä tulin Suomeen oli, että suomalaiset viranomaiset ovat niin ystävällisiä ja auttavaisia, että se on meille tosi arvokas asia. ”(N10)

Tiilikainen & Martikainen (2007, 401) toteavat maahanmuuttajaperheiden vertaavan suomalaisia perhe- ja sukupuolikäsityksiä omiin arvoihinsa ja tapoihinsa. Maahanmuuttajanaishille Suomessa tarjoutuu mahdollisuus itsenäiseen elämään esimerkiksi työssäkäynnin tai sosiaaliturvan ansiosta toisin kuin monessa lähtömaassa. Kuitenkaan suomalainen itsenäisen ja perheestään suhteellisen riippumaton naisen malli ei ole tavoitteena kaikille naisille. Pakolaisäidit kertoivat minulle ajatuksiaan suomalaisista naisista ja äideistä. Osa naisista kummasteli sitä, että suomalaiset lapset eivät mene koulusta kotiin koulun jälkeen, vaan ovat koko illan ulkona, ilman vanhempiensa huolenpitoa. Eräs naisista kertoi suomalaisten äitien olevan erilaisia,

mutta hän ei osannut kertoa mikä heistä teki erilaisia.

”Suomalalainen äiti ei hyvä äiti... Ei hyvä koska hän ei välitä lapsista. Koko päivän lapset ulkona, pienellä lapsella tupakka...” (N2)

”Minkälaisia ovat suomalaiset äidit?”(H)

”Kysymys vaikea minulle.”(N6)

”Ovatko he erilaisia?”(H)

”Vähän, en osaa selittää.”(N6)

Tiilikaisen (2005, 172-173) tutkimuksessa Suomi on tarjonnut somalinaisille turvapaikan poliittiselta väkivallalta. Kuitenkin Suomi näyttäytyy turvattomana, vihamielisenä ja moraalittomana paikkana. Samalla kun suomalaisia huonoja vaikutteita pyritään torjumaan, somalinaiset pyrkivät luomaan moraalisia suhteita suomalaisiin. Kysyessäni haastatteluun osallistuneilta naisilta, mitä he ajattelevat yleensä suomalaista, sain kuulla, että suomalaiset ovat yleensä ystävällisiä ja heidän mielestään on monenlaisia suomalaisia. Tietysti vastauksien positiivisuuteen saattoi olla vaikuttamassa se, että olin haastattelijana suomalainen eikä minua haluttu loukata.

”Emmä voi sanoa suomalaisista, että on hyvä tai huono tai välittää tai ei välitä koska suomalainen kulttuuri ei ole kaikilla samanlainen... mutta mä muistan kun mun tytön kaveri tuli meille niin hän oli tyhjentänyt mieheni taskutkin. Eri kasvatus, ei voi sanoa kaikilla on sama. Hyvä tai huono, kaikissa on samanlainen, ulkomaalaisilla tai suomalaisilla.”(N9)

”Kivoja, kivoja, minulle ei paljon puhuta, ei ystäviä. He nauraa ja sanoo ”hei”, hymyilee, ei puhu.” (N5)

”Ei Suomessa hyvä kun lapsilla on paljon vapautta. Suomi on hyvä maa, mutta ihmiset tekee paljon paha. Suomi on rauhan maa...” (N2)

Ikäläisen ym. (2003, 82) tutkimuksessa nousee esiin voimakkaasti esiin

maahanmuuttajaperheiden tiedon tarve suomalaisesta yhteiskunnasta ja sen toiminnasta. Maahanmuuttajat eivät usein tiedä vuosienkaan oleskelun jälkeen riittävästi itseään koskevista asioista. Perheet kaipaavatkin tutkimuksessa haastatelluiden työntekijöiden mielestä sosiaalipalveluilta erityisesti neuvoa ja opastusta, ohjeita elämään Suomessa. Vaikka maahanmuuttajat eivät ymmärtäisikään palvelujärjestelmän kiemuroita, haastattelemani äidit arvostivat suomalaista palvelujärjestelmää ja sen toimivuutta. Useat äideistä olivat muuttaneet maasta, jossa ei lapset eivät päässeet esimerkiksi kouluun.

"Onko raskasta hoitaa lapsia yksin?"(H)

"Ei, lapset ovat koulussa."(N6)

"Onko vaikeaa olla yksinhuoltaja?(H)

"Suomessa ei vaikeaa, Libanonissa oli vaikeaa, koska asuin siellä yksin ja ei ollut työtä, ammattia, ei mitään, aina minun äiti auttoi." (N6)

"Onko erilaista olla äiti täällä Suomessa ku Kosovossa?"(H)

"Joo on on, erilaista."(N3)

"Onko lapsia vaikea kasvattaa Suomessa?"(H)

"Ei ei, täällä on hyvää, hyvä kasvattaa ja hoitaa. Hyvin kaikki. On päiväkotit ja se on tosi hyvä..."(N3)

Toisaalta eräs äiti koki, ettei heitä oltu taloudellisesti autettu tarpeeksi sosiaalitoimistosta. Myös Ikkäläinen ym. (2003, 86) ovat huomioineet, että esimerkiksi sosiaalityöntekijän roolia ei välttämättä ymmärretä maahanmuuttaja-asiakkaiden keskuudessa ja heidän asiallisuutensa voidaan tulkita epäystävällisyydeksi. Sosiaalitoimistossa myös toimeentulotuen perusteita voi olla vaikea ymmärtää, jolloin maahanmuuttajat voivat tulkita tilanteen niin, että heitä kohdellaan epäoikeudenmukaisesti, vaikka sosiaalityöntekijät noudattavat ohjeita asiallisesti. Haastatteluissa nousikin esille se, että pitempäänkin Suomessa asuneet saattoivat olettaa sosiaalitoimiston auttavan heitä taloudellisissa ongelmissa, vaikka heillä ei olisikaan oikeutta esimerkiksi toimeentulotukeen.

”Vaikeuksia, tosi vaikeuksia, tällä hetkellä sosiaali(toimisto) tosi vaikea meille, ei ole auttanut. Meillä asuu kolme lasta mejän kanssa ja kaikki vuokra, sakkovuokra ja kaikki tarvitsee itse maksaa. Ei ole auttanut meitä.”(N8)

Haastattelemani äidit nostivat esille myös sen, etteivät he halua olla sosiaalitoimiston asiakkaita, vaan itsenäisiä ja omillaan pärjääviä. Useat halusivat tuoda esille myös lastensa ja puolisonsa työssäkäynnin ja itsenäisen, sosiaalitoimistosta riippumattoman elämän.

”Nyt ei oo sosiaalitoimiston apuu, sosiaali ei oo nyt apuu. Koska kaikki lapset on työssä ja joo. Yksi tyttö on oma koti ja kolme tyttö ja yksi poika on oma auto ja mies oma auto ja kaikki on työssä, ja ei oo sosiaalista. Enne on, lapset pieniä ja autto.”(N5)

Ennakkoluulot maahanmuuttajia kohtaan vaikuttavat myös pakolaisnaisten ajatuksiin Suomesta ja Suomalaisuudesta. Maahanmuuttajien kotoutumista pääkaupunkiseudulla tehdyn seurantatutkimuksen mukaan maahanmuuttajiin vaikuttaa johdonmukaisena ja pitkäaikaisena tekijänä rasismiin ja syrjintään liittyvät tekijät. (Perhoniemi & Jasanskaja-Lahti 2006,79). Kokemukset rasisisesta kohtelusta tai syrjinnästä olivat tuttuja useille haastatteleuille naisille. Osa naisista kertoi etteivät ole koskaan joutuneet kokemaan Suomessa minkäänlaista epämiellyttävää tai syrjivää käytöstä. Saukkonen (2013, 231) toteaa etnisen syrjinnän olevan tosiasia ja jotta siihen voitaisiin puuttua, tulisi ymmärtää paremmin mistä syrjintä johtuu. Hänen mukaansa syrjintää on sekä suoraan että epäsuoraan. Todellista eriarvoisuutta aiheuttaa esimerkiksi institutioaalinen diskriminaatio, rakenteellinen syrjintä. Yhteiskuntarakenteisiin ja sosiaalisiin instituutioihin sisältyy usein vakiintuneita toimintatapoja ja käyttäytymismalleja sekä julkilausumattomia sääntöjä, jotka ovat enemmistöön kuuluville normaaleja asioiden hoitamiseen liittyviä rutiineja. Maahanmuuttajia tai vähemmistöön kuuluvia ne ovat estämässä saavuttamaan yhtäläisiä oikeuksia ja mahdollisuuksia.

”Yksi kerta kun minä istuin autossa, mies menee hakemaan poikaa päiväkodista. Nämä kolme poikaa tulee lähelle minua, paljon sylkee,

ulkomaalainen paljon huutaa...Minä pelkään.” (N1)

”Joskus kun menen miehen kanssa, vanha nainen sanoo: Miksi tulit tänne? Miksi et palaa takaisin omaan maahan. Joo, joskus sanoo, vaan ei se haittaa. (N3)

Jasinskaja-Lahti ym. (2002, 209-210) ovat tutkineet maahanmuuttajien rasismi- ja syrjintäkokemuksia Suomessa sekä näiden kokemusten yhteyttä heidän psyykkiseen hyvinvointiinsa. Tutkimuksen tulokset osoittivat, että sekä rasismi- että syrjintäkokemukset ovat yleisiä maahanmuuttajien keskuudessa. Tutkimustuloksissa ilmeni, että syrjintäkokemukset vaikuttivat heidän psyykkiseen hyvinvointiinsa selvästi. Maahanmuuttajilla oli sitä enemmän ahdistus-, masennus- ja psykosomaattisia oireista, mitä enemmän he olivat kokeneet syrjintää ja rasismia arkiympäristössä.

”Ei ongelmaa, kukaan ei ole kiusannut eikä huudellut.”(N4)

”Joo ennen kun minä asuin Rovaniemellä niin yksi mies aina kun joi tuli koputtamaan minun ovea ja minä muutin toiseen kotiin.”(N6)

”Alussa kun tulimme lapsille sanottiin neekeri, ei nyt kun lapset puhuu ja on työssä ja on kavereita. Kaikki samanlaisia suomalaisia lapsia, ei ongelmaa.”(N5)

Kukaan haastattelemistani naisista ei kertonut suoraan haastatteluissa, että rasismi olisi heille iso ongelma. Useimmat ohittivat kysymyksen tai kertoivat ettei heillä ollut kokemuksia syrjinnästä. Osa kertoi kokemuksistaan, mutta kukaan ei pitänyt rasismia isona ongelmana elämässään. En tiedä, johtuiko se siitä, etten haastattelijana osannut kysyä asiaa oikealla tavalla vai eivätkö naiset halunneet puhua asiasta. Kuitenkin joissakin haastattelutilanteissa minulle jäi tunne siitä, että syrjintäkokemukset olisivat olleet vaikeuttamassa naisten elämää enemmän kuin he halusivat minulle paljastaa. Vain muutama naisista kertoi kokemuksia syrjinnästä ja suomalaisten huonosta käytöksestä.

5.3 Kielitaito - avain kotoutumiseen ja työelämään Suomessa

Pakolaisnaisten haastatteluista nousi esiin suomen kielen osaamisen tärkeys ja vaikeus. Tarnanen & Suni (2005, 9) toteavat maahanmuuttajien kohdalla kieliasioiden lävistävän koko kotoutumisprosessin, sillä kielen osaamisen vaikuttavan koulutus- ja vaikuttamismahdollisuuksiin, työllistymiseen, palvelujen käyttöön, yhteyksiin sekä yhteyksiin valtaväestön kanssa, mutta myös viihtymiseen sekä haluun jäädä tai lähteä. Haastattelemani naiset nostivat esiin erityisesti kielenoppimisen ja työnsaantimahdollisuuksien yhteyden. Eräs haastatelluista äideistä kertoo työnsaannissa olevan ongelmia ja kysyttäessä mistä hän luulee asian johtuvan hän vastaa:

”Mää luulen se on ongelma kielessä.”(N3)

Kielen osaamisella on merkitystä myös siinä mielessä, että suomen tai ruotsin kielen osaaminen on yksi kansalaistamisen edellytyksestä. Kansalaisuuslaki (359/2003) 17§ sisältää ohjeet siitä, miten kielitaito voidaan osoittaa eri tavoin. (Latomaa ym. 2003,176.) Perhoniemi & Jasinskaja- Lahti (2006, 79) toteavat sekä työllistymisellä että kielen oppimisella olevan kasautuvia vaikutuksia taloudellisten ja sosiaalisen sopeutumisen onnistumiseen. Maahanmuuttajien työllisyyden tukeminen ja tehokkaan kieliopetuksen tärkeys korostuu, kun tiedetään niillä olevan sopeutumisprosessin myötä kasvava merkitys subjektiiviselle hyvinvoinnille. Pakolaisäidit korostivatkin kielen oppimisen tärkeyttä, mutta toisaalta he toivat esille se, kuinka vaikeaa uuden kielen oppiminen oli.

”Siihen asti oli vaikeaa kun emme olleet töissä tai emme ole oppineet suomen kieltä, mutta ei sen jälkeen.”(N9)

”Joo ennen oli vaikeaa nyt ei vaikeaa. Kun minä puhun vähän suomea nyt. ... Jos menen lääkäriin tarvitsen tulkin. Ei voi oppia suomea hyvin.(N4)

Kielitaidon kehittyminen voidaan nähdä prosessina, joka on jatkuvassa muutostilassa. Välillä kielitaito kehittyy nopeammin ja välillä pysähdellen. Kielen oppiminen on myös yksilöllistä, joku voi osata puhua paremmin kuin ymmärtää ja toinen voi osata paremmin kirjoittaa kuin puhua. Muodollisen kieliopetuksen voidaan nähdä olevan tärkeä osa kielen kehittämisessä ja tukemisessa. Vaikka mahdollisuuksia oppia kieltä olisi paljon jokapäiväisessä elämässä, muodollinen kieliopetus tekee tietoiseksi kielen systeemistä ja edistää myös yhteisöön sopeutumista. (Tarnanen & Suni 2005, 17.) Tutkielmani haastatteluun osallistuvat naiset olivat asuneet eri mittaisia aikoja Suomessa ja suomen kielen taito vaihtelikin haastateltavien kesken hyvin paljon. Huomioitavaa oli, että nuoremmat olivat pääsääntöisesti oppineet käyttämään suomen kieltä vanhempia haastateltavia paremmin vaikka he olisivat asuneet Suomessa vähemmän aikaa. Osa naisista ei osannut lukea ja he eivät olleet käyneet koulua omassa lähtömaassaan.

”Kaksi kurssi olen opiskellut. En käynyt Somaliassa koulussa, hoidin lapsia kotona. En ole opiskellut Somaliassa. Olen oppinut kirjoittamaan Suomessa. Kirjoittaminen ja lukeminen on vaikeaa, mutta puhun ihan hyvin.
(N4)

”Alussa oli vähän vaikea ennenkuin oppia vähän mutta kun, osaa vähä, sen avulla helpompi oppia. Mutta se riippuu henkilöstä, onko nuori, vanha, nainen, mies tai naimaton, naimisissa, minkä ikäisenä on tullut Suomeen ja onko perheessä kiinni. Tai onko sosiaalinen älykäs tai ei, minun kokemuksen mukaan vaikuttaa.”(N9)

”Tämä suomen kieli on vaikeaa, nuorille ei, he oppivat heti suomen kielen.”(N1)

Latomaa ym. (2003, 164) toteavat, että maahanmuuttoon liittyviä kielikysymyksiä pohdittaessa tulisi ottaa huomioon taustojen, lähtökohtien ja tavoitteiden erot. Kansainvälisen tutkimuksen mukaan Suomessa kotoutumiskoulutuksen uudistuksessa korostetaankin yksilöllisyyttä ja elämänkaariajattelua. Ajattelumallissa puhutaan erilaisista kotoutumisen poluista, joita ovat esimerkiksi oppimisen tai kotoutumisen

polut. Polut voidaan nähdä limittäisinä, jolloin yksilöiden lähtökohdat ja tavoitteet voivat olla erilaisia. Mielestäni tällainen ajattelu sopii erityisen hyvin haastattelemieni pakolaisäitien tilannetta ajatellen. Heidän ikänsä ja elämäntilanteensa huomioiden kyky oppia kieltä vaihteli suuresti. Kuitenkin uuden vieraan kielen käyttäminen vaatii kielen aktiivista käyttöä, jotta se ei unohdu. Aiemmin työttömänä ollut haastattelemaninainen nainen kertoikin, kuinka hän unohti kaiken oppimansa suomen kielen jäätyään pois vanhasta työpaikastaan. Latomaa ym. (2013,178) toteavatkin, että kielitaidon kehittyminen vaatii aina osallistumista kieliyhteisön elämään.

"... Sitten olin kaksi vuotta siellä (työpaikassa), sitten puhuin hyvin, vaan kun istuin kaksi kolme vuotta siellä kotona, unohdin kaiken"(N3)

Toisinaan viranomaisten ja maahanmuuttajien välinen viestintä vaatii tulkkausta. Erityisesti tulkkausta tarvitaan sosiaali- ja terveystoimessa, mutta lisäksi oikeuslaitos ja opetustoimi käyttävät tulkkeja. Usein tulkkaus on sekä maahanmuuttajan että viranomaisen kannalta välttämätöntä oikeusturvan kannalta. Laki oikeuteen saada tulkkauspalveluja on säädetty laissa ja valtion rahoittamat tulkkauspalvelut on rajattu pakolaisperustein maahan tulleille ja tietyin ehdoin paluumuuttajille. (Latomaa ym. 2013, 179.) Tulkkauspalvelujen lisäksi haastattelemanin äidit kertoivat, että ongelmallisissa ja kielellisesti vaikeissa tilanteissa heidän lapsensa auttavat heitä ja toimivat heidän tulkkeinaan. Lasten käyttäminen tulkkina voidaan kyseenalaistaa joissakin tilanteissa, sillä tulkattavan arkaluonteisia asioita voi jäädä kuulematta viranomaisilta, mikäli esimerkiksi äiti haluaa salata jotain lapsiltaan. Lasten hyvä kielitaito on kuitenkin helpottamassa vanhempien arkipäivän elämää monenlaisissa tilanteissa.

"Joo auttaa, kaksi tyttöä tulee aina minun ja miehen kanssa esimerkiksi lääkäriin ja sosiaalitoimistoon, työtoimistoon. Tytöt tietää kaikki kun menen lääkäriin, kun menen kauppaan ja kaikki he tietää."(N3)

"Lapset on aina tulkki."(N4)

”Tyttö on hyvä suomessa. Lapsi on asunut kohta kuusi vuotta täällä. ... Joo on auttanut, DNA tai Saunalahti, väärin maksettu ja sitten tyttö auttaa.”(N4)

Kuten aiemmin todettiin, kielen oppiminen avaa mahdollisuuksia päästä mukaan sekä yhteiskuntaan ja erityisesti työmarkkinoille. Paanasen (2005, 178-179) mukaan sekä Suomessa että muissa pohjoismaissa on haluttu alusta asti integroida maahanmuuttajia työmarkkinoiden avulla. Työmarkkinoita ja sen tärkeyttä korostetaan ja sen taustalla on yhteiskuntamoraalisia seikkoja. Toisaalta sillä pyritään torjua ennakoita kielteisiä asenteita, sillä maahanmuuttajien työssäkäynnin uskotaan vähentävänkin syrjintää ja ennakkoluuloja. Haastattelemani nainen kertoikin, kuinka maahanmuuttajia voidaan syyttää suomalaisten rahojen ottamisesta ja siitä, etteivät maahanmuuttajat ole töissä. Useat haastateltavat halusivat tuoda erityisesti esille myös sen, että heidän lapsensa ovat opiskelleen, saaneet ammatin ja ovat palkkatyössä.

”Ei, vain kun juo alkoholi, sitten tulee ja joskus peili on ollut rikki ovesta. Joo ja nyt yks nainen asuu yläpuolella, hän ottaa koiralta karvoja ja laittaa minun parvekkeelle... Kiusaa, se ei ole hyvä, minun tyttö tulee esimerkiksi tänne, sitten naapuri sanoo: Mitä sä katsot?Minun tyttö sanoo en katso sinua... Miksi sinä tulet tänne ja otat kaikki rahat? Istut ja et mene töihin. Minun tyttö aina töissä. Se kiusaa, kiusaa vaan ei se haittaa, en kuuntele”(N3)

Hanna Sutela (2005, 109) toteaa maahanmuuttajien elinoloja koskevassa raportissa, että työtä voidaan pitää tärkeänä tekijänä maahanmuuttajien uuteen maahan integroitumisessa. Maahanmuuttajat arvostavat ansiotyötä, raportit tutkittavat maahanmuuttajat arvostavat sitä suomalaisia palkansaajia enemmän. Kiinnostavaa on myös se, että maahanmuuttajien keskuudessa ansiotyössä käyvät naiset kokevat työn vielä yleisemmin erittäin tärkeäksi elämänalueeksi, verrattuna palkansaajamiehiin. Tutkielmaan osallistuneet naiset olivat kaikki jollakin tapaa mukana työelämässä tai työttömille suunnatuissa palveluissa. Kolme naisista oli ansiotyössä, yksi naisista oli palkkatuetussa työssä ja muut olivat kuntouttavassa työtoiminnassa. Useimman naiset kokivat työn tärkeäksi ja useat haaveilivat ammatin saamisesta ja työpaikasta.

”Työtä, minä haluan työtä.” (N3)

”Minä haluan kaikki menee hyvin ja minä saan jonkun ammatin.”(N6)

Jorosen (2007, 307) mukaan maahanmuuttajanaisten ongelmat työmarkkinoille pääsemiseen liittyvät sekä tasapainotteluun maahanmuuton myötä syntyneisiin perheen sisäisten jännitteiden ja työmarkkinoiden sukupuolittuneisiin rakenteisiin liittyviin työllistymisongelmiin. Työllistymisongelmia lisää myös muista syistä johtuvat ongelmat. Käytettävien voivavarojensa mukaan maahanmuuttajanaiset ovat ratkaisseet näitä ongelmia, jolloin osa naisista suuntautuu aktiivisesti työmarkkinoille tai on perustanut omia yrityksiä ja osa heistä jää kotiäideiksi. Eräs haastateltavista kertoi, että työnsaannin ongelmana on Suomessa yleinen huono työllisyystilanne. Toisaalta tuli esille myös se, että naisten suhtautuminen työhön menemiseen ja töissä olemiseen ja käyttäytymiseen voi olla vaikeuttamassa työn saantia.

”Se pelottaa, että ei oo työtä, se on vaikea elämä, ei löydy työtä helposti... Suomessa on vaikea löytää työpaikkaa.” (H8)

”Miten luulet että maahanmuuttajaäidit pääsisivät töihin?”(H)

”Jos mä sanon rehellisesti ja suoraan niin pitäisi sanoa, että työharjoitteluaihana ei voi olla laiska. Tai kokoajan esittää että olen sairas tai sairaslomalla tai perheongelmaa tai joku poissaolo.”(N9)

Joronen (2007, 303) toteaa kuitenkin, että kouluttamattomille naisille on tarjolla usein matalapalkkaisia töitä, jotka eivät oikein houkuttele palkkatyömarkkinoille. Toisaalta ne eivät myöskään tarjoa perheiden toimeentulon kannalta kilpailukykyistä vaihtoehtoa äitien tekemälle työlle kotona, sillä perheissä on usein suomalaisia keskivertoperheitä suurempi määrä lapsia. Haastattelemani naiset kertoivat työllistymisen ongelmina olevan myös sen, että naiset jäävät kotiin, eivätkä haluakaan lähteä sieltä pois. Haastatteluun osallistuvat naiset totesivat, että naisten työllisyysongelmaan auttaisi se, että naiset saataisiin johonkin toimintaan mukaan, pois kotoa.

”Olen nähnyt niitä esimerkiksi Iranilaisia, Irakilaisia ja Somaleita, he ovat sulkeutunut kotiin. Että pitäisi miettiä jollain keinolla että ottaa heidät ulos. Sitä miten en osaa sanoa... Pääasia että auttaa heitä, ottaa heidät pois kotoa.”(N10)

Työn rooli voidaan nähdä Suomessa keskeisenä, sillä ensinnäkin se liittyy perustoimeentuloon- ja turvallisuuteen, mutta yhteiskuntamme on rakennettu lisäksi kahden palkkatyössä olevan aikuisen mallille. Tällainen malli ei ole usein monelle Suomeen muuttavalle itsestään selvää. (Martikainen & Tiilikainen 2007, 29.) Kuitenkin pakolaistaustaisille turvataan kotouttamisen aikana toimeentulo. Kotouttamissuunnitelman aikana maahanmuuttajalla on oikeus kotoutumistukeen, joka on tarkoitettu kotoutumisen aikaisen toimeentulon turvaamiseksi. Kotoutumistuki on joku työttömyysturvaa tai toimeentulotukilain mukaista toimeentulotukea. Haastateltava äiti totesikin, että maahanmuuttajat voivat kotoutumisen aikana liikaakin tottua siihen, että kuukausittaisen toimeentuloon on mahdollisuus, ilman työntekoakin.

”Mä luulen että he eivät luota eli he luulevat että. Mä kuulen suoraan Iranilaisten puheestakin, että aina pitäisi pyytää omaa oikeutta, mutta mä sanon Iranissa tai kotimaassa pitäisi pyytää meidän oikeutta. Joka kuukaudessa tulee paketti meidän kotiin että pitää mennä pankista ottamaan tämä raha. Se on meidän oikeus, mitä me saamme ja antavat ihan kiltisti melle... Ei voi odottaa liikaa. Kun kotimaassa, en sano vain Iranilaiset, ulkomaalaiset, kun heidän kotimaassa ei ole tämmönen luottamus, vieläkin he epäilevät kaikkea. Ennakoluuloo on aika paljon.”(N9)

Suomalaiseen työelämään ja sen käytäntöihin tottuminen voi olla haastavaa etenkin sellaisille maahanmuuttajille, jotka eivät ole tottuneet palkkatöissä käymiseen. Saraleena Aarnitaival (2012, 108) toteaa maahanmuuttajanaisten kotoutumisen tietokäytäntöjä koskevassa tutkimuksessaan, että sekä näkemykset työn käsitteestä, että työnteon merkityksestä yksilön ja yhteisön elämän vaihtelevat kulttuurista toiseen. Työelämään liittyvät arvostukset ja preferenssit, jotka ohjaavat osittain yksilöiden

hakeutumista ja sitoutumista työmarkkinoille, rakentuvat näiden kulttuuristen käsitysten pohjalta. Näin ulkomailta muuttaneet voivat joutua kohtaamaan uudessa kotimaassaan myös sellaisia työelämää liittyviä käytäntöjä, jotka tuntuvat itselle vierailta.

6 PAKOLAISÄITIEN ELÄMÄ SUOMESSA

6.1 Äitinä Suomessa, lasten kasvatus kahden kulttuurin välissä

Lasten kasvattaminen on tärkeä osa pakolaisäitien elämää. Haastateltavien elämää, kotoutumista ja äitinä olemista Suomessa ympäröi kahden erilaisen kulttuurin ristiriita. Kulttuurien erot ja kulttuurin merkitys nousivat haastatteluissa esille erityisesti lasten kasvatukseen liittyvissä teemoissa. Puusaaren (1997, 26) mukaan Suomeen muuttanut perhe ei voi välttää uuden kulttuurin soljumista perheen sisälle. Usein yhteentörmäyksiä aiheutuukin esimerkiksi uusien käytäntöjen, lasten kasvatuksen sekä sukupuoliroolien pohdiskelusta. Myös yhteiskunnan puuttuminen perheen sisäisiin asioihin voidaan tuntea oudoksi. Vanhemmat voivat hämmästyä siitä, että heidän lapsena opetetaan länsimaalaisten arvojen mukaisesti itsenäisiksi, tunteensa hallitseviksi ja yksilöllisiksi.

”Silloin tuli meille vähän ongelmia kun he olivat yläasteella, ala-asteella ei ollut yhtään ongelmia. Yläaste oli vähän vaikea mutta lukio tai ammattikouluvaihe oli vähän vaikeampi.”(N9)

Maahanmuuttajaperheitä käsittelevässä tutkimuksessa on tuotu esillä, että uusi yhteiskunnallinen tilanne vaikuttaa monella tapaa perheen sisäisiin neuvotteluihin, jotka ovat sukupuoli- ja sukupolvikysymysten värittämiä. Lastenkasvatus, perheen sisäiset luottamussuhteet ja auktoriteettikysymykset joutuvat koetukselle maahanmuuttotilanteessa ja sen jälkeen. (Honkasalo 2011, 115.) Erilaisten toimintakulttuurien kohtaamisen, koulutus ja tiedon etsimisen resurssit, sosiaalisten resurssien laajuus ja verkostoon kuuluvat henkilöt vaikuttavat merkittäväällä tavalla siihen, kokevatko maahanmuuttajat kulttuurisiksi tulkitut muutokset uhkaavina ja miten he elävät niiden kanssa. (Peltola 2014, 168.) Eräs haastattelemani äiti totesikin, ettei heidän kulttuurinsa poikennut juurikaan suomalaisesta kulttuurista.

”Miten suomalainen kulttuuri eroaa teidän kulttuurista?”(H)

”Mun mielestäni ei oo iso ero, koska meillä on yksi hyvä (ystävä)perhe, suomalainen.”(N8)

Mikäli lapset huomaavat, että vanhempien elämänpiirin hallinta on puutteellista, he voivat empiä kääntyä vanhempiensa puoleen saadakseen tukea ongelmissa tai ohjausta erilaisissa valinnoissa. Mikäli lapset kokevat, että vanhemmat ovat stressaantuneita kotoutumiseen liittyvien ongelmien edessä, se voi estää myös heitä hakemasta apua tai tukea vanhemmiltaan. Sukupuolien väliset roolit voivat kääntyä myös ylösalaisin: lapset ohjaavat vanhempiaan, toimivat tulkkeina heille ja ovat kulttuurin murtaajia vanhempiensa ja yhteiskunnan instituutioiden välillä. Käänteinen, vanhempia ohjaava rooli voi olla raskas lapselle ja vähentää myös aikuisten auktoriteettia lapsen näkökulmasta. Ilman vanhempien ohjausta lapset ja viimeistään nuoret ottavat ohjat omiin käsiinsä, mikä aiheuttaa ristiriitoja sukupolvien välillä. (Alitolppa-Niitamo 2010, 59.)

”Niinkun kaikissa arkielämän tavoissa he auttavat ja myös taloudellisesti, mutta niinkun vaikein oli lasten kasvatus, sillä Vietnamissa oli ihan erilainen kasvatustapa kuin täällä ja sitten kun lapset tulivat tänne sitten he oppivat koulusta suomalaista kulttuuria ja kotona Vietnamilaista kulttuuria ja sitten tuli ristiriitoja...” (N10)

”Mistä tuli eniten ristiriitoja?”(H)

”Lasten kasvatuksessa vai? Tavoista ja myös mielipiteistä.”(N10)

Tiitula (1997, 33) määrittelee kulttuurin olevan jotain, joka on kaikille tietyn yhteisön jäsenille yhteistä. Kulttuuria voidaan pitää myös eräänlaisena itsestäänselvyyksien järjestelmänä, joka erottaa ryhmät toisistaan ja joka havaitaan vasta, kun se törmää toiseen itsestäänselvyyksien kulttuuriin. Kulttuurien välien viestintä sisältää enemmän epäonnistumisen ja väärinymmärryksen vaaroja kuin kulttuurien välinen sisäinen viestintä. (Mt., 47). Alitolppa-Niitamo & Abdullahin (2001, 141) mukaan integroitumisen vaikeuksia on selitetty usein vain kulttuurisilla eroilla ryhmien välillä. Tässä määritelmässä kulttuuri on määritelty puhtaana, muuttumattomana tai sellaisena, jonka kaikki ryhmän jäsenet jakavat. Kulttuuria ja etnisyyttä tarkastellaankin

nykyään dynaamisena prosessina ja neuvottelun kohteena siinä ympäristössä, jossa ihmiset elävät. Haasteltavieni äitienkin näkemykset kulttuurista ja sen merkityksestä heidän elämässään vaihteli elämänhistorian ja elämäntilanteenkin mukaan. Pitempään Suomessa asuneet näkevät kulttuurin ja sen eroihin liittyvät toisin kuin vasta Suomeen muuttaneet. Kuitenkin useissa haastatteluissa korostui se, että kulttuurien erilaisuus ja siihen liittyvät ristiriidat tulevat ennen kaikkea esille lasten kasvatukseen liittyvissä asioissa.

”Vaikeaa on oma kulttuuri, tää on vaikeaa joo. Minun kolmella tyttärellä huivi päällä, mutta paljon lapsia kiusattiin, sanoivat rätipää ja puhuivat. Minun kaksi tytärtä otti huivin pois, kaksi on vielä huivi päällä.” (H1)

”Iso kysymys... Ajattelen, että aasialainen kulttuuri ei ole sama kuin eurooppalainen kulttuuri ja niinkuin ja minä olen kasvanut siinä perheessä, että voisi olla niinkuin jos perheen pelisäännöt oli vaikeammat kuin muissa perheissä ja silloin kun mä tulin tänne, alussa ei ollut helppoa.”(N10)

Puusaari (1997, 25) toteaa maahanmuuttajan tarkkailevan kulttuurieroja, pohtivan arvoja, näkemyksiä sekä tapoja. Vieraassa ympäristössä ihminen tiedostaa oman kulttuurinsa kirkkaammin kuin kotimaassaan. Myös Pentikäisen (2005, 241) mukaan pakolaiset hyväksyvät valikoiden suomalaisen yhteiskunnan normeja ja arvoja, mutta he myös punnitsevat yhdessä asioita verraten asioita omiin kulttuuri- ja uskontoperinteisiinsä. Peltola (2014, 168) huomauttaa, että perheen sisäiset konfliktit, joihin liittyy kulttuurisia selityksiä, eivät selity pelkästään eritahtisen akkulturaation tai sukupolvien erilaisten kulttuurisen tai uskonnollisesti sopivan käyttäytymisen kautta. Erojen ymmärtämiseksi pitäisi kiinnittää huomiota perheenjäsenten taustoihin ja resursseihin sekä täällä Suomessa että entisessä kotimaassa.

”Sitten minä kysyin tytöltä miksi sinä menet ulkona? Meidän kulttuuri on eri kulttuuri kuin suomalainen, eri kulttuuri koska suomalaista ei haittaa vaikka yhdellä naisella on (ollut) neljä miestä ja neljä lasta. Ei saa minä

sanon. Kaikki suomalaiset menee ja koulussakin terveydenhoitaja sanoi että 14 vuotias tyttö saa tehdä vapaasti jotain. Minä heti varasin ajan terveydenhoitajalle ja sanoin ettei minun lapsi saa olla ulkona koko päivää, ei saa minun lapsi. Hän sanoi sinun tyttö valehtelee, en ole sanonut, että saa mennä vapaasti ulkona. Nyt minun lapsi koko päivän kotona opiskelee ja on ahkera. Mutta kolme päivää minä itkin. Kolme lasta oli helppo kasvattaa Suomessa koska he tulivat pieninä.”(N2)

Löytyn (2005, 162) mukaan tutkimuskielessä toiseuden käsitteen avulla jäsennetään suhdetta tutun ja vieraan tai normin ja poikkeuksen välillä. Hänen mukaansa toiseuden käsitteellä voidaan kuvailla valtasuhdetta, jossa joku tai jokin ymmärretään paitsi erilaiseksi myös toista alemmaksi ja jonka seurauksena on arvottava hierarkia. Esimerkiksi maahanmuuttajista puhuttaessa korostuu usein se, miten maahanmuuttajat poikkeavat kantaväestöstä. Maahanmuuttajien elämää, kulttuuria ja olosuhteita kuvattaessa huomio kiinnittyy helposti kaikkeen siihen, mikä eroaa tyypillisinä pidetystä suomalaisuudesta. Vierasta arvioitaessa esille nousevat ennemminkin poikkeavat kuin tavalliset piirteet ja ominaisuudet, pikemminkin erot kuin yhdistävät asiat. Toiseutta tuottaville eroille on tyypillistä myös se, että yhden eron tunnistaminen aktivoi joukon muita eroja, jotka esiintyvät yleensä tuohon eroon liitettyinä stereotyyppisinä käsityksinä. Eräs haastattemistani äideistä ei kokenut oman kulttuurinsa poikkeavan suomalaisesta kulttuurista juurikaan. Toisen haastateltavan mukaan perheiden vaikeudet johtuvat Islamin uskosta, ei perheen sisäisestä kulttuurista.

”Varmaan koska se on erilainen kulttuuri, mutta meiän perheelle ei ole väliä, sillä Suomessa ja kotimaassa sama kulttuuri...”(N8)

”Onko Suomessa helppo kasvattaa lapsia?”(H)

”Ei oo helppoo, mutta joka perhe tarvitsee oman kulttuurin, vaikeaa mutta... Mun mielestä mun perheellä ei ole vaikeaa koska meiän perheellä ei ole muslimi, muslimeilla se on vaikeaa...”(N8)

Ekholm ym. (2005, 73) toteavatkin, että pakolaisia vastaanottavissa yhteiskunnissa

usein esimerkiksi sosiaalisektorin palvelut perustuvat yksilökeskeiseen arvomaailmaan. Kuitenkin pakolaiset ja turvapaikanhakijat tulevat usein kollektiivisista kulttuureista, joissa perhekeskeisyys on vahvana arvona. Perhekeskeinen arvomaailma pitää tärkeinä perheen yhtenäisyyttä sekä perheenjäsenten välistä lojaaliutta. Myös kotouttamistoiminnassa tulisi ottaa huomioon se, että maahanmuuttajaperhe on merkittävä inhimillinen tekijä uuteen kulttuurin sopeutumisen monimutkaisessa kokonaisuudessa. Haastattelemistani naisista ne joilla oli täysi-ikäisiä lapsia, kertoivat, että heille on tärkeää perheenjäsenten välinen yhteys ja perheen yhdessäolo vielä lasten aikuistuttuakin. Eräs äiti kertoi, että hänen mukaansa tuntuu vieraalta se, että lapset aikuistuvat ja muuttavat omaan asuntoon täysi-ikäistyttyään.

”Esimerkiksi kun lapset on isompia he haluavat mennä toiseen asuntoon, omaan asuntoon, minun maassa ei ole niin. Ne halua äitin kanssa aina. Minun tyttö on 27- vuotta, ja poika 24 -vuotta.. eivät mene pois, haluavat asua minun kanssa. Joo. Se mä luulen että on eri täällä. Se minun poika sanoi, että kaveri menevät toiseen asuntoon, omaan asuntoon, eivät asu äitin kanssa.” (H3)

”Joo erilaisia, minun kulttuuri on erilainen. Nyt minun kaikki lapset ovat naimisissa, minä työssä. Kun menen kotiin, teen ruokaa ja soitan kaikille, kaikki tulevat syömään, aina kulttuuri samanlainen. Tytär ei ole naimisissa eikä muuta toiseen taloon.”(H1)

Kulttuurien yhteentörmäyksillä voi olla suuri merkitys äitien ja perheiden elämään uudessa maassa ja pahimmillaan ne aiheuttavat ihmiselle valtavaa surua ja menetystä. Marjeta (2001, 52) toteaa somaliäitien pyrkivän varmistamaan tyttäriilleen parhaan mahdollisuuden sekä tulevaisuuden äiteinä että vaimoina. Samalla äidit pyrkivät säästämään perheensä häpeältä, jonka huonosti kasvatettu tytär aiheuttaa perheelleen. Haastattelemani somalinainen kertoi tyttärestään, joka muutti suomalaisen ”pahan pojan” kanssa asumaan. Oman kulttuurin ja Suomessa asumisen myötä tulleen ongelman lastenkasvatuksessa epäonnistumisen myötä tullut valtava häpeä ja suru vaikeuttavat äidin ja perheen elämää monin tavoin. Äiti ei ole nähnyt

tytärtään seitsemään vuoteen.

”Tämä iso ongelma, seitsemän vuoteen minä en ole nukkunut. Kaikki afganilaiset puhuu, puhuu, puhuu paljon puhuu. Jos minä hänen äitinsä, miksi en tee itsemurhaa, sun tyttö tekee paha, miksi sinä elät? En voi jäädä tänne, sanon miehelle, menen sosiaalitoimistoon, heti uusi asunto toiselta paikkakunnalta, minä en voi katsoa...Olen kovin sairas, minun aivot ei toimi, seitsemän vuotta minä olen itkenyt joka päivä...”(H2)

Maahanmuuton myötä vanhemmat eivät voi enää toimia lastensa vanhempina samalla tavoin kuin muuttajien lähtöyhteiskunnassa. Tämä johtuu sekä muuttoprosessin aiheuttamasta stressistä ja sopeutumisprosessista että kulttuurisesta erilaisuudesta, joka ympäröi muuttajia ja johon muuttajat joutuvat teoillaan ja ajatuksillaan ottamaan kantaa. Huomioitavaa on myös se, että lainsäädäntö voi poiketa lähtömaasta, jossa lapsia voidaan tarkastella esimerkiksi ikään kuin vanhempien omaisuutena, vailla erityisiä oikeuksia. (Säävälä 2011, 56.) Kotoutumispoliittinen keskustelu keskittyy usein siihen, pitäisikö vähemmistöjen sulautua valtaväestön sekaan vai pitäisikö heidän voida toteuttaa kulttuurinsa mukaisia omia sääntöjä tai tapoja. Saukkonen (2013a, 221) toteaa, että kotouttamispoliittisesta näkökulmasta vaatimus kulttuurisesta sulautumisesta voidaan tuomita helposti yksilönvapauksien ja kulttuurioikeuksien polkemisena. Asia on kuitenkin monimutkainen ja huomioitavaa on, että julkinen valta ei saa kieltää yksilöiltään heidän kulttuuristen tapojensa mukaan elämistä niin kauan kuin näin tehdessä ei rikota lakia.

Marjeta (2001, 109) toteaa pakolaisnaisten ja siirtolaisten muutoksen ja traditioiden ylläpitämisen olevan sukupolvikysymyksiä, sillä usein iäkkäimmät naiset ottavat tehtäväkseen perinteiden ylläpitämisen ja nuoremmat omaksuvat puolestaan nopeasti uutta. Pentikäisen (2005, 240-241) mukaan jokainen pakolainen suhtautuu elämäänsä omalla tavallaan. Osa kantaa menneisyytensä taakkaa joko tietoisesti tai huomaamattaan, toiset yrittävät puolestaan lähteä avoimesti kohti uutta elämää. Kuitenkin huomioitavaa hänen tutkimuksessaan oli se, että kukaan hänen haastattelemistaan pakolaisista halua irrottautua omasta taustastaan, unohtaa

kulttuuriperintöään tai vaihtaa uskontoaan. Osa haastateltavista äideistä kertoi, että lasten kasvattaminen on Suomessa monella tapaa helppoa, kun tilannetta vertaa esimerkiksi lähtömaan vaikeaan tilanteeseen.

"Oliko vaikea kasvattaa lapsia Suomessa?"(H)

"Kasvattaa on hyvin helppo koska jos lapset sairastavat voi heti mennä lääkäriin ja he auttaa. Ei ongelmaa. Hyvä koska paljon on lapsia kuollut kotimaassa nälkään."(N5)

"Onko lapsia helppo kasvattaa Suomessa?"(H)

"Joo, heti kaikki kasvoi."(N1)

"Hyvin kasvavat?"(H)

"Kaikki opiskelee ja kaikki hyvää, Suomalaisia kavereita ja suomalaiset käyvät syömässä... Joo, paljon kavereita."(N1)

Uskonto ja kulttuuri ovat Pentikäisen (2005, 253) mukaan tukemassa pakolaisten identiteettiä ja antavat myös elää kiinnipitävää voimaa arjen sirpaleisuudessa, mutta samalla ne ovat luotsaamassa pohjaa erilaisuuden tuntemiselle uudessa kulttuuri- ja uskontokontekstissa. Kuitenkaan pakolaisten erilaisuuden tai kielteisyyden kokemukset eivät johdu uskonnosta vaan myös suomalaisten suhtautumisesta pakolaisiin tai pakolaisuuden korostumisesta. Uskonto ei näkynyt kaikkien haastatteleminen naisten elämässä juuri lainkaan. Osalle haastateltavista se oli tärkeä osa elämää ja se näkyi heidän jokapäiväisessä elämässään monin tavoin. Useimmat pitivät uskonnon säilyttämistä tärkeänä ja halusivat siirtää sen perintönä lapsilleen. Osa oli vaihtanut uskontoaan Suomessa asumisen aikana. Tiilikainen (2003, 69) toteaa, että uskonnosta voi tulla myös aikaisempaa isompi osa identiteettiä maahanmuuton myötä. Kotimaassa uskonto voi olla itsestään selvä asia, mutta muuton jälkeen uskonnon merkitystä joudutaan pohtimaan uudelleen.

"Rukoilen joka päivä. Pakko rukoilla."(N4)

"Onko helppoa olla muslimi Suomessa?"(H)

"On vaikeaa koska jos on tauko (työpaikalla) menen rukoilemaan, on pakko

rukoilla. Vaikeaa on kun Suomessa ei kaikki rukoile. Oli kaksi kuukautta harjoittelussa, en rukoillut, minulle sanottiin että jos haluat rukoilla älä tule tänne. Ja lähdin pois. Tauolla sanottiin, tämä ei ole paikka rukoilemiseen... Pakko on rukoilla. (N4)

"Mun mielestä ei mitään vaikeaa, uskonto on uskonto ja minä pidän mun uskonnon aina kotona... Muut eivät vaikuta mitenkään"(N10)

Eeva Jokisen (2005, 126-127) mukaan vanhemmat siirtävät lapsilleen erilaisia resursseja ja toivovat tietysti, että ne jopa kasvaisivat. Lapsille tarjotaan hyvää ja parasta, jotta nämä pärjäisivät maailmassa. Vanhemmuutta voidaan pohtia myös onnistuneen vanhemmuuden näkökulmasta. Se, mitä onnistuneella vanhemmuudella tarkoitetaan, ei ole itsestään selvä tai muuttumaton funktio, vaan diskursiivisesti syntynyt, erilaisissa valtakamppailuissa muotoutunut käytäntö.

"Minä haluan minun lapsi opiskelee ja hän kasvaa hyvin ja menee lukioon ja yliopistoon, lääkäriksi tai farmasiaa. Ei mene sosiaali(toimistoon) hakemaan rahaa. Oma raha ja minä tykkään."(N2)

Maahanmuuttajataustaisten perheiden yhteiskunnallista asemaa sekä sen merkitystä lasten ja nuorten tulevaisuuden suunnittelulle ja tulevalle yhteiskunnalliselle asemalle pohtinut Peltola (2012, 80-81) toteaa maahanmuuttajataustaisten vanhempien ja heidän lapsensa olevan erilaisessa asemassa suhteessa yhteiskuntaan ja valmiuksiin toimia siinä. Useimmiten maahanmuutto tarkoittaa perheiden sosiaalisen aseman laskua ja taustat ovat usein keskiluokkaisia. Tällaisesta arvopohjasta vanhemmat ammentavatkin resursseja myös lastenkasvatukseen. Lapsille tarjotaan paljon tukea ja ohjausta heikoista taloudellisista resursseista huolimatta. Sosiaaliset ja emotionaaliset resurssit ovatkin merkittäviä tilanteessa, jossa taloudelliset resurssit eivät ole suuret. Maahanmuuttotilasta tuo usein perheisiin kuitenkin haavoittuvuutta, joka näkyy esimerkiksi vanhempien rajoitetuissa mahdollisuuksissa tarjota materiaalista tukea tai ohjausta suomalaisessa järjestelmässä navigoimiseen. Haastateltavani vahvasti tällaista näkemystä kertomalla kuinka he tukivat lastensa mahdollisuutta hyvään tulevaisuuteen

monin eri tavoin.

”Joo mun toive on että mun lapseni menee yliopistoon... Joskus minä ja mieheni ostimme kaiken tavaran kirppikseltä mutta lapsille annoin rahaa koska mä halusin, että lapset on iloisia, voivat opiskella hyvin ja menee yliopistoon.”(H8)

”Miten pakolaisäitien sopeutumista Suomeen voisi tukea?”(H)

”Mä en tiedä mitä muut kansalaiset, mutta että Vietnamissa naiset ovat vähän ujoja ja niinkun heille tärkein asia on perhe ja sitte ajattelee vain perhe ensin ja sitte muut asia tulee seuraavaksi. Mutta jos minun kokemuksesta jos voisi auttaa naisia lasten kasvatuksessa se on hyvä”(H10)

”Miten heitä voisi auttaa kasvatuksessa?”(H)

”Emmä tiedä, yleensä auttaa jos järjestää jotain keskustelua, mutta vietnamilaiset naiset eivät halua tulla ja vaikea puhua omasta, oman perheen ongelmista toisille, sitten se ei onnistu. Mää uskon jos asuu täällä kauan sitte kokemuksesta tulee oppi.”(H10)

Saukkonen (2013a, 225) toteaa, että kukaan ei tiedä varmasti, miten maahanmuuttajat löytävät oman paikkansa uudessa asuinmaassaan ja miten heidän jälkeläisensä säilyttävät etnisen identiteettinsä tai kielelliset, uskonnolliset tai muut kulttuurilliset käytäntönsä. Kuitenkin hänen mukaansa kaksi peruskuviota ilmenevät aina ja kaikkialla. Ensinnäkin usein muuttajien lapset haluavat olla ”tavallisia suomalaisia” ja he haluavat että heidän kohdellaan kuin ketä tahansa. Yhteiskunnassamme tulisikin antaa tilaa ja mahdollisuuksia näille ihmisille, eikä kutsua heitä muukalaisiksi. Toisaalta osa Suomeen muuttavista haluavat pitäytyä omassa etnisessä kulttuurissa ja haluavat ylläpitää identiteettiään. Yhteiskunnan haasteena on mahdollistaa myös heille kokemus siitä, että he ovat täysivaltaisena ja yhdenvertaisena jäsenenä yhteiskunnassamme. Yhteiskunnassamme tapahtuu sekä sulautumista, että identiteetin säilyttämistä, mutta on vaikea ennustaa kumpaa tulee määrällisesti enemmän tapahtumaan. Kysyessäni eräältä haastateltavalta, uskooko hän kulttuurin ja tapojen muuttuvan Suomessa hän vastasi:

”Ei ei enää siirtää, kaikki on sa isä ja äiti, isä ja äiti on kuollut, ehkä on lapsen lapset muuttunu.” (N5)

”En osaa sanoa mikä ero on suomalaisissa äideissä, mutta se on vain kulttuuriasia, että esimerkiksi Vietnamsissa lapset eivät saa niinkun kun vanhemmat sanoo jotain lapset on hiljaa ja kuuntelee, eivät saa sanoa vastaan. Mutta täällä mä ymmärsin, että he sanoo vain mielipiteen ja mutta kun mä tulin Suomeen sama kuin vastaa, nyt ei enää”(N10)

”Ovatko ajatuksesi muuttuneet paljon?”(H)

”On, on muuttunut paljon. Silloin kun mä olin lähihoitajakurssilla, mun ajatus muuttui paljon.”(N10)

Muutto uuteen maahan vaikuttaa sekä yksilöiden psyykkisiin resursseihin, mutta myös tapoihin toimia lähisuhteissa. Myös ymmärrys perheestä ja perhesuhteista voi muuttua. (Säävälä 2013, 118.) Haastateltava äiti kertoi myös, että jo pitkään Suomessa asuneena hänen ajatuksensa esimerkiksi lasten kasvatuksesta ovat ajan kuluessa muokkautuneet. Uskoakseni jokainen äiti joutuu miettimään miten haluaa kasvattaa lapsensa ja mitä haluaa tehdä eritavoin verrattuna omiin vanhempiinsa. Pakolaisäitien kohdalla nousi esiin pohdinta siitä, haluaako äiti katkaista pitkien aikojen perinteet vai olla siirtämässä kulttuurista tai henkistä perintöä lapsilleen.

6.2 Pakolaisäitien sosiaalinen ympäristö

Kokkosen (2010, 25) mukaan kotoutumisen tai sopeutumisen tarkastelu on nykyisessä globaalissa maailmassa yhä moniulotteisempaa ja haasteellisempaa. Samaan aikaan kun ihmisten vuorovaikutussuhteet ulottuvat yli kansallisten rajojen, kaipaavat ihmiset samalla yhteisöjä, joihin voisivat kiinnittyä, sekä sosiaalista ympäristöä, jossa tuntisivat olevansa kotonaan. Rädyn (2002, 108) mukaan samalla kun maahanmuuttaja tutustuu uuteen ympäristöönsä, jatkaa hänen entinen elämänsä. Elämä on monimutkainen yhtälö menneitä ja nykyisyyttä. Maahanmuuttaja voi elää tavallaan kolmessa eri maailmassa yhtä aikaa, sillä hänellä voi olla kiinteä yhteys kotimaahansa, toisaalta hän

elää osana maahanmuuttajayhteisöä ja kolmanneksi hän on osa suomalaista yhteiskuntaa.

Eri maista tulleiden pakolaisäitien sosiaaliset verkostot näyttäytyivät haastattelujeni mukaan hyvin erilaisilta. Osa äideistä vietti paljon aikaa oman lähtömaasta tulleiden ihmisten kanssa ja toisilla sosiaalinen verkosto oli hyvin paljon laajempi. Useimmat haastateltavista kuitenkin totesivat, että vapaa-aikaa vietetään lähinnä omasta lähtömaasta tulleiden kanssa. Martikainen (2011, 53) näkee etnisillä verkostoilla olevan moninaisen roolin monien maahanmuuttajien elämässä. Verkostot voivat tarjota työllistymismahdollisuuksia ja tuottavat tietoa ympäröivästä yhteiskunnasta. Toisaalta ne voivat olla hidastamassa kielenoppimista tai tarjota kapea-alaisia uramahdollisuuksia. Usein verkostoja kuitenkin pidetään hyvinä maahanmuuttajien omanarvontunnon kannalta.

Myös Degnin (2004, 74) somalinaisia koskevassa tutkimuksessa naisten sosiaaliset kontaktit olivat rajoittuneet heidän oman etnisen ryhmän väliseen kanssakäymiseen. Naisten mukaan ovat kehittäneet sosiaalisia suhteita heidän yhteisönsä sisäpuolella ollessa yhteydessä toisiinsa. Naiset tapaavat toisiaan kauppakeskuksissa, vierailevat ja soittelevat toisilleen, jotta tietävät mitä tapahtuu Somaliyhteisössä Suomessa, muissa länsi-Euroopan maissa, Pohjois-Amerikassa ja Somaliassa. Naiset pitävät etnisen ryhmän sisäisiä sosiaalisia yhteyksiä tärkeinä elämässään, koska useiden naisten elämän on vaikeaa. Useimmat naiset ovat työttömiä, useiden lasten äitejä, eikä heillä ole minkäänlaisia suhteita Suomeen eivätkä he puhu muuta kieltä kuin Somaliaa. Myös Tiilikaisen (2007, 83) mukaan viranomaisjärjestelmä voi näyttäytyä jähmeänä ja kulttuurisesti vieraana verrattuna tapaan, jossa sukulaiset pystyvät ja pyrkivät vaikuttamaan pitkistä välimatkoista huolimatta somaliäitien ongelmiin. Mikäli tuki sukulaisilta, ystäviltä tai suomalaisilta ei ole riittävä, transnationaalinen perhe voi olla äideille tärkeä osa elämää.

”Joo, Usein viikonloppuisin meidän ystäviä tulee istumaan meidän kotiin monta tuntia yhteensä ja joskus menemme heidän kotiin istumaan yhdessä, puhutaan ja nauretaan, tosi hyvä.”(N8)

"Onko ystävät Iranista?"(H)

"Joo Iranista."(N8)

"Joo, ei kaveria Suomessa, vain omasta maasta paljon kavereita."(N3)

Martikaisen (2011, 51-52) mukaan maahanmuuttajien kotoutumisessa ja heidän yleisessä hyvinvoinnissa perheen tai muiden läheisten merkitys on suuri. Maahanmuuton yhteydessä ydinperheen ja läheisten sosiaalisten suhteiden merkitys kasvaa, koska monet aikaisemmat sosiaaliset verkostot katoavat tai heikentyvät. Kokkonen (2010, 66) toteaa parisuhteen olevan merkityksellinen suhde pakolaisille. Puolisoilta saatu sosiaalinen tuki ja kannustus antaa voimia iloa. Lisäksi parisuhteessa elävät ovat kokeneet suhteen vahvuutena ja positiivisena asiana sen, että suuret elämänmuutokset on koettu yhdessä. Tekemissäni haastatteluissa ilmeni, että pakolaisuuden myötä sosiaaliset suhteet voivat supistua myös pelkästään oman perheen sisäisiksi. Toisaalta haastatteluissa ilmeni, että pakolaisuuden ja lasten avioliittojen kautta perheet voivat tutustua Suomessa toisiinsa. Tällaiset avioliittojen ja sukujen kautta rakentuneet suhteet voivat olla paikkaamassa pakolaisuuden kautta menetettyä lähipiiriä.

"Vietätkö aikaa perheen kanssa?"(H)

"Istun kotona miehen kanssa katsomassa televisiota, ehkä menen kauppaan ja miehen kanssa torille."(N7)

"Perheen kanssa ja minun tytön on anoppi ja hänen mies ja kaikki veljet täällä, koko iso perhe täällä."(N3)

Sosiaaliset suhteet ja ystävät ovat luonnollisesti kaikille ihmisille välttämättömiä. Pakolaisnaiset voivat jäädä Suomessa vaille ystäviä monestakin syystä. Toiset eristäytyvät kotiin jopa vapaaehtoisesti, mutta varmasti suurin osa yksinäisistä ei ole itse valinnut tilannettaan. Jos jatkuvasti kokee olevansa joukon ulkopuolella, niin se alkaa vaikuttaa myös itsetuntoon. Osalla haastatteleistani naisista ystävien verkostoa ei juurikaan ollut.

"Onko sulla ystäviä täällä?"(H)

"Ei."(N7)

"Onko sulla sukulaisia täällä?"(H)

"Ei ole, minun äiti ja isä, he kaikki asuvat Ruotsissa."(N6)

"Onko teillä sukulaisia Suomessa?"(H)

"Minä ja mieheni ja lapset vain."(N7)

Kotoutumisen kannalta mielenkiintoista on myös pohtia sitä, miten suhteet maahanmuuttajien ja valtaväestön kannalta ovat rakentuneet. Osa haastateltavista äideistä oli myös vapaa-ajalla tekemissä suomalaisten kanssa. Haastateltavista naisista ne, jotka olivat asuneet Suomessa pisimmän ajan, olivat selkeästi eniten tekemisissä suomalaisten kanssa. Uuteen maahan sopeutuessa sopeutumiseen kuuluu tottua valtaväestön ajattelutapaan ja käyttäytymiseen. Maahanmuuttajien ja enemmistöä edustavan väestön asenne toisiaan kohtaan vaikuttaa molemmin puoleisesti siihen, millaiset suhteet heillä keskenään on ja ovatko he kuinka paljon tekemisissä toistensa kanssa. Yhteyttä voi olla rajoittamassa myös yhteisen kielen puuttuminen. Mähönen ym. (2013, 247) toteavat, että maahanmuutosta ja maahanmuuttajien ja suomalaisen enemmistön suhteista käytävä julkinen keskustelu näyttyy usein rivikansalaisella pelkkänä poliittisena väittelynä. Kuitenkin keskustelujen pohjalta voidaan löytää suuria teemoina, kuten yhteiskuntarauha, yhdenvertaisuus tai ihmisoikeudet. Nämä teemat koskettavat kaikkia yhteiskunnan jäseniä.

"Minulla on hyvä ystävä, Kurdi Irak. Ja minulla on suomalainen ystävä, Rovaniemellä." (N6)

"Lapsilla on paljon ystäviä... Minun paras ystävä ei ole Suomesta koska en puhu."(N5)

”Joo mulla on paljon sukulaisia täällä ja lapsilla on paljon suomalaisia kavereita ja perheitä.”(N1)

Maahanmuuttajien sosiaalista elämää voi olla rikastuttamassa maahanmuuttajien kansalaisjärjestöt tai uskonnollisten yhteisöjen toiminta. Saksela-Bergholm (2009, 330-) on tarkastellut maahanmuuttajayhdistysten järjestäytymistä pääkaupunkiseudun alueella. Hänen tutkimuksensa on selvittänyt yhdistysten merkitystä yhteiskunnallisessa ja poliittisessa kotoutumisessa suomalaiseen yhteiskuntaan. Hän on jakanut maahanmuuttajayhdistykset neljään eri luokkaan toimintamuotojen sekä tavoitteiden mukaan. Yhdistystyyppit ovat hänen mukaansa integroivat, yhteiskunnalliset, etnokulttuuriset ja transnationaaliset yhdistykset. Suurin osa yhdistyksistä kuului integroivaan luokkaan, jossa pyritään edistämään jäsenten pääsyä suomalaiseen yhteiskuntaan, mutta myös vahvistamaan etnistä identiteettiä järjestämällä kyseiselle ryhmälle suunnattua toimintaa.

Pyykkösen & Martikaisen (2013, 299) mukaan maahanmuuttajien kansalaisjärjestöjen ja uskonnollisten yhteisöjen toiminta on Suomessa vilkasta. Organisaatiot ovat edistämässä uskonnollisten, etnisten tai kulttuurisen perinnön lisäksi liikunta- ja harrastustoimintaa. Lisäksi yhdistykset neuvovat uuteen maahan vasta saapuneita uudessa maassa elämiseen liittyvissä asioissa ja ajavat sukupuoleen tai ikään perustuvien erityistyhmiä etuja. Ne ovat tarjoamassa lisäksi yksilöille sosiaalisia kontakteja uudessa maassa. Yhdistyksiä voidaan pitää tärkeinä sosiaalisen pääoman lähteenä sekä vasta uuteen maahan muuttaneille, mutta myös pidempään asuneille.

Haastatteluissa nousi esiin kolme erityyppistä toimintaa, jota yhdistyksen tarjoavat naisille. Haastattelut tehtiin maahanmuuttajien yhdistyksen tiloissa, joissa pyritään edistämään maahanmuuttajien työllisyyttä ja tuetaan kotoutumista, mutta myös edistetään moniarvoisuutta ja tuetaan eri ryhmien vuoropuhelua. Eräs haastatteluihin osallistunut äiti kertoi tyttärensä menevän päivittäin koulun jälkeen uskonnollisen yhteisön järjestämään tilaisuuteen. Toinen äideistä kertoi vapaa-ajallaan järjestävänsä oman etnisen ryhmän lapsille erilaisia kerhoja sekä toimivansa ryhmän puheenjohtajana. Hän piti tärkeänä olla parantamassa ryhmän toimintaa.

Maahanmuuttajien sosiaaliset suhteet eivät rajoitu pelkästään niihin suhteisiin, joita heillä on Suomessa, Hautaniemi (2001, 52) toteaa, että transnationaalisilla, diasporisilla suhteilla voidaan nähdä olevan hyötyä maahanmuuttajan uuteen maahan asettumisessa, sillä transnationaaliset suhteet luovat maahanmuuttajan identiteetille jatkumon ja edesauttavat koherenssin tunnetta. Erityisesti pakolaiset ovat usein menettäneet kaiken, minkä kautta he ovat lähtömaassaan määritelleet itsensä ja luoneet identiteettinsä. Diasporinen identiteetti voi olla eheyttämässä identiteettiä ja mielenterveyttä. Tiilikainen (2007, 283) huomauttaakin, että suomalaisille viranomaiskäytännöille asettaa haasteita se, että mikäli katse suunnataan pelkästään kotoutumiseen ja suomalaisessa arjessa tapahtuviin kohtaamisiin, voi transnationaalinen perhetodellisuus peittyä niiden alle. Jotta äitien ja isien kokemuksia ja tarpeita voidaan ymmärtää, tulee perheiden monimuotoisia sosiaalisia tilanteita selvittää.

”...Minulla on vain seitsemän siskoa ja yksi veli, asuu Irakissa ja kaikki naimisissa ja lapsia. Joo minä soitan joka päivä ja joskus on auki kamera ja joskus vain kännykällä puhumme.” (N7)

Sosiaalisten suhteiden rakentumiseen uudessa ympäristössä on vaikuttamassa erityisesti se, mistä maasta ja millaisesta kulttuurista pakolaiset tulevat Suomeen. Tiilikainen (2007, 282) toteaa, että esimerkiksi somalialainen suurperhe ja sen vastavuoroiset suhteet eivät ole menettäneet merkitystään sodan, pakolaisuuden tai uusiin asuin maihin asettumisen seurauksena. Yhteydenpidon muodot ja tiheys ovat muuttuneet, sillä arki suomalaisissa lähiöissä limittyy monin tavoin transnationaalisiin perhesuhteisiin sekä niiden kautta avautuviin maantieteellisiin, valtiollisiin ja kulttuurisiin paikkoihin ja tiloihin. Useat haastateltavani äidit kertoivat, että yhteyksiä pidetään sukulaisiin ympäri maailman. Usein pakolaisuus oli hajottanut perheyhteisöjä siten, että perheet olivat hajaantuneet pitkien välimatkojen päähän toisistaan. Yhteydenpidon määrä ja keinot vaihtelivat hyvin paljon, osa piti yhteydenpitoa tärkeänä osana elämää, toiset haastateltavat taas eivät tuoneet esille diasporisia suhteita lainkaan. On siis muistettava sekin, ettei kaikille pakolaisille ole yhteyksiä

entiseen kotimaahansa.

Transnatioonaaliset suhteet tai tiiviis yhteydenpito etnisen ryhmän sisällä voi aiheuttaa myös ongelmia tai surua, mikäli siihen liittyy paineita tai elämää epäonnistumisen tunteita. Eräs äideistä kertoi, että hänen tyttärensä käyttäytyminen ei ollut hyväksyttävää hänen kulttuurinsa mukaisesti ja se tuotti äidille niin suurta häpeää, ettei hän voinut pitää yhteyttä sukulaisiinsa. Tiiviin yhteisön jäsenenä äiti oli hyvin ahdistunut tilanteestaan ja hän vertasi lapsiensa tilannetta toisessa maassa asuvan sisarensa lasten elämäntilanteeseen:

”Joskus puhun puhelimessa, mutta heillä on hyviä lapsia, yliopistossa. Minä en voi katso siskoa ja veljeä koska minua hävettää, koska meidän kulttuuri on tämä. Kaikki sanoo minkälainen äiti olet, koska sinun lapsi menee pojan kanssa, tekee paha. Tosi vaikeaa, ei kukaan hyväksy, mulla on vaikeaa koska ne sanoo olemme kaikki ulkomailla, Euroopassa, miksi meidän lapset menee yliopistoon...”(N2)

6.3 Kodin ja ympäristön merkitys kotoutuvan äidin elämässä

Laura Huttunen (2002, 328-335) on tutkinut kodin merkitystä niiden ihmisten elämässä, jotka liikkuvat maasta ja maanosasta toiseen, yli valtioiden rajojen ja kulttuuristen rajalinjojen. Hänen tutkimuksensa elämänkertojen kirjoittajat ovat tulleet Suomeen jostakin muualta ja tulijat kohtaavat Suomen ja alkavat rakentaa siihen toisistaan selvästi poikkeavista positioista. Pakolaistarinoissa toiset muistavat lähtömaan nostalgisesti menetettynä hyvänä kotimaana ja toisissa pakolaistarinoissa lähtömaahan sijoittuu niin voimakkaita pahan kokemuksia, että se menettää kodinomaiset piirteensä ja muuttuu paikaksi josta on pakko lähteä pois. Kirjoittajan mukaan lähtömaan muistaminen ja kertominen tietyllä tavalla tai sen unohtaminen tai vaikeneminen, luovat ne pisteet, joista aletaan työstää suhdetta uuteen asuinmaahan.

Anneli Juntto (2005, 43) toteaa asunnon ja sen lähiympäristön olevan

maahanmuuttajien peruspaikkoja uudessa maassa. Koska suurin osa maahanmuuttajista ei käy ansiotyössä iän, perhetilanteen tai työn puutteen vuoksi voivat asunto ja asuinalue näyttäytyä keskeisinä arjen paikkoina. Kotoutumisen sana viittaakin kodin tärkeyteen sopeutumisen kuvauksissa. Haastatellessani pakolaisäitejä kysyin heiltä millainen koti heillä on. Olisin ehkä halunnut kuulla enemmän kodin merkityksellisyydestä, mutta joko kielitaidon puutteesta tai liian henkilökohtaisesta kysymyksestä johtuen sain hyvin lyhyitä ja napakoita vastauksia. Osa haastateltavista kertoi kotinsa huonemääristä tai asuntoon liittyvistä ongelmista, mutta haastattelijana olisin kaivannut erityisesti vastauksen siihen, mikä merkitys kodilla on heidän tämänhetkisessä elämässään.

”Onko teillä kiva koti?”(H)

”Oon, kiva, mutta kylmä. Se on kerrostalon ensimmäinen kerros ja pimeä. Mä luulen se on vanha talo.” (N3)

”Koti on hyvä, kiva ja kaunis” (N6)

”Mutta tämä on koti on pieni, Kuopiossa oli tosi iso, mutta haluan asua isossa kaupungissa.” (N7)

Maahanmuuttajat voidaan nähdä asuntomarkkinoilla riskiryhmänä, sillä heillä on usein pienet tulot, vähän varallisuutta ja kantaväestöä huonommat sosiaaliset verkostot. Toisaalta myös syrjintä voi olla vaikeuttamassa esimerkiksi vapaarahoitteisten asuntojen vuokraamista. Kuitenkin asuntopolitiikan tarjoamat erityisratkaisut antavat maahanmuuttajille mahdollisuuksia ja perusturvaa. Maahanmuuttajien riippuvuus julkisesta sektorista vaihtelee mutta pakolaiset ovat erityisen riippuvaisia viranomaisten avusta verrattaessa heitä lähialueelta muuttaneisiin maahanmuuttajiin. (Juntto 2005, 45.) Haastatelluista naisista yhdellä naisella oli omistusasunto, muut heistä asuivat vuokralla.

”Kyllä mulla on kiva koti, mutta minulla ei ole kivat naapurit.” (N2)

”Millaisia he ovat? (H)

”Naapurissa on paljon vanhoja ihmisiä, alhaalla miedän naapuri. Lapsenlapsi ja

*tyttö tulee niin naapuri koputtaa heti. En voi katsoa televisiota, sanon vain
älä, älä kävele, kolauta.. Naapuri soittaa poliisi, kerran poliisi tuli.”
(N2)*

Haastateltavista suurin osa asui alueella, jonka väestöstä yli puolet ovat ulkomaalaistaustaisia. Rasinkangas (2013, 138) toteaa, että suomalaisten kaupunkien väestörakenteeseen on vaikuttanut maahanmuuton lisääntyminen ja samanaikaisesti yhteiskunnan yleiset sosiaaliset ja alueelliset muutostrendit. Itsenäisiä valintoja enemmän maahanmuuttajien valintoihin vaikuttavat asuntokantojen sijainti sekä asunto- ja työmarkkinoiden rakenteelliset tekijät kokonaisuudessaan. Maahanmuuttajien asumista Suomessa on tähän asti määrittänyt ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajuus sekä pakolaisstatuksella maahan saapuneiden vuoksi rakennettu vastaanottojärjestelmä.

”Ensin olimme Salossa, melkein kesäloman jälkeen pääsimme Turkuun kun mun mies oli päässyt automekanikkoalan ammattikouluun... Sen takia me muutimme tänne.”(H9)

”Tällä hetkellä mejän asunto on tosi vanha ja sen kaikki ikkunat on rikki ja ilma tulee sisälle, kylmä, mutta tosi vaikea löytää toista asuntoa...” (N8)

Junton (2005, 48) mukaan maahanmuuttajien asumiseen liittyy alkuvaiheessa paljon väliaikaisuutta, kun etsitään työstä ja koko elämäntilanne on muutoksessa. Pakolaisten kohdalla alkuperäisellä sijoituspaikalla ei pakolainen saa aina työtä, ja myös perhetilanne saattaa muuttua. Useat elämän muutokset vaikuttavat asumistarpeeseen ja aiheuttavat muuttoa. Haastattelemissa naisista suurin osa oli muuttanut ainakin kerran Suomessa elämisensä aikana. Vain kaksi haastatelluista naisista oli muuttanut suoraan lähtömaastaan Turkuun. Muuttojen syitä oli useita. Eräs naisista halusi lähemmäs sukulaisiaan, jotka asuivat Ruotsissa. Yksi haastatelluista halusi isompaan kaupunkiin asumaan. Huomioitavaa on, että kaikkien muutot tapahtuivat pienemmältä paikkakunnalta isompaan kaupunkiin, Turkuun. Rasinkangas (2013, 139) toteaa, että maahanmuuttajien keskittyminen suuriin kaupunkeihin voidaan nähdä selkeänä

trendinä, vaikka esimerkiksi pakolaisia on pyritty asuttamaan hajasijoitteisesti. Osittain satunnaisestikin 1990-luvulla muodostuneet suurimpien kaupunkien keskittymät ovat jatkaneet kasvuaan ja maahanmuuton vilkas jatkuminen on lisännyt tätä kehitystä.

"Miksi muutit Rovaniemeltä Turkuun?"(H)

"Koska lähellä kun minä menen Ruotsiin laivalla."(N6)

"Minä tykkään asua isossa kaupungissa, koska kotimaassa asuin Bagdadissa. Ja vaikeaa kun on asua pienessä kaupungissa ja Kuopiossa ei ole Arabikauppaa ja koska tarvii ostaa ruokaa, halal."(N7)

"..minun tyttö on naimisissa Turussa ja sitte tulee tänne, kymmenen vuotta sitten muutin tänne."(H3)

Suomen sisäinen muutto voi tuoda maahanmuuttajille uusia haasteita kotoutumiseen. Paikkakunnan vaihtaminen uudessa kotimaassa voi tuoda eteen yllätyksiä. Sopeutuminen uuteen ympäristöön, muutto Itä-Suomesta Länsi-Suomeen yllätti haastattelemani pakolaisäidin. Suomen sisäiset alueelliset ja paikalliset erot nousivat esiin ja aiheuttivat hämmennystä.

"Kaikki asuu yhdessä kerrostalossa vain minä asun ulkomaalainen ja ei kaikki ihmiset Turussa vaikia, ei sama Kuopiossa mikä, kaikki Kuopiossa kun katso ulkomaalainen nauraa ja puhuu hyvin ja keskustelee, mutta Turussa ei kaikki katso ja ei hyvä ja joskus minä kuuntelin sanoo eri puhuu hyvä." (N7)

Koti on usein keskeinen paikka pakolaisäideille, etenkin jos heillä on pieniä lapsia. Tiilikaisen (2007, 269) mukaan koti on somalinaisten tärkein arjen näyttämö, Hän näkee somalialaisten kotiäitien kuosittelevan arkeaan hyvin samalla tavalla suomalaisten kotiäitien kanssa. Usein somaliäitien päivittäisistä arjen rutiineista ovat perustaltaan samoja kuin jo Somaliassa ja rutiinien toisto on voinut auttaa somalinalaisia elämänhallinnan ja järjestyksen saavuttamisessa maanpakolaisuudessa. Samalla on

kuitenkin hyvä muistaa, että suuria muutoksia on tapahtunut kuitenkin siinä ilmastollisessa, sosiaalisessa, kulttuurisessa ja uskonnollisessa elämässä, missä naiset elävät.

6.4 Pakolaisäitien elämä tänään

Maahanmuuttajien onnistuneelle sopeutumiselle voidaan nähdä monia tärkeitä tekijöitä. Sopeutumista edistävät työn löytäminen, taloudellinen hyvinvointi ja suomen kielen oppiminen. Lisäksi sopeutumista edistävät sosiaaliset verkostot ja niistä saatava tuki. (Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006, 98.) Eräs äideistä kertoi sopeutuneensa Suomeen hyvin. Huomioitavaa hänen tilanteessaan on, että hän on asunut Suomessa jo vuodesta 1990 ja hänen kotoutumisen prosessi on vaiheessa, jossa elämä on vakiintunut monelta osin. Lapset ovat kasvaneet aikuisiksi ja löytäneet paikkansa maailmalta ja oma elämä tuntuu kaikin puolin mielekkäältä. Myös toinen Suomeen vuonna 1990 muuttanut äiti toteaa olevansa hyvin sopeutunut. Hän ajattelee että Suomeen sopeutuminen on onnistunut koska hän ei kaipaa usein lähtömaahansa. Nämä kokemukset sopeutumisesta ja kotoutumisesta Suomeen vahvistavat ajatusta siitä, että ajan kuluessa maahanmuuttajat löytävät paikkansa yhteiskunnastamme ja elämä vieraassa ympäristössä muuttuu elämäksi tutuksi tullessa ympäristössä.

”Tällä hetkellä mulla on hyvä työ, sopiva työ minulle ja hyvät kaveri, myös suomalaiset tuttavat, kaikki on hyvää.”(N10)

”Mun mielestä kyllä mutta mä luulen että kun minulle ei tule koti-ikävä, ei tule sukulaisten ikävä, tulee mutta ei aina kuten alussa, tai kun minulla ei ole aikaa miettiä vaikeuksia.”(N9)

Pakolaisäitien kotoutumiseen liittyy monenlaisia haasteita, joihin ei kotouttavilla toimenpiteillä ole helppo vastata. Erään haastateltavan elämää oli vaikeuttamassa se, että hänen kaksi lasta oli jäänyt Somaliaan eivätkä he päässeet perheen mukana Suomeen. Yksinhuoltajana elävä äiti asui Suomessa tyttärensä kanssa ja kertoi, että

ongelmana oli myös se, ettei hänellä ollut sukulaisiakaan Suomessa. Nainen kertoi myös univaikeuksistaan, jotka suru ja ikävä aiheuttivat. Toisen äidin suurimpana ongelmana oli se, että hän ei ollut tyttärensä kanssa missään tekemisissä, koska tytär eli elämää, joka ei ollut heidän kulttuurilleen sopivaa.

"On kivaa tai ei kiva, kun minun omat lapset eivät ole täällä, vain yksi lapsi. Hyvää on ei ole sotaa. Ongelma on minun oma asia, koska ei ole lapset, mummo, isää tai sukulaisia täällä. Tosi ongelma minulle. Ja en voi nukkua, ajattelen koko päivän ja unohdan lääkäriaajan tai sosiaaliajan. (N4)

"Ei mulla hyvä elämä. Ei hyvä, koska minun tyttö ei puhu mun kanssa, mutta häiritsee kokoajan, aivot ei toimi..." (H2)

"Kylmä on se vaikeus. Ei ole helppo tottua kylmään. Että se on vaikeaa. Ja myös kulttuuri, suomalainen kulttuuri."(H10)

Rädyn (2002, 116-117) mukaan maahanmuuttajien elämäntilannetta on vaikea ennakoita. Pakolaiset ovat tehneet kotimaasta lähtiessään lähtöpäätöksen hyvin nopeasti tai kaoottisessa tilanteessa. Kotoutumista saattaakin haitata pohdinta siitä, onko kotimaasta lähtö ollut oikea ratkaisu. Pakolaiset eivät ole myöskään voineet valmistautua uuteen elämään, sillä pahimmassa tapauksessa pakolainen ei ole tiennyt Suomesta mitään ennen tänne tuleamista. Uusi elämäntilanne sisältää muutenkin yllätyksiä mukanaan, sillä asema ulkomaalaisena ja vähemmistön jäsenenä on uusi ja outo. Myös yhteiskunnallisen arvonannon ja aseman muutos voi olla merkittävä ja se puolestaan koettelee maahanmuuttajan itsetuntoa. Haastattelujen lopuksi kysyin kaikilta naisilta haluaisivatko he palata takaisin kotimaahansa jos se olisi mahdollista. Pentikäisen tutkimuksen (2005, 241) läpikäynnä huutona kuului toivo kotiinpaluusta monin sanoin. Hänen haastattelemansa, erityisesti vanhemmat pakolaisnaiset uskoivat ja odottivat kotiinpaluuta, kuitenkin elämän realiteetiksi paljastui arkitodellisuus Suomessa. Äideistä, jotka osallistuivat haastatteluuni, useimmat olivat sitä mieltä, etteivät he halua palata takaisin lähtömaahansa. Osa äideistä haaveili muutosta

takaisin, mutta heidän lapsensa eivät halunneet muuttaa, joten äidit olivat päättäneet jäädä lastensa ja perheidensä luokse Suomeen.

"Minkälainen tilanne on nyt Kosovossa, voisiko sinne muuttaa takaisin?"(H)

"Joo minä haluan ja mies haluaa takaisin, vain lapset ei halua. Lapset on täällä niin mitä minä ja mies tehdään siellä? Vaikeaa, vaikeaa nyt kun koko perhe ei halua. Kun koko perhe haluaa mennä takaisin, minä halua. Se on nyt rauhoittunut. Rauhoittunut ja aurinko paistaa ja kaikki on hyvin, hyvin. ... Poika sanoi minulle; äiti, mene sinä jos haluat, minä maksan liput, mina, minä en halua."(N3)

"En, emmätiä mitä huomenna ja ylihuomenna, Jumala tietää.(N7)

"Haluaisitko palata?"(H)

"Haluan ja en halua. Haluan koska haluan nähdä perheen, mutta en halua koska ei hyvä (tilanne)."(N7)

Joidenkin haastateltavien lähtömaan tilanne oli niin huono, että takaisinmuutto ei ollut mahdollista. Osa äideistä olisi halunnut käydä kotimaassaan tai oli vierailut siellä, mutta he eivät halunneet muuttaa sinne takaisin asumaan. Osa äideistä odotti toiveikkaana, että tilanne lähtömaassa rauhoittuisi ja he voisivat sen jälkeen muuttaa takaisin. Eräs äideistä halusi sulkea koko maan pois mielestään.

"Ei tulisi mieleenkään. Olen asunut Suomessa 24 vuotta ja käynyt siellä vain kolme kertaa."(N10)

"Miltä siellä näytti viime kerralla?"(H)

"Enemmän ihmisiä ja muuttanut niin paljon että."(N10)

"Tällä hatkellä jos menemme Iraniin, se (haastateltavan puoliso) heti vankilaan ehkä se tapetaan. Emme voi mennä."(N8)

"Minä olen sulkenut pois tämän valtion. Emmä sano Iran tai Iranilaiset, mäen halua..."(N9)

Saukkonen (2013, 168) huomauttaakin, että Suomessa asuu sekä perinteisten tapojen ylläpitäjiä ja jatkajia, mutta myös uusien tapojen ja traditioiden vakiinnuttajia. Suomessa on myös yhä kasvava joukko ihmisiä, jotka eivät koe kuuluvansa mihinkään selvärajaiseen yhteisöön, vaan he yhdistelevät traditioissaan ja elämäntavoissaan monenlaisia aineksia. Silti he voivat kokea kuuluvansa laajempaan etniseen yhteisöön vanhempiensa tai isovanhempiensa kanssa. Monimutkainen monikulttuurisuus. Haastattelemistani äideistä huokui erilaisia käsityksiä siitä, mitä tai ketä he halusivat olla tai miten he suhtautuivat siihen, ketä heidän lapsensa halusivat olla. Islaminuskoiset pitivät kuitenkin tärkeimpänä sitä, että perinteistä ylläpidetään ja niitä siirretään lapsille. Pakolaisuus ja maahanmuuttajuus ovat kuitenkin osa elämänhistoriaa, jotka kulkevat aina mukana.

"Ajatteleeko lapset että he on suomalaisia vai iranilaisia?(H)

"Suomalaisia, se parempi."(N8)

"Entä sinä?"(H)

"Suomalainen, se parempi. Suomi on hyvä ja tänä vuonna ei lunta."(N8)

Suomi on toinen maa... Koska maahanmuuttaja on aina maahanmuuttaja."(N5)

"Ajatteletko että olet hyvin sopeutunut tänne Suomeen?"(H)

"Joo."(N5)

Haastattelujen lopuksi kysyin äideiltä millaisia haaveita heillä on.

"Minulla on yks ikuishaave, mä olen jossain työssä että voin auttaa ihmisiä. Ja haluan että minä teen jotain hyväntekeväisyystyötä"(N10)

"Minä haluan kaikki menee hyvin ja minä pääsen jonku ammatin. Kaikki, en tiedä suomeksi, lapset kasvavat." (N6)

"Onko sulla joku haaveammatti?" (H)

"Joo, lastenhoitaja. (N6)

Pakolaisäitien elämä Suomessa näyttäytyi varsin monenlaisena ja yksilöllisenä. Kuitenkin kaikkien puheista nousi esille ajatus siitä, että he halusivat rakentaa elämänsä Suomeen ja elää täällä niin hyvää elämää kuin se on mahdollista. Äidit kertoivat haluavansa lapsilleen vakaan elämän Suomessa ja useimmat kokivat oman elämänsä sujuvan täällä hyvin kaipuusta, surusta ja ikävästä huolimatta. Äitien elämä Suomessa oli haasteellista, mutta toivon näköala kehysti useimpien naisten elämänkulkua. Kaikki eivät osanneet sanoa millaisia haaveita heillä oli. Ehkäpä vaikeat pakolaisuuteen liittyvät kokemukset ovat muokanneet äitien elämänasennetta niin, että he ovat tyytyväisiä ja onnellisia siitä, mitä heillä tällä hetkellä on.

7 Pohdinta

Tutkielmani tavoitteena oli kuulla, millaisia kokemuksia pakolaisäideillä on Suomeen kotoutumisesta. Haastatteleamalla kymmentä pakolaisena Suomeen muuttanutta äitiä, sain kuulla monenlaisia tarinoita siitä, millaista on elämä Suomessa pakolaisäitinä. Pakolaisena maahan muuttaneet poikkeavat muista maahanmuuttajista siten, että heidän muuttonsa taustalta löytyy jokin pakottava syy lähteä pakoon jotakin. Tutkielmani avulla halusin myös selvittää sellaisia merkittäviä tekijöitä, jotka vaikeuttavat tai edesauttavat pakolaisäitien kotoutumista.

Kotoutumisen alkuajat näyttäytyivät pakolaisäitien haastatteluissa monenlaisina. Äidit olivat kiitollisia ja olo oli helpottunut, sillä he olivat päässeet turvaan Suomeen. Toisaalta äidit kokivat alkuajan vaikeana vaiheena, jossa heidät erotettiin perheestä ja elämä Suomessa tuntui vieraalta ja yksinäiseltä. Ajan kuluessa äidit kokivat, että heidän Suomeen sopeutumisensa alkoi pikkuhiljaa, vaiheittain. Suomi näyttäytyi pakolaisille turvapaikkana, jossa heitä autettiin. Useat äidit kokivat kiitollisuutta siitä, että heidän lapsensa pääsivät kouluun tai he saivat oman asunnon, jonne he pääsivät muuttamaan. Pakolaisleireiltä ja sodan keskeltä muuttaneet olivat onnellisia meille hyvinvointivaltion kasvateille niin tavallisilta tuntuvista asioista, kuten hanasta tulevasta kylmästä tai kuumasta vedestä. Pakolaisäitien tarinat muistuttavat siitä, että hienojen, paperille kirjoitettujen kotouttamissuunnitelmien alta löytyy paljon vääryyttä ja kärsimystä kokeneita ihmisiä. Siksi kotouttamispolitiikan ja toimenpiteiden lähtökohtana tulisi olla erityisen oikeudenmukainen ja yksilöllinen näkökulma.

Pakolaisäidit pitivät suomalaisia useimmiten ystävällisenä kansana. Kotoutumiseen vaikuttaakin useiden tutkimusten mukaan se, miten valtaväestö suhtautuu heihin. Haastatteluissa tuli ilmi, etteivät äidit olleet kokeneet juurikaan rasismia Suomessa eikä kukaan pitänyt syrjintää suurena ongelmana. Vain muutamat naiset kertoivat yksittäisiä tapauksia, jossa he olivat kokeneet syrjintää tai nimittelyä. Vaikka suomalaisia kuvailtiin ystävälliseksi ja kivoiksi, heidän käytöksessään nähtiin paljon sellaista, mikä ei ole

heidän mielestään hyväksyttävää käyttäytymistä. Erään äidin mielestä Suomi on rauhan maa, mutta ihmiset tekevät paljon pahaa.

Suomen kielen taidon merkitys nousi keskeisenä asiana esille pakolaisäitien haastatteluissa. Äidit kokivat, että kielitaidon puute on vaikeuttamassa heidän työllistymistään. Haastatteluissa tuli myös esille se, kuinka elämä Suomessa helpottui sen jälkeen kun äiti oli oppinut suomen kielen. Lähes kaikki äidit puhuivat toiveestaan oppia suomen kieli ja päästä töihin. Osa naisista oli vaikeassa elämäntilanteessa tai jo ikääntyneitä, jolloin työmarkkinat eivät olleet välttämättä haaveena. Suomen huonoa työllisyystilannetta sekä kielitaidon puutetta pidettiin syynä siihen, ettei äideillä ollut vakituista työtä. Kaikki haastattelemani naiset olivat haastatteluhetkellä töissä tai muussa työllisyyttä edistävässä palvelussa. Pakolaisäitien kielenoppimiselle tuo haasteita se, että osa äideistä oli lukutaidottomia. Tärkeänä asiana esiin nousi myös se, että kielitaidon ylläpitämiseksi kieltä tulee aktiivisesti käyttää, sillä esimerkiksi pitkä työttömyysjakso voi saada opitun kielitaidon unohtumaan.

Pakolaisäidin elämää Suomessa värittää lasten kasvatus kahden kulttuurin välissä. Osa äideistä totesi, ettei lasten kasvattaminen poikennut juurikaan siitä, mitä se oli ollut lähtömaassa. Äidit arvostivat sitä, että lapset pääsevät Suomessa tarvittaessa lääkäriin ja lapset eivät kuole Suomessa nälkään. Kuitenkin useimmat äideistä kertoivat, että pakolaisuuden myötä lasten kasvattamiseen on tullut uusia, erilaisia haasteita. Ristiriitoja oli syntynyt siitä, että lasten ajatusmaailma oli muuttunut uudessa ympäristössä erilaiseksi kuin vanhempien. Pienten lasten kanssa eläminen Suomessa oli helppoa, mutta lasten kasvaessa heidän ajatuksensa poikkesivat vanhempien näkemyksistä ja aiheuttivat perheissä monenlaista huolta. Kulttuurien ja kahden erilaisen maailman kohdatessa elämä Suomessa näytti myös erittäin synkältä, sillä erään äidin kertomus lapsensa hylkäämisestä kunnian vuoksi sekä siihen liittyvästä häpeästä ja surusta muistutti siitä, että kotoutumiseen liittyvät ongelmat voivat olla monimutkaisia ja laajalle maantieteellisestikin ulottuvia. Pakolaisäidit toivoivat lapsilleen parasta ja menestystä elämässään. He toivat haastatteluissa esille sen, että heidän aikuiset lapset olivat omillaan pärjääviä ja eivät olleet riippuvaisia yhteiskunnan palveluista.

Pakolaisäitien kotoutumista on tukemassa sosiaaliset suhteet. Jokaisen äidin sosiaalinen ympäristö oli rakentunut eri tavoin. Pakolaisuuden myötä äitien sosiaalinen verkosto voi laajentua maantieteellisesti laajoihin alueisiin ja osa äideistä kertoikin, että he pitävät tiivistä yhteyttä sukulaisiinsa säännöllisesti, pitkienkin matkojen päähän. Tärkeänä nousi myös suhteet oman etnisen ryhmän sisällä ja kotoutumisen kannalta niitä pidetään usein tärkeinä, voimaa antavina suhteina. Toisaalta haastatteluissa tuli esiin sekin, että tiiviit transnationaaliset suhteet ja tiivis yhteisön tuki voi muuttua ongelmalliseksi tilanteessa, jossa äiti joutuu esimerkiksi lapsensa käytöksen vuoksi asemaan, jossa häntä ei arvosteta. Perhe ja perheen hyvinvointi oli äideille tärkeä asia elämässä. Osa naisista kertoi, etteivät vietä aikaa oikeastaan muiden kuin oman perheensä kanssa. Pakolaisuuden myötä laajojen perheiden hajoaminen aiheuttaa myös yksinäisyyttä. Ystävyysuhteet suomalaisten kanssa olivat harvinaisia, mutta pitempään täällä asuneet naiset olivat luoneet enemmän sosiaalisia kontakteja suomalaisiin.

Etenkin pakolaisuuden alkuvaiheessa pakolaiset ovat viranomaisten armoilla monessa suhteessa. He eivät välttämättä saa itse päättää, millaiseen asuntoon he joutuvat eli mihin he perustavat kotinsa. Koti on arjen paikka, paikka jossa perheet viettävät paljon aikaa. Olisin halunnut kuulla äideiltä millainen merkitys heidän tämänhetkisellä kodilla on heille, mutta äidit kertoivat usein tarkasti siitä, miltä heidän kotinsa näyttää. Voisin kuitenkin väittää, että pakolaisuuden ja turvattomuuden jälkeen pysyvän kodin saaminen tuntuu ainakin kotoutumisen alkuaikana turvalliselta. Eräs äideistä totesikin, että Suomessa hienoa on asunto, kellarissa asuttujen vuosien jälkeen. Osa äideistä kertoi puutteista ja ongelmista, joita heidän asunnoissaan oli. Uuden asunnon löytäminen näyttäytyi kuitenkin vaikeana. Lähes kaikki haastateltavat olivat Suomessa asumisen aikana vaihtaneet paikkakuntaa tai muuttaneet asunnosta toiseen eri syistä. Paikkakunnan vaihdos voi aiheuttaa uusia prosesseja kotoutumisessa, jos uusi asuinympäristö tuntuu oudolta ja erilaiselta.

Kotoutuvien pakolaisäitien kokemuksen Suomessa asumisesta ja tänne sopeutumisesta vaihtelivat paljon, sillä tutkittavien naisten taustat, lähtökohdat ja elämäntilanteet

olivat erilaisia. Osa naisista kertoi, että he ovat löytäneet paikkansa Suomesta ja eivät halua palata koskaan takaisin. Aika auttaa sopeutumaan ja mitä kauemmin naiset olivat asuneet suomessa, sitä paremmin he tunsivat olevansa sopeutuneita uuteen maahan. Jotkut äidit kaipasivat lähtömaahansa, mutta heidän lastensa elämä oli rakentunut Suomeen ja vanhemmat halusivat jäädä lastensa luokse, vaikka takaisinmuutto olisi ollut periaatteessa mahdollista. Äitien ajatukset siitä, oliko kotoutumisprosessin aikana heidän mielipiteensä tai asenteensa muuttuneet, vaikutti Suomessa asumisen keston pituuteen, mutta myös se minkä ikäisenä naiset olivat muuttaneet Suomeen. Eräs naisista totesi, että hän haluaa lapsistaan kasvavan suomalaisia.

Tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää millaisia kokemuksia pakolaisäideillä on Suomeen kotoutumisesta. Lisäksi halusin tietoa siitä, mitkä ovat merkittäviä tekijöitä pakolaisäitien kotoutumisessa. Mielestäni olen saanut vastauksia kysymyksiini, vaikka välillä tuntuikin siltä, että saan vastauksia kaikkeen muuhun. Aikani kirjoitettua ymmärsin, että olen vastaamassa kysymyksiini aineiston antamilla vastauksilla. Kotoutumisen käsite on hyvin laajasti käytetty termi, jota voidaan tarkastella monesta eri lähtökohdasta. Ehkä termin laajuus ja siihen kytkeytyvät ajatukset sekoittivatkin ajatukseni. En tiedä olisiko ollut parempi puhua esimerkiksi sopeutumisesta, mutta toisaalta sehän olisi ollut käsitteenä entistä laajempi. Pakolaisten kotoutuminen on myös tärkeä yhteiskunnallinen asia ja sosiaalityön opiskelijana haluan tuoda asiaa esille.

Naisten valinta tapahtui siten, että sain järjestön kautta vapaaehtoisia naisia haastatteluun. En halunnut rajata joukkoa muulla tavoin kuin että heillä on pakolaistausta ja he ovat äitejä. Mikäli olisin valinnut tutkittavan joukon tarkemmin, esimerkiksi Suomessa elämisen ajan tai etnisen taustan perusteella, olisin varmasti saanut hyvin erilaiset tutkimustulokset. Tarkoitukseni ei kuitenkaan ollut kiinnittää huomiota pienen ryhmän kokemuksiin vaan antaa pakolaisnaisille, elämäntilanteesta ja taustasta välittämättä, mahdollisuus kertoa elämästään Suomessa. Kymmenen naisen kokemuksilla ei ole tarkoitus tehdä johtopäätöksiä siitä, miten pakolaisnaiset ovat kotoutuneet Suomeen vaan etsiä ennemmin merkittäviä tekijöitä, jotka voivat olla estämässä tai auttamassa pakolaisnaisten kotoutumista.

Tutkimuksen luotettavuuden arviointia voidaan tarkastella haastatteluaineiston luotettavuutta arvioimalla (Hirsjärvi & Hurme 2010, 185). Ennen haastatteluja rakensin haastattelurungon, johon olin kerännyt teemoittain kysymyksiä, jotka ajattelin olevan tärkeitä kotoutumisen kannalta. Haastattelut poikkesivat paljon toisistaan, sillä osa naisista puhui erittäin sujuvaa suomea ja joidenkin suomen kielen taito oli melko heikkoa. Kielitaidon eriateisuudella on haastattelujen onnistumisen kannalta se vaikutus, että paremmin suomea puhuvat ovat saaneet äänensä paremmin kuuluviin. Kaikki naiset eivät ymmärtäneet kysymyksiäni ja jouduin jättämään joitakin useita kysymyksiä pois haastattelusta. Yleensä nuoremmat äidit ja pitempään Suomessa asuneet osasivat paremmin kieltä, joten vähemmän aikaa Suomessa asuneet ja vanhemmat naiset eivät välttämättä osanneet kertoa kokemuksistaan niin laajasti. Toisaalta kotoutumisprosessin eri vaiheessa elävät naiset kertoivat, millaista heidän tämänhetkinen elämänsä Suomessa on. Jos olisin valinnut käyttäväni tulkkia apuna haastatteluissa, voisivat tutkimustulokset olla myös hyvin erilaisia.

Tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida myös sillä perusteella, vastaako tutkijan kokemus tutkittavan alkuperäistä kokemusta. Tarkoitukseni on ollut pyrkiä siihen, että haastatteluun osallistuneiden ääni kuuluisi sellaisena kuin se on haastattelutilanteessa ollut. Olen pyrkinyt erityisesti analyysivaiheessa muistamaan sen, etten ylitulkitse naisten kertomuksia tai liitä heidän sanomisiaan sellaisiin teemoihin tai asiakokonaisuuksiin, mihin ne eivät oikeasti ole haastatteluhetkellä kuuluneet. Jouduin litterointivaiheen jälkeen muokkaamaan naisten puhetta ymmärrettävään muotoon ja myös siinä vaiheessa pyrin siihen, ettei muokattavien sanojen alkuperäinen ajatus muuttuisi lainkaan. Mielestäni tutkielmassa käytetyt menetelmät ovat kuitenkin toimivia ja ajattelen, että näillä menetelmillä voidaan tehdä tämän tyyppistä tutkimusta.

Eskola & Suoranta (2003, 210) toteavat, että laadullisen tutkimuksen arviointi pelkistyy kysymykseen siitä, millainen on tutkimusprosessi. Laadullista tutkimusta tehtäessä lähtökohtana on ajatus siitä, että tutkija on tutkimuksessa keskeinen tutkimusväline. Olen pyrkinyt kaikissa tutkielmani teon aikana tekimissäni valinnoissa olemaan

kriittinen itseäni kohtaan ja tavoitteenani on myös pyrkiä avaamaan tutkimuksen teon eri vaiheet mahdollisimman tarkasti. Tutkielmani teon prosessi on ollut mielenkiintoinen matka, joka on avannut minulle uusia ajatuksia sekä uusia näkökulmia. Näitä pakolaisäitien kokemuksia olen pyrkinyt avaamaan ja kirjoittamaan ylös.

Kotoutuvat äidit olivat rakentaneet elämäänsä Suomessa niiden reunaehtojen mukaan joita heillä täällä on. Jokaisella pakolaisäidillä oli omanlainen kertomus siitä, millaisena oli kokenut Suomeen kotoutumisen ja mitkä olivat hänen kohdallaan merkittäviä tekijöitä kotoutumisen näkökulmasta. Kymmenen naisen kokemuksen pohjalta tutkielman tuloksia ei voida yleistää laajasti, mutta koen tärkeänä, että nämäkin haastatellut naiset ovat saaneet kertoa, millainen heidän oma kokemuksensa Suomeen kotoutumisesta on. Jokaisen haastateltavan äidin ääni on arvokas. Tutkielmani herättää monenlaisia kysymyksiä, joiden tutkiminen voisi olla aiheellista. Mielenkiintoista olisi kuulla miten käytännön kotouttamistyö toimii eri paikkakunnilla ja millaisia valmiuksia erilaiset käytännöt antavan pakolaisten elämään. Yksi kiinnostavat tutkimusaihe olisi se, miten eri-ikäisten äitien kotouttamisessa huomioidaan henkilökohtainen elämäntilanne ja siihen liittyvät asiat. Pakolaisäitien elämään mahtuu monenlaisia haasteita, joihin voi olla vaikea vastata yhteiskunnan taholta. Lisäksi minua kiinnostaisi nähdä samankaltainen tutkimus, jossa haastateltaisiin moninkertainen määrä naisia tutkielmaani haastattelijoukkoon verrattuna.

Lähteet

- Aaltola, Juhani 2010: Filosofia, tiede, ymmärtäminen. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin II näkökulmia aloittelevalle tutkijalle teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-Kustannus. Juva, 12-27.
- Clarkeburn, Henriikka & Mustajoki, Arto 2007: Tutkijan arkipäivän etiikka. Vastapaino. Tampere.
- Aarnitaival, Saraleena 2012: Maahanmuuttajanaiset työelämätietoa etsimässä. Tutkimus kotoutumisen tietokäytännöistä. Acta Universitatis Tamperensis 1728. Tampereen yliopisto. Tampere.
- Alitolppa-Niitamo, Anne & Abdullahi, Ali 2001: Somalidiaspora Suomessa – muutoksia ja haaveita. Teoksessa Forsander, Annika & Ekholm, Elina & Hautaniemi, Petri & Abdullahi, Ali & Alitolppa-Niitamo, Anne & Kyntäjä, Eve & Quoc Cuong, Nguyen 2001: Monietnisyyttä, yhteiskunta ja työ. Palmenia-kustannus. Helsinki, 134-147.
- Alitolppa-Niitamo, Anne 2010: Perheen akkulturaatio ja sukupolvien väliset suhteet. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Haikkola, Lotta (toim.): Maahanmuutto ja sukupolvet. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki, 45-64.
- Berg, Kristiina 2008: Äitiyys kulttuurisina odotuksina. Väestön tutkimuksen julkaisusarja D 48/2008. Väestöliitto. Helsinki.
- Ekholm, Elina & Megennis, Sophie & Salmelin, Leni 2005 : Teoksessa Ekholm, Elina & Megennis, Sophie & Salmelin, Leni: Uusi alkua. Käsikirja pakolaisten valinnasta, vastaanotosta ja kotoutumisesta. Työministeriö. Helsinki.
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana 2010: Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. PS-Kustannus. Juva, 26-44.
- Forsander, Annika 2002: Luottamuksen ehdot. Maahanmuuttajat 1990-luvun työmarkkinoilla. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 39/2002. Väestöliitto. Helsinki.
- Forsander, Annika & Ekholm, Elina 2001: Maahanmuuttajat ja työ. Teoksessa Forsander, Annika & Ekholm, Elina & Hautaniemi, Petri & Abdullahi, Ali & Alitolppa-Niitamo, Anne & Kyntäjä, Eve & Quoc Cuong, Nguyen (toim.): Monietnisyyttä, yhteiskunta ja työ. Palmenia-kustannus. Helsinki, 57-77.
- Forsander, Annika & Ekholm, Elina 2001: Etniset ryhmät Suomessa. Teoksessa Forsander, Annika & Ekholm, Elina & Hautaniemi, Petri & Abdullahi, Ali & Alitolppa-Niitamo, Anne & Kyntäjä, Eve & Quoc Cuong, Nguyen (toim.): Monietnisyyttä, yhteiskunta ja työ. Palmenia-kustannus. Helsinki, 83-114.
- Gordon, Tuula 2006: Naistutkimus ja eettisyyden teoriat ja käytännöt. Teoksessa Hallamaa, Jaana & Launis, Veikko & Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (Toim.): Etiikkaa ihmistieteille. Suomen kirjallisuuden seura. Helsinki, 241-257.
- Hakala, Juha T. 2010: Tutkimusmenetelmän valinnasta. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. PS-Kustannus. Juva, 12-25.
- Hakala, Juha T. 1999: Graduopas. Gaudeamus. Helsinki.

- Hautamäki, Petri 2001: Etnisyys ja kulttuuri. Teoksessa Forsander, Annika & Ekholm, Elina & Hautamäki, Petri & Abdullahi, Ali & Alitolppa-Niitamo, Anne & Kyntäjä, Eve & Quong, Nguyen 2001: Monietnisyys, yhteiskunta ja työ. Yliopistopaino. Helsinki, 11- 27.
- Heikkilä, Matti 2002: Eettisiä ongelmia yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Teoksessa Karjalainen, Sakari & Launis, Veikko & Pelkonen, Risto & Pietarinen, Juhani (Toim.): Tutkijan eettiset valinnat. Gaudeamus, Tampere, 165-176.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2010: Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino. Helsinki.
- Honkasalo, Veronika 2011: Tyttöjen kesken. Monikulttuurisuus ja sukupuolten tasa-arvo nuorisotyössä. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 109. Helsinki.
- Himananen, Markus & Könönen, Pekka 2010: Pako ja pakko – turvapaikanhakijoiden kokemuksia prekaarista työstä. Teoksessa Wrede, Sirpa & Nordberg, Camilla (toim.): Vieraita työssä. Työelämän etnistyvä erilaisuus. Palmenia. Helsinki, 45-71.
- Huttunen, Laura 2002: Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämänkerroissa. Suomen kirjallisuuden seura. Helsinki.
- Huttunen, Laura 2005: Etnisyys. Luokittelusysteemejä ja elettyä yhteisöllisyyttä. Teoksessa Rastas, Anna & Huttunen, Laura & Löytty, Olli (toim.): Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Vastapaino. Tampere, 117-160.
- Ikäläinen, Sinikka & Martiskainen, Taina & Törrönen, Maritta 2003: Mangopuun juurelta kuusen katveeseen – asiakkaana maahanmuuttajaperhe. Lastensuojelun keskusliitto. Vantaa.
- Jasinskaja-Lahti, Inga & Liebkind, Karmela & Vesala, Tiina 2002: Rasismi ja syrjintä Suomessa. Maahanmuuttajien kokemuksia. Gaudeamus. Helsinki.
- Joronen, Tuula 2007: Työmarkkinoiden monenlaiset maahanmuuttajanaiset: Haaste suomalaiselle sukupuolijärjestelmälle. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Tilikainen, Marja (toim.): Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ. Väestöliitto. Helsinki, 285- 311.
- Juntto, Anneli 2005: Maahanmuuttajien asuminen – integroitumista vai segregoitumista? Teoksessa Paananen, Seppo (toim.): Maahanmuuttajien elämää Suomessa. Tilastokeskus. Helsinki, 43-57.
- Järvinen, Riitta 2006: Maahanmuuttajaperhe -ihmisiä suomalaisin silmin. Teoksessa Helminen, Jari(toim.): Elämä koettelee, tuki kannattelee. Sosiaali- ja terveysalan työ moninaisissa perhesuhteissa. PS-kustannus. Juva, 139-154.
- Katisko, Marja 2011: Kansalaisuus työyhteisön arjessa. Maahanmuuttajien kertomuksia työelämästä. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2011:9. Helsinki.
- Kokkonen, Lotta 2010: Pakolaisten vuorovaikutussuhteet. Keski-Suomeen muuttaneiden pakolaisten kokemuksia vuorovaikutussuhteistaan ja kiinnittymisestä uuteen sosiaaliseen ympäristöön. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Kuula, Arja 2006: Yksityisyyden suoja tutkimuksessa. Teoksessa Hallamaa, Jaana & Launis, Veikko & Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (Toim.): Etiikkaa ihmistieteille. Suomen kirjallisuuden seura. Helsinki, 124-140.
- Laki kotoutumisen edistämisestä. 30.12.2010/1368.

- Lainiala, Lassi & Säävälä, Minna 2010: "Jos äiti osaa maan kieltä, hän on kuin kotonaan" Mitä helsinkiläiset pienten lasten maahanmuuttajavanhemmat ajattelevat kieliopinnoista? Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja A1:2010. Väestöliitto. Helsinki.
- Latomaa, Sirkku & Pöyhönen, Sari & Suni, Minna & Tarnanen, Mirja 2013: Kielikysymykset muuttoliikkeessä. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.): Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Gaudeamus. Tallinna, 163-183.
- Löytty, Olli 2005: Toiseus. Kuinka tutkia kohtaamisia ja valtaa. Teoksessa Rastas, Anna & Huttunen, Laura & Löytty, Olli (toim.): Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Vastapaino. Tampere, 161-189.
- Liebkind, Karmela 2001: Kun kulttuurit kohtaavat. Teoksessa Liebkind, Karmela: Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Gaudeamus. Tampere, 13-27.
- Malin, Maili & Anis, Merja 2013: Maahanmuuttajat hyvinvointivaltiossa. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.): Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Gaudeamus. Tallinna, 141- 154.
- Marjeta, Maarit 2001: Äidit ja tyttäret kahdessa kulttuurissa. Somalialaisnaiset, perhe ja muutos. Joensuun yliopisto. Sosiologian laitoksen julkaisuja 4. Saarijärvi.
- Martikainen, Tuomas 2011: Suomi remix. Like. Helsinki.
- Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja 2007: Maahanmuuttajanaiset – käsitteet, tutkimus ja haasteet. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (toim.): Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perha ja työ. Väestöliitto. Helsinki, 15-37.
- Mikkonen, Anna 2005: Työttömät ja työvoiman ulkopuolella olevat maahanmuuttajat: kokemuksia kotouttamistoiminnasta. Teoksessa Alitolppa-Niitamo, Anne & Söderling, Ismo & Fågel, Stina (toim.): Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoa, perheiden kotoutumiseen ja ammatilliseen työn käytäntöihin. Väestöliitto. Helsinki, 53-68.
- Moilanen, Pentti & Rähä, Pekka 2010: Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin II näkökulmia aloittelevalle tutkijalle teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS- Kustannus. Juva, 46-69.
- Mähönen, Tuuli Anna & Jasinskaja-Lahti, Inga 2013: Etniset ryhmäsuhteet ja maahanmuuttajien akkulturaatio. Teoksessa Maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikka. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.): Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Gaudeamus. Tallinna, 247-261.
- Novitski, Anita 2005: Maa vaihtuu – roolit muuttuvat. Teoksessa Alitolppa-Niitamo, Anne & Söderling, Ismo & Fågel, Stina (toim.): Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoa, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin. Väestöliitto. Helsinki, 72-81.
- Paananen, Seppo 2005: Maahanmuuttajien integrointi: vaikeaa ja ristiriitainen tilanne. Teoksessa Paananen, Seppo (toim.): Maahanmuuttajien elämää Suomessa. Tilastokeskus. Helsinki, 173-180.
- Peltola, Marja 2010: Ulossuljettu keskiluokka? Maahanmuuttajataustaiset nuoret, perhe ja yhteiskunnallinen asema. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Haikkola,

- Lotta (toim.): Maahanmuutto ja sukupolvet. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki, 66-83
- Pentikäinen, Marja 2005: Loputon matka. Vietnamlaisien ja somalialaisten kertomuksia pakolaisuudesta. Hakapaino Oy. Helsinki.
- Pentikäinen, Marja 2005: Loputtomalla matkalla. Kertomuksia pakolaisuudesta. Teoksessa Saressalo, Lassi (toim.): Loputtomalla matkalla. Kertomuksia pakolaisuudesta. Etnika Oy? Helsinki.
- Perhoniemi, Riku & Jasinskaja-Lahti, Inga 2006: Maahanmuuttajien kotoutuminen pääkaupunkiseudulla. Seurantatutkimus vuosilta 1997-2004. Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Pietarinen, Juhani & Launis, Veikko: Etiikan luonne ja alueet. Teoksessa Karjalainen, Sakari & Launis, Veikko & Pelkonen, Risto & Pietarinen, Juhani (Toim.): Tutkijan eettiset valinnat. Gaudeamus, Tampere, 42-57.
- Piispa, Minna 2006: Kvantitatiivisen tutkimuksen eettiset lähtökohdat. Esimerkkinä naisiin kohdistuva väkivallan kyselytutkimus. Teoksessa Hallamaa, Jaana & Launis, Veikko & Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (Toim.): Etiikkaa ihmistieteille. Suomen kirjallisuuden seura. Helsinki, 141-160.
- Puusaari, Hille 1997: Kulttuurimuutos koettelee maahanmuuttajaa – psykososiaalinen kohtaaminen. Teoksessa Pitkänen, Pirkko 1997: Näkökulmia monikulttuuriseen Suomeen. Edita. Helsinki, 21-32.
- Pyykkönen, Miikka & Martikainen, Tuomas 2013: Muuttoliike ja kansalaisyhteiskunta. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.): Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Gaudeamus. Tallinna, 281-292.
- Rasinkangas, Jaakko 2013: Maahanmuuttajien asuminen ja alueellinen sijoittuminen. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.): Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Gaudeamus. Tallinna, 123-140.
- Rastas, Anna 2009: Kulttuuri ja ero haastattelutilanteessa. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.): Haastattelu, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino. Tampere, 78- 102.
- Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokangas, Elina 2011: Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (Toim.) : Sosiaalityön arvot ja etiikka. PS-kustannus. Juva, 235-256.
- Rolin, Kristina 2002: Tieteen etiikka metodologian näkökulmasta. Teoksessa Karjalainen, Sakari & Launis, Veikko & Pelkonen, Risto & Pietarinen, Juhani (Toim.): Tutkijan eettiset valinnat. Gaudeamus, Tampere, 92-104.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti 2010: Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.): Haastattelun analyysi. Vastapaino. Tampere, 9-36.
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa 2009: Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.): Haastattelu, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino. Tampere, 22-56.
- Räty, Minttu 2002: Maahanmuuttaja asiakkaana. Tammer-Paino Oy. Tampere.
- Saksela-Bergholm, Sanna 2009: Immigrant Associations in the Metropolitan area of Finland. Forms of mobilisation, Participation and Representation. Swedish school of social science, university of Helsinki. Nr 27. Helsinki.

- Saukkonen, Pasi 2010: Kotouttamispolitiikka meillä ja muualla. Teoksessa Heikkinen, Timo & Mynttinen, Eeva (toim.): Kollaasikaupunki. Aalto-yliopisto. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja C78. Helsinki, 27- 44.
- Saukkonen, Pasi 2013a: Erilaisuuksien Suomi. Vähemmistö- ja kotouttamispolitiikan vaihtoehdot. Gaudeamus. Tallinna.
- Saukkonen, Pasi 2013b: Maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikka. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.): Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Gaudeamus. Tallinna, 81-97.
- Sutela, Hanna 2005: Maahanmuuttajat palkkatyössä. Teoksessa Paananen, Seppo (toim.): Maahanmuuttajien elämää Suomessa. Tilastokeskus. Helsinki, 83-106.
- Syrjäläinen, Eija & Eronen, Ari & Värri, Veli-Matti 2008: Johdanto. Teoksessa Syrjäläinen, Eija & Eronen, Ari & Värri, Veli-Matti (toim.): Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin. Tampere, 7-11.
- Säävälä, Minna 2007: Sukupuoli etnisen itseymmärryksen keskiössä. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (toim.): Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ. Väestöliitto. Helsinki, 68-87.
- Säävälä, Minna 2011: Perheet muuttoliikkeessä. Perustietoa maahan muuttaneiden kohtaamiseen. Väestöliitto. Helsinki.
- Säävälä, Minna 2013: Maahanmuutto perheilmionä. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.): Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Gaudeamus. Tallinna, 101-122.
- Talvinen, Päivi & Nylund, Marianne 2008: Kotouttavan yhteisösozialiteetin yhteistoiminnallisuus. Teoksessa Roivanen, Irene & Nylund, Marianne & Korkiamäki, Riikka & Raitakari, Suvi (toim.): Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asialla. PS-Kustannus. Juva, 111-125.
- Tarnanen, Mirja & Suni, Minna 2005: Maahanmuuttajien kieliympäristö ja kielitaito. Teoksessa Paananen, Seppo (toim.): Maahanmuuttajien elämää Suomessa. Tilastokeskus. Helsinki, 9-20.
- Tiilikainen Marja 2003: Arjen Islam. Somalinaisten elämää Suomessa. Vastapaino. Tampere.
- Tiilikainen, Marja 2004: Kerrottuja ja vaiettuja tarinoita. Somalinaiset Suomessa. Teoksessa Honkasalo, Marja-Liisa & Utriainen, Terhi & Leppo, Anna (toim.): Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä. Vastapaino. Tampere, 113-138.
- Tiilikainen, Marja 2007: Somaliäidit ja transnationaalinen perhe. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (toim.): Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ. Väestöliitto. Helsinki, 266-248.
- Tiittula, Liisa 1997: Kulttuurien välinen viestintä. Teoksessa Pitkänen, Pirkko 1997: Näkökulmia monikulttuuriseen Suomeen. Edita. Helsinki, 33-51.
- Valtion kotouttamisohjelma. Hallituksen painopisteet vuosille 2012-2015. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, 27/2012.
- Valtonen, Anu 2009: Ryhmäkeskustelut – Millainen metodi? Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.): Haastattelu, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino. Tampere, 223-241.
- Ulkomaalaislaki. 30.4.2003/301

- Viren, Liisa & Telkki, Heidi & Voutilainen, Sanna 2011: Tuen ja kohtaan maahanmuuttajanaisia. Kokemuksia naisten koulusta. Oulu.
- Vuori, Jaana 2012: Arjen kansalaisuus, sukupuoli ja kotouttamistyö. Teoksessa Keskinen, Suvi & Vuori, Jaana & Hirsiaho, Anu (toim.): Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa. Tampereen yliopistopaino. Tampere, 235-262.
- Väestöliitto 2014: [http://www.migri.fi/tietoa_virastosta/tilastot/turvapaikka-
ja_pakolaistilastot](http://www.migri.fi/tietoa_virastosta/tilastot/turvapaikka-ja_pakolaistilastot) Viitattu 17.3.2014
- Wiberg, Matti 2006: Yhteiskuntatiede ja kohteen vahingoittaminen. Teoksessa Hallamaa, Jaana & Launis, Veikko & Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (Toim.): Etiikkaa ihmistieteille. Suomen kirjallisuuden seura. Helsinki, 261-273.